T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

SERAMİK BULUNTULAR IŞIĞINDA GEÇ TUNÇ ÇAĞI-ERKEN DEMİR ÇAĞINDA ÇUKUROVA-KIBRIS İLİŞKİLERİ

Nihal Hanım ERHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2009

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

SERAMİK BULUNTULAR IŞIĞINDA GEÇ TUNÇ ÇAĞI-ERKEN DEMİR ÇAĞINDA ÇUKUROVA-KIBRIS İLİŞKİLERİ

Nihal Hanım ERHAN

DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. K. Serdar GİRGİNER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2009

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Arkeoloji Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Yrd.Doç.Dr.K.Serdar GİRGİNER
(Danışman)

Üye Yrd.Doç.Dr. Ercan NALBANTOĞLU

Üye Yrd. Doç. Dr. Necdet SAKARYA

ONAY
Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
23 / 01 / 2009

Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

SERAMİK BULUNTULAR IŞIĞINDA GEÇ TUNÇ ÇAĞI-ERKEN DEMİR ÇAĞINDA ÇUKUROVA-KIBRIS İLİŞKİLERİ

Nihal Hanım ERHAN

Yüksek Lisans Tezi, Arkeoloji Anabilim Dalı
Danışman: Yrd. Doç. Dr. K. Serdar GİRGİNER
Ocak 2009, 138 Sayfa

Bu çalışma, Geç Tunç Çağı ve Erken Demir Çağı'nda, Çukurova ile Kıbrıs arasındaki seramik ilişkileri ile ilgilidir.

Geç Tunç Çağı'nda Göksu Vadisi'nde yer alan Kilise Tepe, birçok Parlak Kırmızı Çark Yapımı mal vermiştir. Çukurova'da bu malların oranı oldukça azdır, sadece Yumuktepe, Gözlükule, Kinet Höyük ve Soloi Pompeiopolis'te birkaç parça bulunmuştur. Bu mal grubu Kıbrıs'ın hemen her yerinden oldukça çok sayıda ele geçmiştir. Parlak Kırmızı Çark Yapımı mal grubunun ana formları İğ Biçimli Şişeler, Kol Biçimli Kaplar, Matara Biçimli Şişeler, Mercimek Gövdeli Matara Biçimli Şişeler, Çömlekler, Testiler ve Geniş Çanaklardır. Karakteristik tipleri, Mısır, Filistin, Suriye, Anadolu ve Kıbrıs gibi geniş bir alanda bulunmuşlardır. Bu mal grubunun kaynağı uzun süredir tartışmalıdır.

Geç Tunç Çağı'nda Çukurova'da Kıbrıs seramiği, temel olarak, Beyaz Astarlı II'lerle temsil edilirler. Halka Dipliler, Beyaz Tıraşlılar, Tek Renk ve Çift Renk mallar nadirdir. Kıbrıs seramiği Yumuktepe, Gözlükule, Soloi - Pompeiopolis ve Kinet Höyük'de bulunmuştur. Geç Tunç Çağ'da Kilise Tepe'de Kıbrıs seramiği yoktur.

Erken Demir Çağı'nda, Çukurova'da Kıbrıs seramiği, temel olarak, Kilikia Boyalıları ve Kıbrıs Tipinde Kilikia Boyalıları ile temsil edilirler.

Anahtar Kelimeler: Çukurova, Kıbrıs, Geç Tunç Çağı, Erken Demir Çağı, Seramik

ABSTRACT

RELATIONS BETWEEN ÇUKUROVA AND CYPRUS IN LATE BRONZE AGE-EARLY IRON AGE ACCORDING TO THE POTTERY FINDINGS

Nihal Hanım ERHAN

Master of Arts Thesis, Department of Archaeology
Supervisor: Assist. Prof. Dr. K. Serdar GİRGİNER
January 2009, 138 Pages

This study is concerned with the pottery relations between Çukurova and Cyprus in the Late Bronze Age and Early Iron Age.

In the Late Bronze Age, Kilise Tepe (Göksu Valley) yielded numereous fragments of Red Lustrous Wheel-made ware. In Çukurova the amount of this ware decreases radically, with only very few fragments being recovered at Yumuktepe, Gözlükule, Kinet Höyük and Soloi Pompeiopolis. This ware is found more extensively on island of Cyprus than anywhere else. Mainly shapes of this ware are Spindle Bottle, Arm-Shaped Vessels, Pilgrim Flask, Lentoid Flask, Jar, Jug and Wide Bowl. Characteristic shapes of this ware has been found over a wide geographical area such as Egypt, Paletsine, Syria, Anatolia and Cyprus. The origin of RLW-m ware has long been a subject of debate.

In the Late Bronze Age, Cypriot pottery in Çukurova is represented mainly by White Slip II, Base-ring, White Shaved, Monochrome and Bichrome wares are rare. Cypriot pottery is found at Yumuktepe, Gözlükule, Soloi - Pompeiopolis and Kinet Höyük. This ware is absent at Kilise Tepe in Late Bronze Age.

In the Early Iron Age, Cypriot pottery in Çukurova is represented mainly by Cilician Painted and Cilician Painted of Cypriot Style wares.

Key Words: Çukurova, Cyprus, Late Bronze Age, Early Iron Age, Pottery

ÖNSÖZ

"Seramik Buluntuları Işığında Geç Tunç Çağı-Erken Demir Çağı'nda Çukurova-Kıbrıs İlişkileri" adı altındaki bu tezde, söz konusu çağlarda Çukurova Bölgesi ve Kıbrıs Adası arasındaki ilişkiler, seramik buluntularına dayandırılarak incelenmeye çalışılmıştır.

Tez çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. K. Serdar GİRGİNER'e çalışmalarımın her aşamasını değerlendirdiği ve sabırlı bir şekilde yönlendirdiği için teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Tezimle ilgili önerileri ve tavsiyeleri için hocam Yrd. Doç. Dr. Ercan NALBANTOĞLU ve Yrd. Doç. Dr. Necdet SAKARYA'ya ve Arş. Gör. Özlem GİRGİNER'e teşekkürlerimi sunarım.

Marmaray Projesi kapsamında sürdürülen arkeolojik kazılarda birlikte çalıştığım arkadaşlarım Arkeolog Nurcan Çalık, Nilgün Örnek ve Burçe Tüz'e yardım ve destekleri için teşekkür ederim.

Bu çalışma yürütülürken maddi manevi sürekli desteklerini gördüğüm kıymetli eşim Fatih ERHAN ve kızım Maide N. ERHAN'a minnettarlığımı sunarım.

Nihal Hanım ERHAN
Ocak 2009, İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZET……...…..i
ABSTRACT…….…....ii
ÖNSÖZ……....iii
KISALTMALAR LİSTESİ……viii
TABLOLAR LİSTESİ……..….x
EKLER LİSTESİ…….……...xi

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı…….….3
1.2. Çalışmanın Önemi……..3
1.3. Çalışmanın Kapsamı……..4
1.4. Önceki Çalışmalar……..5

İKİNCİ BÖLÜM
ÇUKUROVA'NIN FİZİKİ ve TARİHİ COĞRAFYASI

2.1. Fiziki Coğrafya ve Jeomorfolojik Yapı……...……...…7
2.2. Tarihi Coğrafya…….……11

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KIBRIS'IN FİZİKİ ve TARİHİ COĞRAFYASI

3.1. Fiziki Coğrafya ve Jeomorfolojik Yapı……14
3.2. Tarihi Coğrafya ……....16

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇUKUROVA'DA GEÇ TUNÇ ÇAĞI/ERKEN DEMİR ÇAĞI SERAMİKLERİNİN ELE GEÇTİĞİ YERLEŞMELER

4.1. Mersin Yumuktepe……..…….……18
4.1.1. Konum ve Kazı tarihi…..……..…….18
4.1.2. Yumuktepe Stratigrafi…….……..…….....19
4.1.3. GTÇ ve EDÇ Seramiği…….……..……23
4.2. Tarsus Gözlükule……..…….……...24
4.2.1. Konum ve Kazı Tarihi……..…….24
4.2.2. Gözlükule Stratigrafi……..……...26
4.2.3. GTÇ ve EDÇ Seramiği……...……28
4.3. Kinet Höyük…….……30
4.3.1. Konum ve Kazı Tarihi……..…….30
4.3.2. Kinet Höyük Stratigrafi……...…… 31
4.3.3. GTÇ ve EDÇ Seramiği……..…….……33
4.4. Kilise Tepe……34
4.4.1. Konum ve Kazı Tarihi…..……..…….34
4.4.2. Kilise Tepe Stratigrafi……..…… 35
4.4.3. GTÇ ve EDÇ Seramiği……..…….……36
4.5. Sirkeli Höyük……37
4.5.1. Konum ve Kazı Tarihi……...…….37
4.5.2. Sirkeli Stratigrafi……...…….38
4.5.3. GTÇ ve EDÇ Seramiği……...……38
4.6. Soloi-Pompeipolis……39
4.6.1. Konum ve Kazı Tarihi……...…….39
4.6.2. Soloi Stratigrafi……...39
4.6.3. GTÇ ve EDÇ Seramiği……...……40
4.7. Porsuk……..42
4.7.1. Konum ve Kazı Tarihi……..…….42
4.7.2. Porsuk Stratigrafi……..…….42
4.7.3. GTÇ ve EDÇ Seramiği……..……42

4.8. Tatarlı Höyük……..43
4.8.1. Konum ve Kazı Tarihi……...43
4.8.2.Tatarlı Stratigrafi……...44
4.8.3. GTÇ ve EDÇ Tabakaları……...44
4.9. Tekirköy……..….44
4.10. Çingentepe……..45
4.11. Kozlubucak…….45
4.12. Örentepe……....45
4.13. Tömükkale……..45
4.14. Kabarsa……...46
4.15 Tarmil…….46

BEŞİNCİ BÖLÜM

KIBRIS'DA GEÇ TUNÇ ÇAĞI/ERKEN DEMİR ÇAĞI SERAMİKLERİNİN ELE GEÇTİĞİ YERLEŞMELER

5.1. Enkomi (Alasia)……...….47
5.2. Salamis……..48
5.2.1.Kazı ve Stratigrafi……...49
5.3. Diğer Merkezler……....50

ALTINCI BÖLÜM

GEÇ TUNÇ ÇAĞI – ERKEN DEMİR ÇAĞI'NDA ÇUKUROVA KIBRIS SERAMİK İLİŞKİLERİ

6.1. Geç Tunç Çağı……..52
6.1.1. Parlak Kırmızı Çark Yapımı Mallar (Red Lustrous Wheel-made Ware).…52
6.1.1.1. İğ Biçimli Şişeler (Spindle Bottle)……...…….55
6.1.1.2. Kol Biçimli Kaplar (Arm-Shaped Vessel)……...……..56
6.1.1.3. Matara Biçimli Şişeler (Pilgrim Flask)……..58
6.1.1.4. Testiler (Jug)……..59

6.1.2. Beyaz Astarlı II Malları (White Slip II Ware)……..……..59
6.1.3. Halka Dipli II Malları (Base Ring II Ware) ……..……....62
6.1.4. Beyaz Renkli Tıraşlanmış Mallar (White Shaved Ware)……..…...…..64
6.1.5. Tek Renkli Mallar (Monochrome Ware)……..…….…64
6.1.6. Çift Renkli Malar (Bichrome Ware)……..……....65
6.1.7. Tell al Ajjul Malları (Tell al Ajjul Ware)……..……...……..65
6.1.8. Diğer Formlar…….……66
6.1.8.1. Hayvan Şekilli Kaplar (Zoomorphic Vessels)……...66
6.1.8.2. Pişirme Kapları (Cooking Pot Ware)…….…66
6.2. Erken Demir Çağ……..…66
6.2.1. Kilikia Boyalıları……...……66
6.2.1.1. Erken Devetüyü ve Beyaz Kaplar……...…..66
6.2.2. Kıbrıs Tipi Kilikia Boyalıları……..……...66
6.2.2.1. Devetüyü Boyalıları……..…….……...…66
6.2.2.2. Beyaz Boyalılar……..…..…….....67
6.2.2.3. Kırmızı Üzeri Siyahlar……..……..…..……..67
6.2.2.4. Çift Renkli Mallar (Bichrome)…….……..…..…..68
6.2.3. Diğer Formlar…….……69
6.2.3.1. Skyphos…….69
6.2.3.2. Çift Kulplu Tabak…….....69
6.2.3.3. Krateriskos…….69

YEDİNCİ BÖLÜM

GEÇ TUNÇ ÇAĞI-ERKEN DEMİR ÇAĞI'NDA DOĞU AKDENİZ'DE TİCARET

7.1. Doğu Akdeniz'in Tarihi Coğrafyası……70
7.2. Doğu Akdeniz Ticaret Yolları…….....73
7.3. Kilikia ve Kıbrıs'ta Deniz Ticareti……..76
7.4. Kilikia ve Kıbrıs'ta Deniz Kavimleri Göçü'nün Etkileri……80

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME……83
KAYNAKÇA ……88
EKLER……...96
ÖZGEÇMİŞ……138

KISALTMALAR LİSTESİ

Adalya	Antalya Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetlerini Araştırma Enstitüsü Yayını, İstanbul
AJA	American Journal of Archaeology
Anmed	Antalya Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetlerini Araştırma Enstitüsü Yayını, İstanbul
AS	Anatolian Studies. Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara
AST	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Araştırma Sonuçları Toplantısı, Uluslar arası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu
BASOR	Bulletin of the American School of Oriental Research
Belleten	Türk Tarih Kurumu Belleteni, Ankara
Çev	Çeviren
ÇÜ	Çukurova Üniversitesi
DÇ	Demir Çağ
EDÇ	Erken Demir Çağ
Edt	Editör/ler
ETÇ	Erken Tunç Çağı
Fs. H. Çambel	Light on Top of the Black Hill, Studies Presented to Halet Çambel, (edt. G. Arsebük, M.J. Mellink, vd.)
GTÇ	Geç Tunç Çağı
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
LAAA	Annals of Archaeology and Anthropology
LC	(Late Cypriot) Geç Kıbrıs
MC	(Myken Cypriot) Miken Kıbrıs
M.Ö.	Milattan önce
M.S.	Milattan sonra
KG	Kıbrıs Geometrik
KST	Kazı Sonuçları Toplantısı
KTMEESD	Kıbrıs Türk Müzelerini ve Eski Eserleri Sevenler Derneği
OLBA	Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayını

OTÇ	Orta Tunç Çağı
RLWM-m	(Red Lustrous Wheel-made) Çark Yapımı Kırmızı Mal
SIMA	Studies in Mediterranean Archaeology
Vd	1: ve devamı
	2: ve diğerleri
WS	(White Slip Ware) Beyaz Astarlı Mal

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Mersin Yumuktepe Stratigrafisi (Garstang, J.1953: fig.2)……...22
Tablo 2: Tarsus Gözlükule Stratigrafisi (Goldman, H. 1956)……28
Tablo 3: Kinet Höyük Stratigrafisi (Girginer,Ö. 2008: Tablo 4)…….…….. 32
Tablo 4: Geç Tunç Çağ Kıbrıs Kronolojisi (Dikaios, P. 1971: 496)……..……....51

EKLER LİSTESİ

Ek1-Harita 1: Kilikia Klasik Çağlar Haritası (Erhan, F. 2002: şek. 3.1)……..96

Ek 2-Harita 2: Akdeniz Bölgesi (Cline, E. H. 1994: Map 1) ……..97

Ek 3-Harita 3: Uydudan Anadolu ve genel çizgileriyle Kilikia Bölgesi (Ünal, A. ve Girginer, K. S. 2007: 642)…….....98

Ek 4-Harita 4: Kıbrıs Haritası (Erdem, A. Ü. 2002: Harita 10)……..99

Ek 5-Harita 5: Mersin Yumuktepe Haritası (Özaydın, T. 1999: Harita 1)……100

Ek 6-Harita 6: Kinet Höyük Haritası (Jean, E. 2003: 80)……..101

Ek7-Harita 7: Sirkeli Höyük Uydudan Görüntü (www.sirkeli-project. com)...102

Ek 8 –Harita8 : Parlak Kırmızı Çark Yapımı malların Kıbrıs'taki dağılımı (Eriksson, K. O. 1991: fig.10.1)……..……...103

Ek 9-Harita 9 : Parlak Kırmızı Çark Yapımı malların Doğu Akdenizde'ki Dağılımı (Eriksson, K: 1991,fig.10.2)……...104

Ek 10-Harita 10 : Doğu Akdeniz Haritası (Latacz, J. ve Starke, F. 2006: Harita1) ……..……105

Ek 11-Harita 11 : GTÇ ticari yollar haritası (Yalçın, Ü. 2006: Resim 4)……..106

Ek 12-Harita 12: Uluburun Gemisinin olası rota haritası (Pulak, C. 2006: Res 15) ……..…….107

Ek 13-Plan 1 : Yumuktepe Topografik Planı (Caneva, İ. ve Köroğlu, G. vd. 2005:Resim1)……108

Ek 14-Plan 2 : Kinet Höyük Topografik Planı (Gates, M. H. 2007: fig.1)…...109

Ek 15-Plan 3: Sirkeli Höyük Topografik Planı (Hrouda, B. 1996: Abb.1)…..110

Ek 16-Plan 4: Porsuk Höyük Topografik Planı (Beyer, D. 2005: Harita12)…111

Ek 17-Levha 1: Parlak Kırmızı Çark Yapımı mal grubu formlarının Çizimi (Eriksson, 1991: fig. 10.3)…….……112

Ek 18-Levha 2: a) Kilise Tepe (Mellaart, J. 1958: Pl.4, no.38)……..…..… 113

b) Tarsus Gözlükule (Goldman, H. 1956: fig. 329, no.1232)

c) Tarsus Gözlükule (Goldman, H. 1956: fig. 329, no.1233).

Ek 19-Levha 3: a) Tarsus Gölükule (Goldman, H.1956: fig.329, no. 1234). …….114

b) Tekirköy **(**Kozal, E.1999: Pl 8:2)

c) Kilise Tepe (Kozal, E. 1999: Pl 7:1b)

d) Kilise Tepe (Kozal. E. 1999: Pl 7:1a)
f) Kilise Tepe (Kozal, E. 1999: Pl 7:3)
e) Kilise Tepe (Kozal, E. 1999: Pl 7:2)
Ek 20-Levha 4: a) Tarsus Gözlükule (Goldman, H. 1956: fig.328, no.1229)……115
b) Tarsus Gözlükule (Goldman, H.1956: fig.328,no.1230)
c) Tekirköy (French, D. 1965: fig. 11, no.28)
d) Çingentepe (French, D. 1965: fig. 4, no. 1)
Ek 21-Levha 5: a) Çingentepe (French,D. 1965: fig. 3, no. 23)……..116
b) Çingentepe (French, D. 1965: fig.3,no.24)
c) Çingentepe (French, D. 1965: fig.3,no.24)
d) Çingentepe (French, D. 1965: fig. 4, no.2)
Ek 22-Levha 6: a) Kozlubucak (French, D. 1965: fig. 5, no. 17)……117
b) Kilise Tepe (Mellaart, J. 1958: Pl. 4, no.36)
Ek 23-Levha 7: a) Soloi Pompeipolis (Yağcı, R.2003: fig. 14a-b-c)…….118
b) Soloi Pompeiopolis (Yağcı, R.2003: fig. 14a-b-c)
Ek 24-Levha 8: a) Soloi Pompeiopolis (Yağcı, R.2003: fig. 14a-b-c)……119
b) Tömükkale (French, D. 1965: fig. 12, no.6)
Ek 25-Levha 9: Tarsus Gözlükule (Goldman 1956: fig. 322 ve 385)……..120
Ek 26-Levha 10: Soloi Pompeiopolis (Yağcı, R. 2003b: fig 6-9-10-11-12)…….121
Ek 27-Levha 11: a) Mersin Yumuktepe (Garstang, J: 1939: Pl. 58:4)……..122
b) Mersin Yumuktepe (Garstang, J. 1939: Pl. 58:6)
Ek 28-Levha 12: a) Tarsus Gözlükule (Goldman, H. 1956: fig.329, no.1248)……123
b) Tarsus Gözlükule) (Goldman, H. 1956: fig.329, no.1248)
c) Tarsus Gözlükule (Goldman, H. 1956: fig.no.1249-1250)
d) Tarsus Gözlükule (Goldman, H. 1956: fig.no.1249-1250)
e) Tarsus Gözlükule (Goldman, H. 1956: fig.no.1251)…….
f) Tarsus Gözlükule (Goldman, H.1956: fig.329, no.1252)
g) Tarsus Gözlükule (Goldman, H. 1956: fig.329, no.1253)
Ek 29-Levha 13: a) Tarsus Gözlükule (Kozal, E. 2005: kat no: 2)……124
b) Tarsus Gözlükule (Kozal, E. 2005: kat no: 3)
c) Tarsus Gözlükule (Kozal, E. 2005: kat no: 4)
Ek 30-Levha 14: d) Tarsus Gözlükule (Kozal, E. 2005: kat no: 5)……125
e) Tarsus Gözlükule (Kozal, E. 2005: kat no: 6)
f) Tarsus Gözlükule (Kozal, E. 2005: kat no: 7)

Ek 31-Levha 15: g) Tarsus Gözlükule (Kozal, E. 2005: kat no: 8)……...126
h) Tarsus Gözlükule(Kozal, E. 2005: kat no: 9)
Ek 32-Levha 16: ı) Tarsus Gözlükule (Kozal, E. 2005: kat no: 10)……..127
i) Tarsus Gözlükule (Kozal, E. 2005: kat no 11)
Ek 33-Levha 17: j) Tarsus Gözlükule (Kozal, E. 2005: kat no 12)……...128
k) Tarsus Gözlükule (Kozal, E. 2005: kat no 13)
l) Tarsus Gözlükule (Kozal, E. 2005: kat no 14)
Ek 34-Levha 18: m) Tarsus Gözlükule (Kozal, E. 2005: kat no 15)……...129
n) Tarsus Gözlükule (Kozal, E. 2005: kat no 16)
Ek 35-Levha 19: Uluburun Batığı (Hirschfeld, N. 2006: Res. 1)……..……130
Ek 36-Levha 20: Uluburun Batığı (Hirschfeld, N. 2006: Res.2)……...131
Ek 37-Levha 21: Uluburun Batığı (Hirschfeld, N. 2006: Res.19)…….132
Ek 38-Levha 22: a) Soloi Pompeiopolis (Yağcı, R. 2003b: Fig. 15, no 3)……133
b) Soloi Pompeiopolis (Yağcı, R. 2003b: Fig. 15, no 2)
Ek 39-Levha 23: a) Soloi Pompeiopolis (Yağcı, R. 2003b: Fig. 15)…….134
Ek 40-Levha 24: a) Soloi Pompeiopolis (Yağcı, R. 2004b: Res. 11)……135
b) Tarsus Gözlükule (Goldman,H.1956, fig.315, no.185)
Ek 41-Levha 25: a) Tarsus Gözlükule (Goldman, H. 1956: fig. 329,387, no.1254).136
b) Tarsus Gözlükule (Goldman, H. 1956: fig.328, no.1226)
c) Tarsus Gözlükule (Goldman, H. 1956: fig.328,no.1227)
Ek 42-Levha 26: a) Tarsus Gözlükule (Goldman, H. 1956: fig.329,no.1247)……..137
b) Tarsus Gözlükule (Goldman, H. 1956: fig.329,no.1247)

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Geçmişten günümüze ulaşabilen en önemli arkeolojik materyallerin başında hiç kuşkusuz seramik kaplar gelmektedir. Pişmiş topraktan imal edilmiş kaplar halen günümüzde de yaşamdaki yerini korumaktadırlar. Zaman zaman buna alternatif olarak üretilen madeni kaplar da hiçbir zaman seramiğin yerini alamamıştır. Pişmiş topraktan imal edilmiş malzemeler insanların yaşadıkları merkezleri gösteren en önemli kanıtlardır. Belki de insanlar hiç farkında olmadan varlıklarının bir kanıtı olarak çanak çömlekleri geride bırakmışlardır.

Kil kolay işlenen ve kalitesi değişmekle birlikte hemen hemen her yerden kolayca elde edilebilen bir malzemedir. Gerek bu sebeple, gerekse pişirilmiş kapların tekrar kullanılmaması – ahşap, taş, mermer veya maden gibi – ve tabiat şartlarından etkilenmemesi nedeniyle iyi korunmuştur. Seramik bu tür özellikleri yanında insanların günlük yaşamları, ekonomileri, ticari ilişkileri ve halkların göçlerini de aydınlatmaya katkıda bulunmaktadır (Aslan, N. 1998: 1).

Arkeolojik çalışmalarda coğrafya oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bir bölgenin ada veya kıta olması, dağlık veya ovalık olması ya da deniz kıyısına olan uzaklığı, o bölgenin hem siyasi, hem de ekonomik politikası hakkında belirleyici bir etkendir. Dolayısıyla bir bölgenin ekonomik ve ticari faaliyetleri, bölgenin coğrafyası ile yakından ilişkilidir (Erdem, A. Ü. 2002: 10). Bu bağlamda Çukurova bölgesi göz önüne alındığında hem deniz kıyısında oluşu, hem de coğrafi olarak kolay ulaşılır olması ya da diğer bir deyişle bölgeler arası kara bağlantılarının mümkün olması Geç Tunç - Erken Demir Çağları'nda hem ekonomik hem de ticari ilişkilerde oldukça etkili olmuştur.

Çukurova, Orta Anadolu'yu Doğu Akdeniz, Suriye ve Mezopotamya'ya bununla beraber Mezopotamya'yı da Orta Anadolu, Batı Anadolu ve Ege dünyasına bağlayan yollar üzerinde yer alan konumuyla oldukça önemli bir bölgedir (Ünal, A. 2000a: 23). Çukurova Doğu ve Batı kültürleri kadar kuzey ve güney kültürlerinin de aktarıldığı bir köprü durumundadır. Tunç çağlardan günümüze kadar Doğu ve Batı her zaman Doğu

Akdeniz topraklarında buluşmuş, birbiriyle çarpışmış veya kaynaşmıştır (Ehrich, R. W. 1956: 13).

Kilikia ile Kıbrıs arasındaki ilk bağlantı Aseramik Neolitik Dönem'de kurulmuştur. Daha sonra, Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı'nda da bağlantılar tespit edilmiştir. M.Ö. II. Bin'de ise, ilk ilişkiler Orta Tunç Çağı sonunda başlamış ve Geç Tunç Çağı'nın ikinci yarısında çok daha yoğun bir hale gelmiştir (Kozal, E. 2005: 137).

Geç Tunç Çağ'da Anadolu ile Kıbrıs ilişkilerinin tarihi, yaklaşık olarak M.Ö.1400'lü yıllarda başlar ve Hitit İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra son bulur. Bu zaman aralığında, yazılı kaynaklar Alasia ile Hatti arasında dostça ilişkilerin var olduğunu göstermektedir. Madduwattas yazılı belgeleri, daha eski ve az sayıda resmi antlaşmaların zaten iki yer arasında olduğunu göstermektedir. Bir de, sürgün ile ilgili bir çok yazılı belgeler, dostça ilişkileri dolaylı olarak göstermektedir (Kozal, E. 1999: 71). Bu ilişkiler, tüm Ege, Anadolu ve Doğu Akdeniz'i etkisi altına alan, M.Ö. 13. yy. sonlarında gerçekleşen Deniz Kavimler Göçü esnasında kesintiye uğrasa da, M.Ö. I. Bin'in ilk çeyreğinde de, GTÇ dönemine göre daha zayıf da olsa, devam etmiştir.

Kilikia Bölgesi'nde ilk arkeolojik araştırmalar 1930'lu ve 1940 'lı yıllar arasında gerçekleştirilmiştir. Daha sonraki çalışmalar, uzun boşluktan sonra, 80'li yıllardan itibaren her yıl giderek artmıştır. Bölgede; Mersin Yumuktepe, Tarsus Gözlükule, Kinethöyük, Karatepe, Sirkeli, Kilise Tepe, Meydancıkkale, Kelenderis, Porsuk, Soloi-Pompeipolis ve Tatarlı gibi yerleşmelerde gerçekleştirilen kazılardan, birkaçı sona ermiş olmakla birlikte, çoğu halen devam etmektedir. Bu çalışmalar sonucunda, bölgenin GTÇ ve EDÇ dönemine ait, yerli ve ithal seramikleri bulunmuştur.

Bu çalışmada, Çukurova'da ele geçen Kıbrıs yapımı ithal seramikler, bu seramiklerin türleri ve yaylım alanları yanında, ithal seramiklerin bölgeye geliş şekli de ele alınmaktadır. Böylece, bölgedeki kentlerin GTÇ ve EDÇ dönemlerindeki ticari ve kültürel ilişkileri, seramik buluntuları ile irdelenmektedir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışma, 'Seramik Buluntular Işığında Geç Tunç Çağı-Erken Demir Çağı'nda Çukurova-Kıbrıs İlişkileri' başlığı altında sunulmaktadır.

GTÇ ve EDÇ'de Doğu Akdeniz ticaretine olan ve gittikçe artan ilgiye rağmen, bu dönemdeki Çukurova Kıbrıs ilişkileri incelenmemiştir. Bu tezin amacı bu konuyu gün ışığına çıkartmaktır.

Tez çalışması sırasında, Çukurova olarak adlandırılan bölge, kuzeybatıda Bolkar dağları, doğusunda Amanos dağları, batısında aşağı Tarsus Ovası veya Mersin civarı ile güneyinde Akdeniz ile çevrili bölge ile sınırlanmış; Akdeniz'in en büyük adalarından Doğu Akdeniz bölgesinde yer alan Kıbrıs Adası günümüz sınırlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

Her iki bölge arasında GTÇ'ye tarihlenen M.Ö. II. Binyıl'ın ikinci yarısı süresince ticaret açısından yoğun bir ilişki söz konusudur. Bu dönem boyunca Çukurova Bölgesi Hitit İmparatorluğu tarafından kontrol altında tutulmaya çalışılmaktadır. Kıbrıs da bu dönemde Doğu Akdeniz ticari güzergahları içinde yer alan önemli bir adadır. Bundan dolayı, Anadolu, Yakın Doğu, Mısır ve Yunan dünyası ile yakın ticaret ilişkileri vardır. EDÇ'de ise Deniz Kavimleri Göçü sonrası oluşan büyük siyasi farklılıklara rağmen bu ilişkiler devam etmiştir.

Bu çalışmada, her iki bölge kültürlerinin birbirleriyle olan bağlantıları seramik buluntuları açısından değerlendirilerek, yazılı kaynaklar arkeolojik buluntularla kanıtlanmaya çalışılacaktır.

1.2. Çalışmanın Önemi

Bu çalışma sırasında öncelikle Çukurova ve Kıbrıs'ın jeopolitik yapısı üzerinde durularak, her iki bölgenin GTÇ ve EDÇ (M.Ö. yaklaşık 1500-850) boyunca gelişen siyasi ve kültürel tarihi ortaya konacaktır.

Bu dönemde Çukurova'da, coğrafi konumu itibariyle, hem doğu, hem de batı etkileri görülür. Özellikle Orta Anadolu'da M.Ö.1650'li yıllardan itibaren büyük bir devlet kurmuş olan Hititler, GTÇ boyunca imparatorluk olarak bölgede oldukça etkindirler. Bu dönemde, Hitit kaynaklarından öğrendiğimiz kadarıyla, Çukurova'da Kizzuwatna Devleti bulunmaktadır (Girginer, K.S. 2000: 70 vd.). Bu devlet, M.Ö.14.yy.'dan itibaren tamamen Hitit yönetimine girmiştir. M.Ö.13.yy. sonu ile M.Ö.12.yy. başında meydana gelen "Deniz Kavimleri Göçü" ile birlikte Hititler ile Kizzuwatnalılar ortadan kalkmıştır (Çapar, Ö. 1987a: 13 vd.). Orta ve Güney Anadolu'da, yaklaşık olarak M.Ö.1200'lerden M.Ö.750'lere kadar süren bu dönem, bir çok bilim adamı tarafından, arkeolojik verilerin azlığı/yokluğu nedeniyle "Karanlık Çağ" olarak kabul edilmektedir. Bu dönemin sona erdiği M.Ö.750'lerde ise, bölgede ve Kuzey Suriye'de Geç Hitit Kent Devletleri ortaya çıkmıştır (Özgünel, C. 1983: 697 vd. ; Çapar, Ö. 1987a: 13 vd. ; Çapar, Ö. 1987b: 43 vd.).

Yazılı kaynaklardan bilinen bu siyasi gelişmelerin, o dönemdeki yaşamın ayrılmaz bir parçası olan seramik buluntularına da yansıması kaçınılmazdır. Seramikler; üretim teknikleri, formları ve bezemeleri ile yazılı kaynakların sustuğu yerlerde ve zamanlarda, o dönemin tarihine ışık tutmaktadırlar. İşte bu çalışmada, GTÇ - EDÇ'deki siyasi gelişmelerin, Çukurova ve Kıbrıs'ın sosyo-kültürel yaşamlarına etkileri ile birbirleriyle olan ticari ve kültürel ilişkiler seramikler yardımıyla tespit edilmeye çalışılacaktır.

1.3. Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışmada, Çukurova ve Kıbrıs'ın GTÇ-EDÇ'deki ilişkileri ve iki bölgede de aynı özellikleri gösteren seramik örnekleri ile bu örneklerin bulunduğu merkezler incelenmiştir.

Çukurova Bölgesi'ni de içine alan ve antik çağda Kilikia olarak bilinen bölgenin sınırları tam olarak çizilememiştir. Antik çağda, Dağlık ve Ovalık Kilikia (Çukurova) olarak ikiye ayrılan bölgede, eski yıllarda ilk sistemli kazılar Ovalık Kilikia'da bulunan merkezlerden Tarsus - Gözlükule ve Mersin - Yumuktepe'de yapılmıştır.

Bilindiği üzere Arkeolojik çalışmalar yürütülürken belli bir kronolojik sistem içerisinde çalışılması gerekmektedir. Bu çalışmada da, bu husus göz önüne alınarak, yaklaşık M.Ö.1500-850 tarihleri arasındaki bir zaman dilimi üzerinde çalışılacaktır. Bu dönem, Orta ve Batı Anadolu'da GTÇ-EDÇ, Doğu'da ise EDÇ'dir. Kıbrıs ve Çukurova bu dönemde hem Orta Anadolu, hem Ege, hem de Doğu etkisi altında olduğu için; yakın çevre kültürler ile Kıbrıs ve Çukurova'nın bu döneme ait seramikleri bu çalışmanın kapsamı oluşturmaktadır.

Bu tezde, Çukurova ve Kıbrıs'ın M.Ö. II. Binyıl'ın ikinci yarısına ve M.Ö. I. Binyıl'ın ilk çeyreğinin erken evrelerine ait seramikler veren yerleşmeler araştırılmıştır. Tüm merkezler incelendikten sonra, iki bölge arasındaki benzer seramiklerin bulunduğu yerleşmeler tespit edilmiş ve bu merkezler tek tek ele alınarak değerlendirilmiştir.

Çukurova ve Kıbrıs'ın jeofiziksel özellikleri ve GTÇ-EDÇ merkezlerinin dağılımı ile bir sentez oluşturulmuştur. Çukurova Bölgesi bugünkü coğrafi sınırlarıyla ele alınmış ve Tarsus - Gözlü Kule, Mersin - Yumuktepe, Kilise Tepe, Kinet Höyük, Sirkeli, Soloi Pompeipolis, Porsuk, Tatarlı, Tarmil, Kozlubucak, Çingentepe, Tekirköy, Tömükkale, Kabarsa, Örentepe merkezleri incelenmiştir. Kıbrıs'da ise Salamis ve Enkomi kazı alanları başta olmak üzere, adanın her yerinden bu dönem seramiklerini veren merkezler incelenmiştir.

1.4. Önceki Çalışmalar

GTÇ ve EDÇ'de Çukurova ve Kıbrıs ilişkilerini, salt seramik buluntuları açısından değerlendiren bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak, her iki bölgenin ticari, siyasi ve kültürel ilişkilerini çeşitli açılardan irdeleyen ve bu çalışmanın kapsamı ile kısmi bağlantılı olan çalışmalar bulunmaktadır.

Çalışmanın asıl çalışma konusu olan seramikler ve bu seramiklerin derlendiği merkezlerle ilgili olarak, kazı ve yüzey araştırmaları bulunmaktadır. Kıbrıs'ın bu dönemdeki önemli merkezlerinin seramik buluntuları ile Çukurova'nın önemli Geç Tunç Çağı buluntu merkezleri ile ilgili başlıca çalışmalar şunlardır; Gözlükule (Goldman, H. 1935; Goldman, H. 1937; Goldman, H. 1938; Goldman, H. 1940; Goldman, H. 1956; Özyar, A. ve Danışman, G. vd. 2002; Özyar, A. ve Danışman, G.

vd. 2003; Özyar, A. ve Danışman, G. vd. 2005; Slane, D. A. 2006), Yumuktepe (Garstang, J. 1937, Garstang, J. 1938, Garstang, J. 1953; Sevin, V. ve Caneva, I. 1995; Köroğlu, G. 1998; Caneva, I. 2003; Caneva, I. ve Köroğlu, G. 2003; Sevin, V. ve Köroğlu, K. 2004; Sevin, V. ve Özaydın, T. 2004; Caneva, I. ve Köroğlu, K. vd. 2005; Caneva, I. ve Köroğlu, vd. 2006), Kinet Höyük (Gates, M. H. 1994; Gates, M. H. 1999; Gates, M. H. 2001; Gates, M. H. 2003), Kilise Tepe (Postgate, J. N. 1996; Postgate, J. N. 1997; Postgate, J. N. 1998; Symington, D. 2001), Sirkeli Höyük (Hrouda, B. 1996; Hrouda, B. 1998), Soloi Pompeiopolis (Yağcı, R. 1999; Yağcı, R. 2000; Yağcı, R. 2001; Yağcı, R. 2003a; Yağcı, R. 2003b; Yağcı, R. 2004a; Yağcı, R. 2004b; Yağcı, R. 2007) ve Porsuk Höyük (Dupre, P. 1983; Beyer, D. 2005).

GTÇ'de Kıbrıs Seramiği üzerine yazılmış makaleler (Kozal, E. 2003; Kozal, E. 2005; Jean, E. 2003; Keswani, P. S.; 1991; Eriksson, K. O. 1991; Eriksson, K. O. 1993; Vaughan, S.J. 1991) bulunmaktadır.

Bu araştırma ve yayınlara ek olarak, GTÇ ve EDÇ konuyla bağlantılı çeşitli lisansüstü tez çalışmaları (Kozal, E. 1999; Aslan, N. 1998; Özaydın, T. 1999; Slane, D. 1987) yapılmıştır (Daha detaylı bilgi için bkz. Kaynakça).

İKİNCİ BÖLÜM

ÇUKUROVA'NIN FİZİKİ ve TARİHİ COĞRAFYASI

2.1. Fiziki Coğrafya ve Jeomorfolojik Yapı

Çukurova jeolojik olarak, Toros kıvrım dağları kuşağı üzerinde, Anadolu ile Kıbrıs arasından kuzeydoğuya uzanan büyük bir yapısal çukurluğun Anadolu'ya sokulan kesiminde gelişmiş karmaşık yapılı bir delta ovasıdır (Öner, E. ve Hocaoğlu, B. vd. 2005: 82). Bu ova, Adana, Osmaniye ve kısmen de Hatay illerini kapsar. İsminin ima ettiğinin aksine bu toprakların tümü düz ve ovalık değildir. Dağlık ve engebeli olan kısımları da mevcuttur. Ancak, hakim olan arazi yapısı düz olduğu için "Çukurova" olarak isimlendirilmiştir (Ünal, A. ve Girginer, K.S. 2007: 21).

Toroslar, Amanoslar ve denizle çevrili olan Anadolu'nun güneyinde bulunan antik Kilikia bölgesi, günümüzde Adana, Mersin illeri ile çevrili Gaziantep, Maraş, Antalya'nın komşu kısımlarını; Alanya'dan bugün Akarca (Merkezsu) olarak bilinen Antik Karsos nehri ve Payas'ın yaklaşık 12 km. güneyindeki Kilikia-Suriye kapılarına kadar uzanan kıyı şeridini içine almakta idi. Batıda Pamphilya ile olan sınır; günümüzde Alanya (Korakesion) yakınında Dim Çayı boyunca Isauria ve Pisidia'daki Toroslara, daha sonra da kuzeyde Lykaonia ve Kappadokia'ya doğru Kilikia'nın kenar bölgeleri boyunca uzanmaktadır ve bölge toplam 35 bin kilometrekarelik bir alana yayılmaktadır. Batı'da sınır Korakesion'dur (Alanya). Antik yazarlar arasında bölgenin batı sınırına ilişkin iki görüşün varolduğu, Artemidoros'un Korakesion yerine Kelenderis'i batı sınırı olarak kabul ettiği, Strabon tarafından ifade edilir. Bölgenin doğusu ise, Karsos nehri (Akarca - Merkezsu) ile Kilikia- Suriye kapıları tarafından sınırlanmıştır (Özaydın, T. 1999: 2).

Çukurova bölgesinin antik coğrafyası ve sınırları ile ilgili en geniş bilgi antik çağ coğrafyacılarından Strabon'dan edinilir. Strabon, Geographika adlı eserinde Kilikia'yı, "Tauros'un dışında kalan Kilikia'ya gelince: onun bir parçası Trakheia ve diğeri Pedias olarak adlandırılır. Trakheia'yı soracak olursanız, kıyısı dardır ve düzlük toprağı yoktur veya ancak tek tük vardır; ve ayrıca Tauros'un eteğinde uzanan Isauria Bölgesi'nde ve Homonadeis'ten Pisidia'ya kadar giden kuzey tarafında yoksul bir

yaşam vardır; ve aynı ülke Trakheiotis olarak da adlandırılır ve orada oturanlara da Trakheiot'lar denir. Fakat Kilikia Pedias, Soli ve Tarsos'tan Issos'a ve keza Tauros'a Kappadokia'lıların yerleşmiş olduğu kuzey yanındaki kısımlara kadar uzanır. Bu ülke çoğunlukla ovalardan meydana gelmiş verimli topraklardır" şeklinde ifade eder (Strabon, 2005: 253).

Strabon'un da bahsettiği gibi, antik çağ kaynakları Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde Kilikia Bölgesi'ni iki gruba Alanya ile Taşucu (coğrafik olarak) arasındaki Dağlık/Taşlık/Engebeli Kilikia'yı Kilikia Trakheia veya Cilicia Aspera ya da Oreine Kilikia; Taşucu ile Antakya'nın da bir bölümünün dahil olduğu alanı, Kilikia Pedias ya da Cilicia Campestris veya Idıos Kilikia yani Ovalık/Düz Kilikia olarak ayırmışlardır. Ovalık Kilikia konumu ve büyüklüğü açısından günümüz Çukurova'sına denk gelmektedir (Ek 1 - Harita 1: Erhan, F. 2002: şek. 3.1).

Yakın Doğu ve Türkiye'nin en büyük ve en verimli kıyı ovası olma niteliğini taşıyan Çukurova (Ünal, A. ve Girginer, K. S. 2007: 23), Orta Anadolu'yu Doğu Akdeniz, Suriye ve Mezopotamya'ya bununla beraber Mezopotamya'yı da Orta Anadolu, Batı Anadolu ve Ege dünyasına bağlayan yollar üzerindedir. Karadan sağlanan bu ulaşımla birlikte denizle olan bağlantısı da bölgenin ülkeler arası ve deniz aşırı ulaşımdaki rolünü ortaya koymaktadır. Kendine özgü bu jeopolitik konumuyla Çukurova, tarihsel süreçte çeşitli kavimlerin gelip geçtiği veya sürekli yerleştiği bir geçit olmasının yanında Orta Anadolu, Mezopotamya ve denizden gelen siyasi güçlerin kolayca etkilerinin görülebildiği bir bölgeyi oluşturmuştur (Ünal, A. 2000a: 19).

Günümüz Çukurova'sı, kuzeybatıda en yüksek yerleri Bolkar (3337 m.), Aladağlar (3756 m.) ve Tahtalı Dağları (2419 m.) olan Toros Dağları'ınca Orta Anadolu platosundan ayrılmıştır. Doğusunda, Kahramanmaraş-Antakya arasında kuzeyden güneye uzunluğu 175 km.'ye varan, genişliği 15-30 km. arasında değişen ve yüksekliği 2240 m.'ye ulaşan (Örneğin Mığır Tepe) Amanos Dağları (Nur Dağları); batısında, aşağı Tarsus Ovası'nın bittiği yer veya Mersin civarı ile güneyinde, eskilerin bu kesimde Kilikia Denizi (Κιλιχια θαλασα) olarak adlandırdıkları Akdeniz ile çevrilidir (Girginer, Ö. 2008: 5). Dar anlamda asıl Çukurova'yı oluşturan ovanın uzunluğu kuzeyden güneye 80, batıdan doğuya 160 km'dir ve oldukça geniş bir alanı kapsar (Ünal, A. ve Girginer, K. S. 2007: 23) (Ek 2 - Harita 2: Cline, E. H. 1994: Map 1).

Adana Ovaları içinde yer alan iki büyük ovadan biri, deniz seviyesinden çok yüksekte ve Adana'nın hinterlandında bulunmasından dolayı, Yukarı Ova veya diğer bilinen adıyla Ceyhan Ovası'dır. Diğeri de, denize yakın, deniz kıyıları boyunca uzanan çukurda kalmasından dolayı Çukurova'dır. Çukurova'yı tam ortasından kuzeyden güneye doğru, Yılankale'den başlayıp, denize kadar ulaşan Misis Dağları böler. Bu tip dağlar jeolojik çağlarda Toros Dağları'ndan koparak ada olarak denize kaymış birer kara parçasıdır ve geç dönemlerde Adana il sınırları içindeki tüm kaleler ve savunma sistemleri bu adalar üzerine kurulmuştur (Girginer, K. S. 2001: 9-18). Çukurova kesiminde nehirlere göre bir ayrım söz konusudur. Bu çerçevede, Mersin- Tarsus nehri arası Tarsus Ovası, Tarsus-Seyhan nehirleri arası Yüreğir Ovası, Ceyhan Nehri-Misis Dağları arası Misis Ovası olarak adlandırılmaktadır (Şahin, F. 2002: 7).

Bölgenin güneydoğusunda Yüksekova'ya bağlanan Erzin ve Dörtyol ovaları da yapısal olarak bölge bünyesinde yer almaktadır. Keza Dörtyol ile Misis Dağları Arasında kalan kıyı sahası da bölge içinde değerlendirilmektedir. Dörtyol- Payas arasında kalan ova kesimi, Amanoslar'dan inen akarsuların getirdiği alüvyonlarla oluşmuş bir kıyı ovasıdır. Antik dönemde Issos olarak adlandırılan bu kesim, Çukurova Bölgesi'nin doğudaki son bölümü olarak görülmektedir. Bu kesimin güneyinde İskenderun ve Antakya (Hatay) havzaları yer almaktadır (Şahin, F. 2002: 8).

Çukurova, günümüzde olduğu gibi eski çağlarda da Anadolu'nun en verimli ovasını oluşturur. Bunun nedenlerinden biri Ovalık Kilikia boyunca akan Tarsus Çayı (Kydnos), Seyhan (Saros), Ceyhan (Pyramos) ve Deliçay (Pinaros) nehirlerinin bölgeyi sulamasıdır (Erzen, A. 1940: 16). Seyhan ve Tarsus Çayı Toroslar'dan kaynağını alırken; Ceyhan, Anti-Toroslar'dan (Binboğa Dağı) kaynağını almaktadır. Bu nehirlerin tarihi dönemlerde yönlerinin değiştiği bilinmektedir (Seton-Williams, M. V. 1954: 121).

Ceyhan Nehri (Pyramos) kaynağını aldıktan sonra Çukurova'ya iner ve Misis Dağları'nın batısından güney-güneybatı yönünde bir müddet aktıktan sonra bu yükseltinin doğusuna geçip Karataş ile Yumurtalık arasındaki Hurma Boğazı'ndan denize dökülür. Ceyhan Nehri'nin daha önceki terk edilmiş yataklarının incelenmesi ile nehrin son birkaç bin yılda sürekli olarak önemli yatak değişikliklerine uğramış olduğu saptanmıştır (Gürbüz, K. 1997: 178 vd.).

Seyhan Nehri de (Saros) Ceyhan gibi çeşitli yatak değişimlerine sahne olmuştur. Seyhan'ın gözlenebilen en eski yatağı Karataş ile Tarsus arasında yer alan Tuzla civarında bulunmaktadır. Seyhan Nehri'nin buraya aktığı sırada oluşturduğu deltanın günümüzde kıyı çizgisinin ilerisinde olabileceği düşünülmektedir. Daha sonra Seyhan Nehri batıya doğru yatak değiştirmiş ve günümüzde aktığı bölgeye gelmiştir.

Tarsus Nehri (Kydnos = Berdan) Seyhan ve Ceyhan Nehri'ne göre daha küçük olup ova üzerinde katettiği mesafe de onlardan azdır. Aynı zamanda Tarsus Nehri taşıdığı sediman miktarı açısından diğer ikisine göre zayıf olduğundan, bu nehrin gelişimi ve yatak değişimleri de Seyhan Nehri ve bunun getirdiği malzemenin dağıtılması sonucu oluşturulan plaj ve bunlarla ilişkili kumullarca desteklenmektedir. Bunu destekleyen en önemli veri ise denize yaklaştığı yerde aniden batıya dönmesi ve bir miktar bu yönde aktıktan sonra denize dökülmesi gösterilebilir. Tarihte Tarsus'un deniz kenarında olduğunu destekleyen en önemli ipuçlarından biri, Tarsus Nehri'nin batı kesimlerinde gözlenen bataklık alanlardır ki bu kesimlerin önceden deniz sonraları lagün olduğunu kanıtlamaktadır (Gürbüz, K. 1997: 178 vd.).

Çukurova Bölgesi Akdeniz iklimi kuşağı içinde yer alır. Buna göre yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır. Yıl içindeki bu farklı iklim özelliği bitki örtüsü ve tarımda çeşitliliği yaratmaktadır. İklim özelliğine uygun olarak, ova ve eteklerde makiler hakimdir. Ancak veriler, bu formasyonların çam ormanlarının tahribinden sonra geliştiğini ortaya koymaktadır. 19. yüzyılın sonlarında ova kısmına kadar ulaşan ormanların varlığından söz edilmektedir. Etek ovalarından daha güneye indikçe maki formasyonları ortadan kalkmaktadır (Şahin, F. 2002: 10).

Kilikia'yı gezip görmüş olan tüm gezginler hem iklimin aşırı derecede sağlıksızlığı hem de sıtmalı olduğu konusunda hem fikirdirler (Ünal, A. ve Girginer, K. S. 2007: 29). Ama bu sadece ovalık kısımda böyledir. Yüksek Toros Dağlarının içleri ve etekleri, gerek Eskiçağlarda ve gerekse günümüzde Çukurova'nın bir parçasını oluşturuyordu. Bugün boğucu sıcakların bastırdığı yaz aylarında Pozantı, Çamardı, Çamlıyayla (Namrun), Gözne, Fındıkpınarı, Sorgun, Güzeloluk, Kırobası, Kozlar, Gökbelen gibi yaylalara çıkma alışkanlığının, eskiçağlarda da var olduğunu kanıtlayan ipuçları vardır. Bu yaylalar ve yüksek yerlerde ise, tıpkı Orta Anadolu'da olduğu gibi kara iklimi hakimdir ve kar yağışları yoğundur (Ünal, A. 2000a: 19-41).

Kara, deniz ve ırmakların sağladığı ulaşım kolaylıkları, Orta Anadolu'yu Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya ile Doğu Akdeniz'e bağlayan ticari ve stratejik yolları bünyesinde barındırması, tarım için kullanılabilirlik özelliklerine sahip çok geniş toprakları, sularının bolluğu ve ikliminin elverişliliği ile Adana Ovaları, tarihinin her döneminde yerleşilen Anadolu'nun istisna bölgelerinden birisi olmuştur (Girginer, K. S. 2001: 9-18).

2.2. Tarihi Coğrafya

Çukurova yukarıda değinilen kendine özgü coğrafi konumu dolayısıyla, hem çeşitli kavimlerin gelip geçtiği veya sürekli yerleştiği bir geçit, hem de Orta Anadolu, Mezopotamya ya da deniz yönünden gelen siyasi güçlerin kolayca hakimiyetleri altına alabildikleri tampon bir bölge olarak, çoğulcu bir kültür ve uygarlık merkezi olmuştur (Girginer, K. S. ve Ünal, A. 2007: 50) (Ek 3 - Harita 3: Ünal, A. ve Girginer, K. S. 2007: 642). Bölgede yürütülen kazılardan (Yumuktepe, Gözlükule vd.), Çukurova'nın Neolitik Çağ'dan itibaren kesintisiz olarak yerleşime sahne olduğu tespit edilmiştir.

Çukurova M. Ö. II. Binyıldan günümüze dek çeşitli isimlerle anılagelmiştir. Şimdiye kadar belirlenebilen en eski ismi Kizzuwatna'dır (Geç Tunç Çağı) (Ünal, A. 2000a: 19). Önceleri bölgenin Kizzuwatna olarak isimlendirilmesi nedeniyle bazı tartışmalar olmuş, bazı yazarlar Kizzuwatna'yı Pontus Bölgesi'ne yerleştirmiş, bazıları da Kilikia Bölgesi'ni de kapsayan Akdeniz'e lokalize etmişlerdir. Bu sorun A. Goetze tarafından tartışılmış ve Kizzuwatna'nın Anadolu'nun güneyinde olduğu onaylanmıştır. Aslında birçok tarihi ve coğrafi bilgi ve arkeolojik kalıntılara dayanarak Kizzuwatna'yı günümüz Çukurova'sına ilk olarak yerleştiren A.Goetze değil, A.T. Olmstead olmuştur. Goetze bahsettiğimiz ve bugün bile standart olarak kabul edilen araştırmasıyla, bu fikri sadece genişletmiş ve daha geniş bir araştırmacı kitlesine kabul ettirmiştir (Girginer, Ö. O. 2006: 108).

Daha sonra, M.Ö. 13. yüzyılın sonunda meydana gelen Deniz Kavimleri Göçü'nün ardından Doğu'da politik, sosyal ve kültürel değişimler gündeme gelmiştir. Bazı araştırmacılara göre, Anadolu'nun da içerisinde olduğu tüm Doğu Akdeniz'de "Karanlık Çağ" adı verilen bir dönem başlar. Ancak, son araştırmalar, bu dönemin tam olarak karanlık bir çağ olmadığını, sürekli nüfus hareketlerinden dolayı zaman zaman

arkeolojik verilerin sustuğunu göstermektedir. Bu dönemde, bir zamanlar Kuzey Suriye ve Anadolu'yu egemenlik sınırları içerisine alan Hitit İmparatorluğu yıkılmıştır. Buna karşın Asur krallığı I. Tiglatpileser yönetiminde güçlenerek, ilk iki yüzyıl içinde sınırlarını batıda Kilikia'ya kadar genişletmiştir. Asurluların dikkatlerini doğuya çevirmeleri Fenike ve Suriye şehirlerinin Assur baskısından uzak kalmasını sağlamıştır. Böylece Minos-Miken deniz gücünün çökmesinden sonra, Fenikeliler bu alanda önemli bir güç olarak ortaya çıkmışlardır. Ancak M.Ö. 9. yy.'da Assurlulara vergi ödemek zorunda kalan Fenikeliler batıdaki kolonileri ile doğu-batı arasındaki ticari hareketlerin ve kültürel etkileşimlerin gelişmesini sağlamışlardır. Fenikelilerin ticari faaliyetleri Kıbrıs - Kiton (M.Ö. 9.yy.) Rhodos-Ialysos ve Kamerios'da (M.Ö. 9.yy.) İtalya, İspanya ve Libya kıyılarında arkeolojik belgelerle de kanıtlanmıştır (Aslan, N. 1998: 1).

M. Ö. I. Binyıl'ın erken evreleri ile ilgili (Erken Demir Çağ), ilk olarak, Assur kaynaklarında bu bölgelerle ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Timur, Tanakun, Tarzu (Tarsus), Lusanda, Abarnani, Kisuatni, Lamena, Pahri (Misis ?), Harrua, Usnanis, Illubru (= Ellipri, Namrun, Lampron?), Ingirra (Yeni Assur Devri'nde Mersin-Yumuktepe), Kundu, Sizzu (Sis,Sisium, Kozan?) ve Qumasi doğu istikametinden gelen III.Salmanassar'ın (M.Ö.858 - 824) Que'de işgal ettiği önemli kentler arasında gösterilmektedir (Ünal, A. 2000a: 31). Bölgeye Asur krallarının geldiğini belgeleyen ender buluntulardan biri, bölgede yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilen bir kral kabartmasıdır. Uzunoğlan Tepesi'nde kayalara oyulmuş olan bu kabartmada tasvir edilen figür Assur Kralı III. Salmanassar ya da II. Sargon olarak teşhis edilmiş ve buna göre de M.Ö 840 ile 700 yılları arasına tarihlenmiştir (Sayar, M. H. 1996: 61). Assur kaynaklarında geçen yukarıda bahsedilen yer isimlerine ek olarak Azatiwataya Karatepe hiyeroglif ve Fenikece yazıtlardan bilinen Adana ve Pahri ile eşit olması muhtemel Pahar kentleri bulunmaktaydı (Ünal, A. 2000a, 31). Ancak sözü geçen bu kent isimlerinin lokalizasyonu verilerin yetersizliğinden dolayı kesin olarak yapılamamaktadır.

Kilikia stratejik önemi yanında tarıma elverişli verimli toprakları, dağlardaki Demir, Gümüş madenleri ve sedir ağaçları nedeniyle de ekonomik bir değer taşıyordu. Asurlular hem ekonomik hem stratejik, Grekler ise ekonomik – özellikle madenler-nedenlerden dolayı Kilikia bölgesine ilgi duymuşlardır. Eldeki kıt bilgilere rağmen bu iki güç yer yer kaynakların paylaşımı için mücadele etmişlerdir (Aslan, N. 1998: 6).

Özet olarak, Erken Demir Çağı'nda Kilikia; Doğu (Assur, Suriye ve Fenike), Batı (Grek, Rhodos, Samos, Kyklad), Güney (Kıbrıs) ve yerli kültürlerin kesiştiği bir merkez özelliği kazanmıştır (Aslan, N. 1998: 2).

Bugün atıl olmasına karşın Kilikia'nın eskiçağlarda deniz yoluyla Kıbrıs, Mısır doğu Akdeniz ve Ege limanlarıyla canlı bir bağlantısı vardı. Unutmamak gerekir ki, İskenderun, İssos, Yumurtalık-Aigaiai, Karataş-Magarsos, Tarsus, Mersin – Yumuktepe, Soloi-Pompeiopolis, Lamas, Elaiussa, Korykos, Silifke-Holmoi-Taşucu hep birer liman kentleriydi. Nitekim Seyhan Nehri de daha yakın zamana kadar ulaşımda kullanılıyordu (Ünal, A. 2000a:19-41).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS'IN FİZİKİ VE TARİHİ COĞRAFYASI

3.1. Fiziki Coğrafya ve Jeomorfolojik Yapı

Kıbrıs, Akdeniz'in en büyük adalarından birisi olup Doğu Akdeniz bölgesinde yer alır (Gökten, E. ve Özgünel, C. vd. 2005: 2). Ada, Akdeniz'in güney Anadolu, Suriye-Filistin ve Mısır arasında kalan kısmında (Kınal, F. 1964: 383), 34^0 31'ile 35^0 41'kuzey enlemleri ve 32^0 20'ile 34^0 35 doğu boylamları (Bedevi, V. 1966: 9) üzerinde bulunmaktadır (Ek 4 - Harita 4: Erdem, A. Ü. 2002: Harita 10).

Ada, Toros sistemi içinde ve üçüncü jeolojik zamanın genç kıvrımlarına ait olduğu kabul edilerek, dördüncü zaman başlarında dış Toroslar veya Amanos'ların bir devamı olmakla Kıbrıs'ın Hatay ilinin dağ ve ovalarıyla bağlılığı ispatlanmaktadır (Erzen, A. 1976: 94). Dördüncü Buzul devri dediğimiz Pleistosen'in başlarında Kıbrıs, Anadolu ve Suriye'ye birleşmiş durumdaydı. Bu dönemde, Avrupa ve Asya'nın dörtte üçü büyük dağ buzullarıyla örtülü ve geriye kalan kısımları çok soğuktu. Dördüncü Buzul devrinin sonlarına doğru sıcaklıkların artmasıyla büyük dağ buzulları hızla erimeye başlamıştır. Böylece çoğalan sular, alçak kara kısımlarını örtmüştür. İstanbul ve Çanakkale boğazları ile Cebelitarık Boğazı bu zamanda meydana gelmiştir. Kıbrıs'ın Anadolu ve Suriye'ye bağlanan kısmı da sular altında kalarak bugünkü şeklini almıştır (Ecvet, H. N. 1979: 1).

Antik coğrafyacı Strabon Kıbrıs'ın jeopolitik durumu hakkında şu bilgileri verir, "Kıbrıs'ın çevresi, körfezlerin girintileriyle beraber üç bin dört yüz yirmi *stadion*'dur. Kleides'ten Akamas'a kadar, doğudan batıya doğru karadan uzunluk bin dört yüz *stadion'*dur. Kleides Kıbrıs'ın doğusunda iki adadır ve Pyramos'tan yedi yüz *stadion* uzaklıktadır. Akamas, üzeri kerestelik ormanlarla kaplı iki çıkıntılı bir burundur, adanın batı kısmındadır ve kuzeye doğru uzanır; Selinous'a ve Kilikia Trakheia'ya en yakın yerdir, geçiş bin *stadion'*dur. Halbuki, Pamphylia'daki Side'ye bin altı yüz ve Khelidonia Adaları'na bin dokuz yüz *stadion'*dur. Tümüyle adanın şekli dikdörtgendir ve bazı yerlerde berzahlar meydana getirir" (Strabon, 2005: 279).

Ada, Akdeniz'de en çok Anadolu'ya yakındır (Kınal, F. 1964: 383). Kilikia'nın 40 mil yakınında Doğu Akdeniz'de bulunan ada tarih boyunca Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının sıkıştırılmaları ile doğmuştur. Yapılan araştırmalara göre Kıbrıs adası Türkiye'ye her yıl 2,5 cm yaklaşmaktadır (Erdem, Ü. A. 2002: 15).

Ada, Anadolu'nun 65 km. güneyinde, Hatay'ın 130 km. güney batısında, Suriye'nin 95 km batısında, Mısır'ın 400 km kuzeyinde ve Ege Adaları'nın 480 km doğusunda yer alır. Ege'deki en yakın ada Rodos'tur. Kıta Yunanistan Ada'dan 750 km uzaktadır. 9251 m^2'lik alanı ile Sicilya ve Sardinia adalarından sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Ada, yaklaşık olarak doğu-batı istikametinde 224 km ve kuzey-güney istikametinde de 100 km uzanır (Kozal, E. 1999: 3).

Alanı 3584 m^2 olan Kıbrıs'ın doğu ile batı uçları arsındaki en uzun mesafe (Ay.Andrea burnundan Baf Limanına kadar) 138 mil, kuzey ile güney uçları arasındaki en uzun mesafe (Kormacit burnundan Gata burnuna kadar) de 60 mil'dir (Bedevi, V. 1966: 9).

Ada'nın etrafında deniz derinliği seviyesinde büyük farklar vardır. Kıbrıs ve Anadolu arasında deniz derinliği 1000 m. ve yine Ada ile Levant arasındaki derinlikte aynıdır. Deniz derinliği Ada'nın güneyinde 2000 m.ye ve Ada'nın batısında ise 2500-4000 m. ye düşer. Ada'da iki dağ sırası vardır. Bunlar kuzeyde yer alan Beşparmak (Kyrenia) Dağları ve güneybatıdaki Troodos Dağları'dır ve bunların arasında Mesarya (Mesaoria) Ovası vardır (Kozal, E. 1999: 3).

Kıbrıs'da Filistin, Lübnan, Suriye ve Anadolu'nun dar kıyı ovaları gibi alçak bölgelerde çok sayıda, yeşilliğini sürekli koruyan, çalı ve bodur ağaç tipi bitkiler yetişmektedir. Akdeniz florasının en tipik özelliği olan bu bitkiler maki olarak adlandırılmaktadır. Özellikle maki, hemen hemen bütün Akdeniz Havzası'na yayılmıştır (Erdem, Ü. A. 2002: 15).

Coğrafi konumu, Kıbrıs'ın çağlar boyunca önemli bir merkez olmasını sağlamış ve ada Akdeniz'in doğu köşesinde önemli bir üs olmuştur. Adanın bu önemli konumundaki etken elbette ki, kuzeyinde Anadolu, güneyinde Mısır, batısında Yunan ve Roma, doğusunda Mezopotamya ve İran gibi yüksek medeniyetlerin varlığıdır.

3.2. Tarihi Coğrafya

Kıbrıs'ta ilk insan izleri M.Ö. 7000 öncesine kadar gitmektedir. Bu tarih, adanın komşuları Anadolu, Suriye ve Filistin ile karşılaştırıldığında, geç bir dönemdir. Erken yerleşmeciler, olasılıkla, Suriye-Filistin kıyısından gelmiş ve daha sonra bu toplumlar adanın kuzey kıyılarına ve güneyine yayılmışlardır.

Kıbrıs, çeşitli özelliklerinden dolayı geçmişte birçok isim almıştır (İderman, E. 2006: 32). Kıbrıs'ın en eski adı Asy yahut Alasia olarak Yakındoğu belgelerinde M.Ö. 18.yy. dan beri geçer. Alašıa ülkesi ve krallığı M.Ö. 15.yy.'dan itibaren Mısır, 14.yy.'dan itibaren Hitit belgelerinde geçmektedir. Daha sonra, adada bol miktarda bakır bulunduğundan ve ilkçağlarda M.Ö. III. Binyıl'dan itibaren bakır elde edildiğinden Kıbrıs adı bakırla münasebete sokulmuştur. *Κόπριςχάλχος,* Cyprius, Cuprinus "bakır"dan Cyprum meydana gelmiştir (Erzen, A. 1976: 96). Homeros'tan itibaren Yunanlar'da ve diğer kültürlerde ada *Kypros* adını taşımıştır. Grekçe ad *Κόπρος* şeklinde ilk defa Homeros'un İlias destanında (bkz. Homeros, 1999-2000). Kinyros efsanesi ile ilgili olarak geçmektedir. *Κόπρίς* aynı zamanda Afrodit'in unvanıdır.

Strabon, Antik Coğrafyasında Kıbrıs'tan, "Benim için güneyde yarımadanın yanında uzanan adayı tanımlamak kaldı. Kıbrıs'ı kastediyorum. Daha öncede söylemiştim; Mısır, Phoinikia, Syria ve Rhodia'ya kadar olan kıyıların bir kısmıyla çevrilen deniz, aşağı yukarı Mısırlıların ve Pamphylia'lıların denizinden ve Issikos körfezindeki denizden oluşur. Bu denizde Kıbrıs bulunur. Kuzey kısımları Kilikia Trakheia'ya çok yaklaşır ve kıtaya en yakın yerdir. Doğu kısımları Issikos Körfezi ve batısı Pamphylia Denizi'yle sınırlanır. Güneyinde Mısır Denizi vardır. Mısır denizi batıda Libya ve Karpathia Denizi'yle birleşir, güney ve Issos'a kadar uzanan kıyıyla, kuzeye doğru Kıbrıs ve Pamphylia Denizi kuzeyde Kilikia Trakheia'nın son uçlarıyla Rhodos'a kadar Pamphylia ve Lykia, batıda Rhodos Adası'yla ve doğuda Paphos ve Akamas yakınlarında Kıbrıs'la, güneyde Mısır Denizi'yle birleşir" diye bahseder. (Strabon, 2005: 278).

Yukarıda Strabon'un da belirttiği gibi, deniz yolları üzerinde bulunan ada, Neolitik Çağ'dan itibaren yerleşime sahne olmuştur. Kıbrıs'ta öncesiz ve gelişmiş

olarak ortaya çıkan Neolitik kültürün yaratıcılarının Anadolu ile Suriye'den gelerek Kıbrıs'a özgü bir kültür meydana getirdikleri ispatlanmıştır (Bedevi, V. 1966: 9). Demek ki Neolitik çağlarda bile insanlar, basit de olsa, denizi aşarak buraya gelebilecek bir vasıtaya sahiptiler. Esasen Neolitik Çağ insanlarının, her çeşit saldırıdan korunarak yaşayabilmek için suların ortasında evler inşa ettiklerini İsviçre'deki göl evleriyle de bilmekteyiz. Böylece Akdeniz'in soğuk kuzey rüzgarlarından korunmuş olan doğu köşesindeki Kıbrıs adası, ilk insanlara emin bir sığınak olmuştur (Kınal, F. 1964: 383). Ayrıca, Kıbrıs'ın coğrafi mevkii dolayısı ile Güney Anadolu ve Suriye sahillerini kontrol edebilecek bir durumda bulunması, tarihin en eski devirlerinden itibaren gerek Anadolu'ya gerekse Suriye'ye sahip olan devletlerin, Kıbrıs'ı da kendi topraklarına katmak istemelerine sebep olmuştur (Bedevi, V. 1966: 9).

Ada, Neolitik Çağ'dan sonra da, sürekli olarak Ege, Anadolu, Mısır, Mezopotamya ve Yakındoğu ile ticari ve siyasi ilişkiler içerisinde bulunmuştur. Özellikle, Geç Tunç Çağı ve Erken Demir Çağları'ndaki bölge kültürlerinin yazılı belgelerinden bunu anlamak mümkündür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇUKUROVA'DA GEÇ TUNÇ ÇAĞI/ERKEN DEMİR ÇAĞI SERAMİKLERİNİN ELE GEÇTİĞİ YERLEŞMELER

4.1. Mersin Yumuktepe

4.1.1. Konum ve Kazı tarihi

İnsanlık tarihinin en uzun ömürlü merkezlerinden biri olan Yumuktepe Höyüğü, Anadolu'nun güneyinde, kuzeyde Toros Dağları doğuda Amanos Dağları ve güneyde Akdeniz ile çevrili Kilikia bölgesinin Ovalık Kilikia (Kilikia - Pedias) (Strabon, 2005: 179 vd.) kısmında yani Çukurova'da yer alır (Ek 5 - Harita 5: Özaydın, T. 1999: Harita 1).

Mersin Yumuktepe, denizden yaklaşık 4 km uzaklıktadır. Kaynağını, Toros Dağları ve komşu silsilelerdeki kar ve buzlardan alan "Soğuk Su" olarak adlandırılan nehrin yakınlarındadır. Gerçekte, yaygın olarak Soğuk Su Höyük olarak bilinir. 12 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Tepe batı kuzeyde dikine yükselir ve ovadan yüksekliği 25 m'dir. Tepenin batı kısmı erozyona uğramıştır ve nehir höyüğün en alt tabakasını tahrip etmiştir (Ek 13 - Plan 1: Caneva, I. ve Köroğlu, G. vd. 2005: Resim 1) (Garstang, J. 1953: 1). Günümüzde Yumuktepe, Mersin kent merkezinde Demirtaş Mahallesi içinde ve Müftü Deresi'nin doğu kıyısı üzerinde yükselir.

Kuzeyden güneye, doğudan batıya uzanan yollar üzerinde bulunan bu bölge, Suriye ve Mezopotamya'yı Anadolu'ya ve bölgeyi iç kısımlara bağlayan geçitleri (Gülek Boğazı, Belen Geçidi) ile her dönemde stratejik önemimi korumuştur. Aynı zamanda önemli tarımsal üretimin gerçekleştirildiği verimli toprakları, akarsuları, maden yatakları ile de dikkatleri üzerine topladığı antik kaynaklarca bildirilmektedir (Özaydın, T. 1999: 1).

Yumuktepe'de ilk kazılara 1936-1939 ve 1947-1948 yıllarında J. Garstang başkanlığındaki bilim kurulu tarafından başlanmıştır (Garstang, J. 1953: 3-4). Garstang'ın kazılarında yaklaşık olarak 1500 m^2'lik bir alan kazılabilmiştir ki, bu da toplam yerleşim alanının sadece % 3'üne tekabül etmektedir (Ünal, A. 2000b: 43-69).

45 yıllık bir aradan sonra Mersin Müze Müdürlüğünün başkanlığında İstanbul ve Roma Üniversitelerinin katılımıyla başlanan katılımlı kurtarma kazısına 1993 yılında başlanmıştır. İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Veli Sevin ile Roma Üniversitesi'nden Dr. Isabella Caneva'nın bilimsel sorumluluğu altında çalışmalar yürütülmüştür (Sevin, V. ve Caneva, I. 1995: 27; Caneva, I. Köroğlu, G. 2003: 491; Caneva, I. ve Köroğlu, G. vd. 2006: 669)

Mersin Yumuktepe ve Tarsus kazıları, bölgenin prehistoryasıyla ilgili en değerli bilgileri verir ve birbirini tamamlar, yani birinde eksik olan kültür tabakası diğerinde bulunur. J. Garstang başkanlığında geniş bir ekip tarafından sistematik şekilde kazılan Mersin Yumuktepe bugün dahi bölgenin iskan tarihiyle ilgili temel bilgileri verir (Ünal, A. 2000b: 43-69).

4.1.2. Stratigrafi

Mersin Yumuktepe oldukça önemli bir konuma sahiptir. Anadolu, Suriye, Akdeniz kronolojisinin oluşturulmasına olanak sağlamıştır. Bölgede Tarsus Gözlükule dışında kesintisiz bir tabakalaşmanın hiç görülmemesi bu yerleşimin önemini bir kat daha arttırmıştır. J. Garstang başkalığında başlatılan kazılarda Erken Neolitik dönemden Orta Çağ'a kadar 33 tabakadan oluşan kesintisiz bir stratigrafi ortaya çıkarılmıştır (Garstang, J. 1953:2).

Yumuktepe, Kilikia ve komşu bölgelerin arkeolojisi için M.Ö. 7000 yıllarında başlayan stratigrafisi ile son derece büyük bir öneme sahiptir (Özaydın, T. 1999: 15). En alta dolgu toprak üzerinde, 8. m'ye kadar yükselen XXXIII – XXV. Tabakalar Neolitik Çağ'a tarihlenir. Bu tabakalarda; Erken Neolitik Çağ'a (XXXIII – XXVII .Tabakalar) ait alçak taş duvarlar, yerleşim zemini, kırmızı ve siyah astarlı seramikler ile obsidiyen ve çakmaktaşı aletler ve Anadolu menşeli obsidiyen silahlar ve Üst Neolitik Çağ'a (XXVI – XV. Tabakalar) ait taş duvarlı odalar ve ağıllar yer almaktadır.

8-16 m. arasında yer alan XXIV – XXIIa Tabakaları Kalkolitik Çağ'a aittir. Hassuna Kültürü ile ilişkili olan Ön Kalkolitik Çağ'da (XXIV Tabaka) silo, ağırşaklar ve boyalı seramikler; Hassuna, Erken Ninive ve Halaf ilişkili Erken ve Orta Kalkolitik Çağ'da (XXIII – XVI. Tabakalar) bakır aletler ve silahlar ile birlikte Halaf seramiği

(Orta Kalkolitik Çağ); Uruk, Ugair ve Ubeyd kültürleri etkili Geç Kalkolitik Çağ'da (XV – XIIb. Tabakalar) ise, Ubeyd stili gri kazıma bezemeli Uruk kapları ele geçmiştir.

Höyüğün 17 m. yükseklikteki XIIa Tabakası Erken Tunç Çağı'na aittir. M.Ö. 2900 - 2500 yıllarına tarihlenen bu tabaka Troia I kültürü ile ilişkili olup siyah üzeri beyaz çanak-çömlekle karakterizedir. M.Ö. 2500-1950'ye tarihlenen tabaka bütünüyle tahrip olmuştur. Troia II ve IV kültürleriyle paralellik gösterir.

XIa, XIb ve XIz Tabakaları M.Ö. 1950-1800 yıllarına tarihlenir 19. ve 18. Metrelerde yer alan bu tabakalar Kültepe, Tarsus ve Suriye ve Troia V ile ilişkilidir. Ayaklı kadehler, 'göz'lü sürahiler ve 'red-crossed' kase bu tabakalardan bulunmuş önemli buluntulardır. Höyüğün 19. İle 20. Metreleri arasında yer alan X ve IX. Tabakalar M.Ö. 1800 - 1500 yıllarına tarihlenip, Suriye ve erken Hitit bağlantılıdır ve çoğu Suriye kökenli boyalı çanak-çömlek sergilemektedir (Özaydın, T. 1999: 15).

20 – 22. m arasında bulunan, höyüğün kuzey batı bölümündeki Hititler ve Kıbrıs'la ilişkili olan GTÇ tabakaları (VII-V. Tabakalar) M.Ö. 1500 – 1200 yıllarına tarihlenir. Bu tabakalarda Hitit surları bulunur (Sevin, V. ve Köroğlu, K. 2004: 73-75).

23. m'de son tabakanın üzerindeki yıkım tabakasından sonra yer alan Tabaka IV ve III, Demir Çağ yerleşmeleri olarak tanımlanır ve bu tabakalar M.Ö. 1150-500/350 arasına tarihlenir (Sevin, V. ve Özaydın, T. 2004: 85). Tabaka VII de güçlü tahkimat duvarları vardır, Tabaka VI ve V arka arkaya işgal evreleri olarak tanımlanırlar. Tabaka V bir yangın ve yıkımla sonlanmıştır. Fakat burada yaşayanlar Tabaka VII 'nin yangın enkazındaki gibi orayı terk edememişlerdir. Llyod konuyu şu şekilde özetler "büyük yangın darbesi oldukça dikkate değer olmalıydı". Yıkımın sistematik olduğu açıktır. Yapıda bir tane kerpiç bile insitu olarak kalmamıştır. Ayrıca, tahkimat duvarlarının yanındaki derin çukurlarda, temel duvarları ortaya çıkarılmıştır. Tabaka IV 'ün en dikkate alınacak özelliği küçük blok evlerdir. Bunlar, kısmen küllü bloklardan oluşan temelleri üzerinde, doğrudan eski tahkimat kalıntılarının üzerine yapılmışlardır. Bunun anlamı, Tabaka V'in evlerinin yeniden inşa edilmediğidir. Tabaka IV ve III aynı biçimdedirler ve onları Tabaka V'e döndürecek hiçbir şey yoktur. Dahası, IV'ün duvar sistemi Hitit tahkimatının ötesinde genişlemiştir (Jean, E. 2003: 83). Tabaka III ise, "küçük özel ev" leri içermektedir. Fakat, Tabaka IV ve III göz önüne alınırsa, alan

düzenli bir stratigrafiye sahip değildir. Bu alanın dolgusu Tarsus'da olduğu gibi Kinet Höyük'ten daha incedir (Jean, E. 2003: 84; Sevin, V. ve Özaydın, T. 2004: 85-86).

24. m'de yer alan II. Tabaka Bizans Tabakası olarak tanımlanır ve M. S. 700 – 900 arasına tarihlenir. 25. m'de yer alan I. Tabaka ise, İslami Tabaka olarak tanımlanır ve M. S. 1100 – 1500 arasına tarihlenir.

Tablo 1 : Mersin - Yumuktepe Stratigrafisi

Metre	Tabaka	Dönem veya Çağ	İlişkiler	Özellikler
		Tarihsel		
25	I	M.S 1100-1500	İslamic	Yapılar: Pers Memluk Çanak Çömleği
24	II	M.S. 700-900	Bizans	Kufi yazıtı: Sikkeler, sırlı çanak-çömlek
23	III	M.Ö.1200-500	Ege Bölgesi ve Kıbrıs	Yapılar ve Doğu Grek Çanak Çömleği
22	V			
	VI	M.Ö.1500-1200	Hitit Bölgesi ve	Hitit tarzında surlar
21	VII		Kıbrıs	
20	VIII	Hitit Öncesi		Sur temelleri
	IX			
		M.Ö. 1800-1500	Suriye ve Erken	Boyalı Çanak-çömlek
	X		Hitit	Çoğunlukla Suriye kökenli
19	XIa,b		Kültepe, Tarsus,	
		M.Ö. 1950-1800	&	Ayaklı kadehler, 'Göz'lü testiler
18	XIz		Suriye ve Truva V	red-cross' çanaklar
		Tarih öncesi		
..	..	Son Tunç Çağı 2500-1950	Truva II-IV	Tabaka çoğunlukla açılmış
17	XIIa	İlk Tunç Çağı M.Ö. 2900-2500	Anadolu (Truva I)	Siyah üstü-beyaz çanak-çömlek
16	XIIb			Tipik Ubeyd stilinde gri,
	XIII	Geç Kalkolitik	Uruk, Ugair,	kazıma bezemeli
15	XIV	M.Ö. 2900 öncesi	Ubeyd etkisi hakim	Uruk kapları.
	XV			
13	XVI	Kalkolitik Zirvesi	Geçiş	
12	XVII'den	Orta Kalkolitik	Halaf	Bakır alet ve Silah
	XIX			Halaf çanak-çömlek
11	XX'den			
		Erken Kalkolitik	Hassuna ve	
10	XXIII		Erken Ninive	
9	XXIV	Ön Kalkolitik	Hassuna	Silo, ağırşak, boyalı çanak-çömlek
8	XXV			
		Üst Neolitik	Yerel Kültür	Taş duvarlı odalar, ağıllar
	XXVI			
7	XXVII	Erken Neolitik kalıntılar		Değerli obsidiyen silahlar, Anadolu menşeili.
6	XXVIII			
5				Çok sayıda yerleşim zemini
4	den	Erken Neolitik		ve yanık tabaka,
3		kalıntılar		alçak taş duvarlar,
2	XXXII'ye			kırmızı ve siyah astarlı çanak-çömlek,
				obsidiyen ve çakmaktaşı aletler.
1	yaklaşık			
	XXXIII			
0	Su seviyesi: Tabana ulaşılamadı, yığıntı devam ediyor.			

4.1.3. GTÇ ve EDÇ Seramiği

Höyüğün M. Ö. 1500 – 1200 yılları arasına tarihlenen GTÇ Hitit Tabakaları (VII – V. Tabakalar) aynı zamanda deniz aşırı ilişkilerin olduğu bir dönemdir (Kozal, E. 1999: 29).

Mersin-Yumuktepe'de, M.Ö. 1500 - 1200 tarihleri arasına tarihlenen tabakalardan ele geçen seramikler başlıca iki grupta incelenebilir. İlk gruptaki kaplar M.Ö. 1650 - 1400 arasındaki döneme tarihlenmiştir ve Goldman'ın 'C' grubu seramikleriyle benzerlik taşır. İlk grup, Hitit savunma sisteminin başlangıç tabakalarından (VIII-VII. Tabakalar) tespit edilen ve Suriye etkisiyle üretilmiş, çoğunlukla boyanmış ve cilalanmıştı. İkinci grubu ise Tabaka VI ve V'den ele geçen, çoğunluğu monokrom olan Hitit İmparatorluk Dönemi'nin karakteristik formları oluşturur. Tabaka VI'dan, Kıbrıs seramikleri de bulunmuştur. Bunlar, Beyaz Astarlı II (WS II) ve Halka Dipli (Base-ring) olmak üzere iki gruptur. Kıbrıs'la ilişkili olabilecek üçüncü grup seramik ise, Parlak Kırmızı Çark Yapımı mallar (RLWM-m) Kıbrıs orijinli olarak tanımlanmıştır. Höyükte bulunan bazı kırmızı kulplar ve gövdeler bu mal grubunun en bilinen formlarından olan İğ Biçimli Şişeler'e (Spindle Bottle) benzemektedir (Kozal, E. 1999: 29).

M.Ö. II. Binyıl sonlarında yaşanan ve Ege Göçleri ile ilişkilendirilen büyük kargaşa dönemi, Anadolu'nun bir çok kavminin de olaya katılması sonucunda tam bir felakete dönüşmüş, Hitit İmparatorluğu'nun M.Ö. 1190 yıllarında yıkılışına neden olmuştur. Hitit İmparatorluğunun yıkılışı gerisinde önemli bir siyasal boşluk yaratmış, Anadolu'ya yeni göçlerle yeni insanlar gelmiş, yarımada irili ufaklı çeşitli güçler arasında paylaşılmıştır. Böylece tüm Tunç Çağı kültürleri bitip Demir Çağı kültürleri başlamıştır (Özaydın, T. 1999: 4).

Yumuktepe'de Geç Tunç Çağı yapı katları üzerinde Demir Çağı tabakaları yer alır. Demir Çağ Yumuktepe'de iki yapı katı halinde temsil edilmektedir (III-IV. Tabaklar). M.Ö. 1150-500 yılları arasına tarihlenen bu tabakalar, Garstang ve ekibi tarafından 'Erken Grek Yerleşmeleri' olarak tanımlanmıştır (Köroğlu, G. 1998: 13). Tabaka IV'de Miken stili 5 parça M.Ö. 12.yy.'a tarihlenir. Ek olarak, Tabaka III 'de yaklaşık olarak M.Ö. 11-9. yüzyıllara tarihlenen bir tane Geç Miken stili çömlek ve bir

tane Protogeometrik stil bardak bulunmuştur. 1993 ten itibaren devam ettirilen yeni kazılarda, 1997-99 yılları arasında kazılmış olan güney kısmındaki basamaklı açmalar GTÇ ve DÇ hakkında bilgiler verir ancak EDÇ tespit edilememiştir (Jean, E. 2003: 84). Höyük'te EDÇ'de Sub-Miken ve Protogeometrik dönemler çok az temsil edilmelerine karşın, Akdeniz'in doğusu ile ticaretin yoğunlaştığı M. Ö. 7. ve 6. yy. lar, daha fazla malzeme ile temsil edilirler. Rodos, Kiklad, Lesbos, Girit, Kıbrıs, Proto-Korinth, Korinth ve Samos kaplarının varlığı tespit edilmiştir (Cook, R. M. 1960: 1).

Benzerlerini Tarsus Gözlükule, Porsuk (Niğde), Karatepe ve Kelenderis'te görmekte olduğumuz kase ve çanakların yanında, Yumuktepe'de Kıbrıs Orta Demir Çağı'na (Cypro-Geometrik III) ait Beyaz Boyalılar tipini oluşturan çanak çömlek buluntularına rastlanmıştır (Özaydın, T. 1999: 50).

4.2. Tarsus Gözlükule

4.2.1. Konum ve Kazı Tarihi

Tarsus ovası, verimli toprakları ve elverişli iklim koşulları nedeniyle, çok eski çağlardan beri insan yerleşmeleri için tercih edilen önemli bir alan olmuştur. Hiç kuşkusuz, buradaki erken yerleşmelerin kurulmasında bölgenin stratejik konumu da önemli rol oynamıştır. Bu yerleşmeler, Çukurova'yı oluşturan akarsuların açmış oldukları ve Anadolu ile Mezopotamya ve Mısır kültürleri arasındaki bağlantıyı sağlayan derin vadileri izleyen doğal yolların yakınında bulunmaktadır (Öner, E. ve Hocaoğlu, B. vd. 2005: 82).

Gözlükule, Modern Tarsus'un merkezinde, Mersin-Adana karayolunun kuzeyinde, Ulu Cami semtinde bulunmaktadır. Höyüğün gövdesi kuzeydoğu-güneybatı yönlü olarak yaklaşık 300 m. uzunluktadır.

Antik coğrafyacı Strabon Tarsus ve coğrafi konumuyla ilgili olarak, "Tarsos'a gelince bir ovada uzanır. Io'yu araştırmak üzere Triptolemos'la birlikte dolaşan Argos'lular tarafından kurulmuştur. Kent, Kydnos Irmağı tarafından ortasından ikiye bölünmüştür ve ırmak gençler *gymnasion*'unu yalayarak akar. Irmağın kaynağı çok uzakta değildir ve suları dar ve dereden geçer; hem hızlı akar hem de soğuktur; bu

nedenle eğer sularına girilirse damar şişmesinden, sinirlerin gerilmesinden sıkıntı çeken insanlara ve davarlara yararlıdır" der (Strabon, 2005: 263).

İlk kazılar 1845 yılında İngiliz Konsolosu W. B. Barker'le başlamış ve burada bulunan pişmiş toprak figürinler British Museum'a götürülmüştür. 1852'de V. Langlois aynı höyükte kazı yapmış, yaklaşık 1200 adet pişmiş toprak heykelcik elde etmiştir. Definecilik amacıyla yapılan bu kazılarla höyüğün kültür tabakaları alt-üst olmuştur. Bu eserler de şu anda Paris Louvre Müzesi'ndedir. I. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda (1921) Fransız askerleri, yine höyüğü karışık hale getirmiştir (Girginer, K. S. 2000: 70-85).

Höyük, E. Gjerstad tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmasında incelenmiş ve yüzeyden seramik örnekler toplamıştır (Gjerstang, E. 1934: 159-203). 1934 yılında H. Goldman başkanlığındaki bir ekip tarafından Çukurova Bölgesi'nde yer alan dört merkezde sondaj kazıları gerçekleştirilmiş ve 1935 yılında da bu merkezlerden biri olan Tarsus - Gözlükule'de H. Goldman başkanlığında kazılar başlatılmıştır (Goldman, H. 1935: 526). Bu kazılar 1938 yılına kadar sürdürülmüş (Goldman, H. 1940: 60-86) daha sonra II. Dünya Savaşı nedeniyle kazılara ara verilmiştir. Savaş sonrası başlatılan ikinci dönem kazıları 1946 - 47 yılları arasında yine H. Goldman başkanlığında gerçekleştirilmiştir (Öner, E. ve Hocaoğlu vd. 2005: 82).

Tarsus - Gözlükule Höyük'te Goldman kazılarının sona ermesinden yaklaşık 50 yıl sonra, 2001 yılında başlatılan çalışmalar Doç. Dr. Aslı ÖZYAR başkanlığında devam etmektedir (Özyar, A. ve Danışman, G. vd. 2003: 235).

2001 yılından itibaren Aslı Özyar'ın Bilimsel sorumluluğunda başlatılan araştırma projesi kapsamında Tunç Çağı malzemesi arasından Orta ve Geç Tunç Çağı'na ait, daha önce yayınlanmayan, D. A. Slane'nin (Slane, D. A. 1987: 85-465) çalışmalarına da dahil edilmeyen çanak çömlekler, 2004 yılında Elif Ünlü tarafından tasnif edilip incelenmiştir (Özyar, A. ve Danışman, G. 2005: 156).

4.2.2. Stratigrafi

Yapılan kazı çalışmaları Gözlükule'nin, Neolitik Çağ'dan Tunç Çağı sonuna kadar Kilikia'nın genel kültürünün görünümünü ortaya koyduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu kültür, dışarıdan doğrudan ya da dereceli olarak gelen farklı kültürlerle etkileşim içinde bulunmuş ve kendine ait bir kültür yaratmak için az olanaklara sahip olmuştur (Goldman, H. 1956: 345).

Gözlükule höyüğünün bugünkü üst yüzeyi deniz seviyesinden 40 m. kadar yüksekliktedir. Tabanın eğimi nedeniyle höyüğün görünen yüksekliği kuzeyde 15 m güneyde, 20 m kadardır. Neolitik'ten günümüze kadar devam eden sürekli bir yerleşim saptanmıştır (Öner, E. ve Hocaoğlu, B. vd. 2005: 88).

Neolitik Dönemde başlayan bu yerleşme, Kalkolitik ve Tunç Çağı'nın tüm evrelerini geçirerek hiç terk edilmeden, Demir Çağı'nda da değişen tüm koşullara uyum sağlayarak var olmayı sürdürür. En fazla birikim oluşturan neredeyse 20 m. yi bulan İlk Tunç Çağı yapı katlarıdır. Höyüğün üzerinde en çok çalışılmış olan dönem de gene İlk Tunç Çağı'dır. Bu yerleşmenin Doğu Akdeniz bağlamındaki konumu itibari ile kuşkusuz her dönemi araştırmacılar açısından son derece önem taşımaktadır (Özyar, A. ve Danışman, G. vd.2002: 273-274).

Erken ve Geç Tunç Çağı 11.-5. tabakalarla temsil edilir (M. Ö. 2000 - 1200) ki, bu dönem Orta ve Güneydoğu Anadolu'daki Asur Ticaret Kolonileri ve Hitit Devleti zamanına tekabül eder. Mersin 7. tabakada ele geçen ve Hititlerin Başkenti Boğazköy'deki sur duvarlarıyla olan yakın benzerliği yüzünden Garstang'ın daha başlangıçtan beri "Hitit Surları" dediği yapılar, Hititlerin buraları işgal ettikleri devrin başlarına, yani II. Tuthaliya (M. Ö. 1430) ve I. Suppiluliuma (M.Ö.1360) devirlerine tarihlenmelidir (Ünal, A. 2000b: 43 - 69).

M.Ö. 1650 - 1450 arasına tarihlenen GTÇ I döneminin sonları Tarsus-Gözlükule'de yaklaşık Suriye'ye kadar yayılan Hitit İmparatorluk Çağı'nın başlarına denk gelmektedir. Ancak tarihsel olarak Tarsus'da Hitit egemenliğinden söz edilememektedir. Bu dönemde, Hitit kralı Suppiluliuma'nın Kizzuwatna kralı Sunasura ile yapmış olduğu anlaşma, Kizzuwatna'nın Hitit ülkesinin bir parçası durumuna

geldiğini gösterse de anlaşmanın şartları ve hitabı tam bir egemenliğin olmadığını ortaya koymaktadır (Goldman, H. 1956: 63).

İki evreli olarak karşımıza çıkan GTÇ II tabakalarından GTÇ IIa evresi M.Ö. 1450-1225; GTÇ IIb evresi ise M.Ö. 1225-1100 tarihleri arasını kapsamaktadır (Goldman, H. 1956: 64). GTÇ IIa sırasında, bölge Hititlerin tam kontrolü altındadır, ancak Hitit krallarının bu gücü ne zaman olarak ele geçirdikleri bilinmemektedir (Goldman, H. 1956: 350).

Goldman GTÇ I'e ait üç tabakayı Eski Hitit Çağı'na ait olarak tanımlandıktan sonra önemli GTÇ II yapıları ortaya çıkarılmıştır. Bunlar A Alanı'nda "Hitit Tapınağı", B Alanı'nda "Doğu, Batı ve Güney Evleri"dir. Bu evrelerde yıkılmış binaların üzeri yangın enkazı ile kaplıdır. Slane'nin bir alt evre numarası verdiği (B. IX. 2), B Alanı'ndaki yıkım tabakası oldukça kalındır. Doğu ve Batı evleri ve çökmüş üst katların odaları, 1-3 m. arasında değişen enkazla doludur. Sonra, her iki alan da, Goldman'ın GTÇ IIb'sinde (Slane A.X ve B.X) yeniden yerleşim görmüştür. B. X'da üç yapı katı tespit edilmiştir. A Alanı'nda yeniden yerleşme 1-5 nolu evlerde olmuştur ve bunların odaları içlerindeki ve çevrelerindeki bir çok çukurla düzensiz bir yapı gösterirler. Bu evlerin dışında, kazı alanının kuzeydoğu köşesinde yer alan özel kullanım amaçlı odalardır. A Alanı'nda, A. X son yerleşim tabakası olan Hellenistik Dönem'e kadar temsil edilir. Gerçekten de, seramik fırınları bulunduktan sonra, izleyen tabakalarda stratigrafik bir tabakalanma görülmez. A'nın aksine B Alanı'nda B.X dan sonra "Birim J, T, U ve W" da stratigrafik bir dizilim söz konusudur. Birim L, Birim U'dan yaklaşık 1 m'lik bir dolgu ile ayrılır ve buradaki yapılaşma "apsidal yapı" olarak tanımlanır ve bir tabakalaşma oluşturur. Bunun aksine "phantom birim" olarak adlandırılan yapılaşma, oldukça parçalı bir kompleksdir. Doğrudan bir bağlantı olmamasına rağmen Birim W'nun geç evresi ile U çağdaş gibi görünmektedir (Jean, E. 2003: 82). Gözlükule'nin Neolitik Çağ'dan Tunç Çağı sonlarına dek uzanan kronolojik süreci, derinliğe göre yapılan çalışmalar Tablo 2'de görülmektedir.

Höyük'te Neolitik Çağ'dan İslami dönemlere kadar tabakalar tespit edilmiştir. Ancak Arkaik – Hellenistik dönem arasındaki yerleşme oldukça zayıftır. Yumuktepe'de olduğu gibi Tarsus - Gözlükule'de de tahrip tabakası üzerinde problemler vardır. Tarsus 'daki kronoloji problemi Orta Demir Çağı'nın başlangıcı

olarak kabul edilen ara tabakadır. Goldman, bu geçiş tabakasını Sanherib'in 696 yılındaki tahribi ve Geç Demir Çağı'nın başlangıcı olarak kabul etmektedir (Aslan, N.1999 : 22)

Tablo 2: Tarsus- Gözlükule Stratigrafisi

İslami Dönem	**Tarih**	**Yükseklik m.**
↑	↑	↑
6.yy	600-520	14.05-13.00
Assur Çağı	700-600	14.20-14.05
Geç Demir Çağı	700-525	
Orta Demir Çağı	850-700	15.00-14.20
Erken Demir Çağı	1100-850	15.50-15.00
Geç Tunç Çağı I		A Alanı 6.50-5.50 m
Geç Tunç Çağı IIa		B Alanı 19.00-16.50 m
Geç Tunç Çağı IIb		B Alanı 16.50-15.50
↓	↓	↓
Neolitik Çağ	?-5000	32.00

4.2.3. GTÇ ve EDÇ Seramiği

GTÇ II evresinin başından GTÇ IIb evresine değin süren Hitit işgali, M.Ö. 13.yy.'ın son çeyreğinde işgalcilerin yol açtığı büyük yangınlar ve zararlar sonunda sona ermiştir. GTÇ IIb, 'Deniz Kavimleri' olarak tanımlanan, batıdan gelen istilacıların geldiğini işaret eder. İstilacılar, Hititlerin güçlerinin zirvesinde oldukları Tarsus-Gözlü Kule'nin Hitit tabakasına son derece zarar vermiştir. Bu insanların beraberinde getirdikleri Miken stilindeki çanak çömleğin stil karakterlerine bakıldığında, istilanın Merneptah dönemde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Daha erken seramik malzemenin büyük orandaki Argoslu karakterine dayanarak, istilacıların Yunan anakarasının o bölgesinden çıktıkları sonucuna varılabilir. Yaklaşık olarak M.Ö. 1100'lerde Tarsus Tunç Çağı'nın etkisi özellikle Miken stili yavaş yavaş etkisini yitirerek kaybolmuştur (Goldman, H. 1956: 350-351).

Parlak Kırmızı Çark Yapımı (RLWM) mal grubunun nadirliği dışında, Goldman'nın kap repertuarı M.Ö. 13 yüzyıla tarihlenen Boğazköy Büyükkale III ve Aşağı Kale I ile oldukça benzerdir (Jean, E. 2003: 82). Özellikle Hitit İmparatorluk dönemi çok malzeme vermektedir. Sonra Goldman'ın birinci iki yapı katlı tabakasında (GTÇ IIb= Slane A.X ve B.X), bazı yeni tek renk mal tipleri ortaya çıkmasına rağmen ikinci yapı katında birkaç Miken parçası vardır ve Hitit mallarının üretimi devam etmektedir. Üçüncü yapı katına kadar Hitit malları ve yeni tek tip malları yanında Miken stili mallar yaygın değilken bu dönemde 800 den fazla parça ile oldukça yaygın hale gelmiştir. Maalesef, Tarsus Miken seramiklerinin bir stratigrafisi yoktur. Bu mallar yerel üretim olarak kabul edilirler. Takip eden tabaka olan Birim U'nun erken evresi Miken seramikleri ile birlikte Hitit tek renk mallarını vermektedir. Phantom Birimi de bu birimin üstündeki tabakanın birinci evresi olan P.a'da, GTÇ tek renk malı olan "Kilikia Boyalıları" ortaya çıkarken ve bir üst evre olan P.b'de baskın olurken, Hitit seramikleri de bulunmuştur. Bu yerel üretim malların Kıbrıs tipinde dört çeşidi bulunmaktadır. Bu oldukça iyi boyalı mal grubu repertuarının bir kısmı EDÇ'ye bir kısmı ODÇ'ye aittir. (Jean, E. 2003: 83).

Kıbrıs seramiği Tarsus'da ilk kez Erken Tunç Çağ'da ortaya çıkar. Orta Tunç Çağ'da siyah (Black on Black) ve kırmızı (Red on Red) mallar bulunmuştur. Geç Tunç Çağ'da da Parlak Kırmızı Çark Yapımı mallar (RLWM), Theriomorphic kaplar, Tek Renk mallar (Monochrome), Beyaz Astarlı mallar (White Slip), Halka Dipli mallar (Base Ring) ve Çift Renk mallar (Bichrome) Kıbrıs'tan ithal edilmiş seramiklerdir (Kozal, E. 1999: 32). Halka Dipli I (Base-ring I) ve Beyaz Astarlı I (White Slip I) gibi tipik Geç Kıbrıs I seramiği, Tarsus-Gözlükule'de temsil edilmez (Kozal, E. 2005: 136).

Gözlükule'den ele geçmiş tüm Kıbrıs kapları kaselerdir. Bunlar, Kıbrıs'ta her türlü kontekstten ele geçmiştir (yerel, gömü, dini v.s.) ve bu durum onların günlük kullanım kapları olduklarının göstergesidir. Bu kaplar, geniş ağızlı olduklarından dolayı, sıvı ve eşya taşımaya uygun değildirler ve belki de bu yüzden Uluburun Batığı'nda pithosların içerisinde istiflenmiş bir şekilde bulunmuşlardır. Bu durumda, bu kapların ticari eşyalar olarak kullanıldıkları ve içeriklerinin bilinmediği önerilebilir (Kozal, E. 2005: 136).

Tarsus Demir Çağ kronolojisinin oluşturulmasında Filistin ve Kıbrıs malzemelerinden faydalanılmıştır. Tarsus'da Erken Demir Çağ, Kıbrıs Geometrik I ve II örnekleri nedeniyle M. Ö. 1100 - 850 tarihlendirilmiştir (Aslan, N. 1998: 15).

Erken Demir Çağı'nın başlangıcı kabul edilen 1100 yıllarında höyükte yeni gelen bir kavime ait tahribat veya yeni bir seramik türü tespit edilmemiştir. Tarsus'ta Geç Miken seramiğinin hemen üzerinde Kıbrıs seramiği gelmektedir. M.Ö. 800'den önceye tarihlenen Erken Grek seramikleri, Kıbrıs Geometrik III seramiği ile çağdaştır. Höyük üzerindeki çalışmalarda Grek seramiği B bölümünden daha yoğun bulunmuştur (Aslan, N. 1998: 22).

Tarsus'ta ve Kinet Höyük'te Kıbrıs tipi kapları üreten bir fırın tesbit edilmiştir. KGII'de üretime başlayan Tarsus fırını en yüksek üretimini KG III'de gerçekleştirilmiştir. Fırın Sanherib'in tahribatından sonra bir daha kullanılmamıştır. Tarsus'daki fırında Çift Renk, Beyaz Boyalılar ve Kırmızı Üzeri Siyah II seramikleri üretilmiştir. Kilikia'da yerel atölyelerde üretilen seramikleri kalite bakımından Kıbrıs seramiğine eşdeğerdir (Aslan, N. 1998: 95).

4.3. Kinet Höyük

4.3.1. Konum ve Kazı Tarihi

Kinet Höyük, İskenderun Körfezinde, Dörtyol/Hatay yakınlarındaki yer alır. Kinet, denizden yüksekliği 500 m olan, 3,3 ha genişliğinde ve 26 m yüksekliğinde orta büyüklükte bir höyüğe sahiptir. Höyüğün kuzey ve doğusundaki, bugün ticari amaçlı bahçelerle kaplı alanda, Eskiçağ'da da yerleşim söz konusudur (Ek 6 -Harita 6: Jean, E. 2003: 80) (Gates, M. H. 2003: 1).

Kinet, temel geçimini, sahip olduğu iki liman sayesinde sağlamakta olup; bunlar, kuzeydeki küçük doğal koy ve Deliçay'ın şimdi höyüğün güney tarafına kilometrelerce kaymış bulunan Eskiçağ'daki ağzıdır. Kinet böylece, kazı çalışmaları yapılmış kendisine en yakın yerleşme Al Mina (Samandağ) gibi bir nehir halicinin sol yakasını korunaklı bir liman olarak kullanarak. Doğu Akdeniz'deki diğer Hellenistik Dönem öncesi limanların örneğini takip etmiş olmaktadır (Gates, M. H. 2003: 1).

Kinet Höyük ilk olarak 1951 yılında M. V. Seton - Williams tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırması sırasında tespit edilmiştir. Williams, 6 nolu höyüğü olan Kinet'i Dörtyol'un 7 km. kuzeybatısında olarak tanımlanmış ve burada OTÇ, Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemi'ne ait malzemeler ele geçtiğini belirtmiştir (Seton-Williams, M. V. 1954: 161).

Kinet Höyük'te çalışmalar 1992 yılında Hatay Müzesi işbirliği ile başlatılmıştır. Doç. Dr. Marie - Henriette Gates başkanlığında devam eden çalışmalarda, Geç Neolitik'ten (M.Ö. 6. bin yıl) Hellenistik Dönem'in sonuna kadar (M.Ö. 1. Yüzyıl'ın ortaları) yerleşilen ve Orta Çağ'da askeri amaçlarla kısa bir süre için Haçlı limanı olarak (M.Ö. 12 - 14 yüzyıllar) yeniden kullanılan limanın kültürel tarihini ortaya çıkarmıştır. Bu uzun süreç içinde kazılar, höyüğün Orta Tunç, Geç Tunç (Hitit) ve Demir Çağı katmanlarına ve araştırmaları Pr. Scott Redford (Georgetown Üniversitesi ABD) tarafından yürütülen Orta Çağ yerleşimine odaklanmıştır (Gates, M. H. 2003: 2).

Daha sonra devam edilen çalışmalarda, höyüğün Erken Tunç tabakalarına kadar inilmiştir (Gates, M.H. 2007: 281).

4.3.2. Stratigrafi

Kinet'teki 5000 yıllık aynı bölgeye yapılanma süreci, 3,3 hektardan daha büyük bir alana yayılan, 20 yerleşme katını içeren ve 26 m. yükseklikte bir höyük oluşturmuştur (Ek 14 - Plan 2: Gates, M. H. 2007: fig.1) Erken Tunç Çağı'ndan (M.Ö. III. Binyıl) Orta Demir Çağı'na (M.Ö. 8 yy) kadar, yerleşme höyüğün kuzeyindeki alçak arazide yer alan bir kenti de içermektedir. Geç Demir Çağı'ndan Hellenistik çağlara kadar (M.Ö. 7-1 yy) ve Ortaçağlardan (M.S. 12 - 14.yy.) ise yalnızca höyük üzerinde yerleşme söz konusudur**.**

Stratigrafik sondajlar ve yaklaşık 800 m^2'lik alanda açılan açmalar Kinet Höyük'ün en erken M.Ö. 3000 yılı başlarında iskan edildiğini göstermiştir. Ele geçen Geç Neolitik/Erken Kalkolitik'e tarihlenen Halaf seramik parçaları bu tarihin daha erkene çekebileceğinin habercisidir. Höyük, Tunç ve Demir Çağları boyunca da sürekli iskan görmüştür. Demir Çağı sonlarına doğru yerleşim tepenin dış kısmına genişlemiş ve bu genişleme tepenin doğu ve kuzey teraslarına doğru olmuştur. Yerleşim M.Ö. 50'li

yıllarda terk edilmiş ancak daha sonra Ortaçağ'da (M.S. 12-13.yy) tekrar iskan görmüştür. Stratigrafik süreç Tablo 3 de görülmektedir.

GTÇ II, höyüğün batı yamacında bulunan üç evreli (15-13) IV. Tabakada temsil edilmektedir. Evre 15'deki geniş ölçekli mimariden sonra iki alt evreye ayrılan, yerel mimarinin bulunduğu evre 14 bulunmaktadır. Bu evre, bir bina ve bir tanesinin fonksiyonu anlaşılamamış oda, mutfak ve depodan oluşan üç odalı bir başka binadan oluşmaktadır. Bu evrenin, ok uçları ve benzeri silah buluntularından dolayı, insan eliyle bir yıkıma uğradığı tespit edilmiştir (Jean, E. 2003: 80).

Evre 13'de bu yapı aynı mimari tiple yeniden inşa edilmiştir. Evre 13 de büyük bir yangın sonucu yıkım görmüştür, ancak olayın nasıl gerçekleştiğine dair elde Arkeolojik ip uçları yoktur. Evre 13 ün alt evrelerinin bulunmayışından dolayı, bu dönemin oldukça kısa sürdüğü ileri sürülebilir. Evre 12 herhangi bir boşluk olmadan, doğrudan Geç Tunç Çağ üzerindedir. Evre 12 de sürekli bir mimari yoktur ve belirgin bir değişim gösteren üç alt evreye ayrılır. Evre A'da çöp yığınları ile birlikte açık hava alanı, evre B'de muhtemelen depo olarak kullanılmış büyük dairesel çukurlar (Jean, E. 2003: 80) ve evre C'de çalışma alanları yer almaktadır. Çöplük sayısız hayvan kemiği içermektedir, bunlar beslenme alışkanlığının değiştiğinin altını çizmektedir ve bu, yeni topluluğun göçle geldiği ile açıklanabilir. Evre 11'de taş yapılı binalar vardır. Bu evrede yerleşme Yeni Assur binaları ile yeniden kurulur (Jean, E. 2003: 81).

Tablo 3: Kinet Höyük Stratigrafisi

TABAKA	SAFHA	DÖNEM
I	1	Ortaçağ (M.S. 10-13.yy)
II	3A-2	Helenistik (M.Ö. 330-50)
III:1	7-3B	Geç Demir Çağı (M.Ö. 7-4 yy)
III:2	11-8	Orta Demir Çağı (M.Ö. 9-8 yy)
III:3	12	Erken Demir Çağı (M.Ö. 12-10 yy)
IV:1	14-13	Geç Tunç Çağı II (M.Ö. 13 yy)
V		Orta Tunç Çağı (M.Ö. 2000-1500)
VI		Erken Tunç Çağı (M.Ö. III. bin)

4.3.3. GTÇ ve EDÇ Seramiği

Kinet'in Tunç ve Demir Çağı katları höyüğün en geç yerleşmesi en üstte, daha erken yerleşmeler ise daha altta, ters bir kronolojik sırayla yer almaktadır. Höyük ne kadar derin kazılırsa o kadar erken tarihli bir tabakaya ulaşılır. Erken tarihli tabakalara, höyüğün yan taraflarından da ulaşmak mümkündür.

Höyüğün tepesindeki kazılarda Orta ve Geç Demir Çağ'lara ait fırınlar, erken Hellenistik ve Ortaçağ'a ait kusurlu pişmiş seramik ve fırın malzemesi bulunmuştur. Demir Çağı ve Ortaçağ Kinet çömleğinin kimyasal analizleri, yerli bir seramik endüstrisinin varlığını belgelemektedir. Kilikia/Kizzuwatna, M.Ö. 1400 yıllarda Hitit İmparatorluğu'na dahil edildikten sonra Kinet çömlekçileri, Orta Anadolu'nun seri üretimi seramik çeşitlerini benimsemişlerdir. Bunlar fırınlanmadan önce çömlekçi işaretleri kazılmış sade seramik tabaklar ve kraterler perdahlı şişeler ve çanakçıklardır.

IV. Tabakada, M.Ö. 14 yüzyıla tarihlenen Evre 15 ve M.Ö. 13 yüzyıla tarihlenen Evre 14-13 den Hitit seramiği ortaya çıkmıştır. Evre 14 ve 13 de, tüm imparatorluğa yayılmış baskın standart tek tip, iyi fırınlanmış tabaklar ve çanaklar, pişirme tabakları ve kraterleri, kazıma kap işaretleri, çanakların ağız kenarlarında biraz perdahlanmış kırmızı kuşaklar, kahverengi yada kırmızı astarlı testiler ve altlıklar, pişirme tabakları dışında hepsinin çarkta yapılmış olması bu seramiklerin özellikleridir. Hitit repertuarından ayrı olarak, biraz "Canaaite" çömlek yerel malların arasında bulunmuştur. Fakat, tüm Kilikia'da olduğu gibi oldukça az sayıda Parlak Kırmızı Çark Yapımı mal grubu parçası bulunmuştur (Jean, E. 2003: 81).

Kinet'te Kıbrıs'tan ithal 8 seramik parçası bulunmuştur. Bunlardan iki tanesi Beyaz Astarlı II süt kasesi parçası, üç tanesi Halka Dipli II testicik parçası ve bir adet Halka Dipli II çanağı parçasıdır (Gates, M. H. 1999: 306). Ayrıca, GTÇ'nın son evresinde iki adet LH IIIC parçası bulunmuştur. M.Ö. 12.yy.'a geçiş işaretleri oldukça azdır. İki parça LH IIIC ve bir tane Filistin Çift Renk parçası bulunmuştur. LH IIIC mallarının hakim olmaması nedeniyle, yerleşmenin Evre 12 de yeniden işgal edildiği açıktır. Ek olarak bir tane keskin profilli çanak ağız kenarı parçası ve bir kulp, kaba, astarlı ve perdahlı, kazıma ve noktalı bezemeli, Troia VII b'nin Balkan ilişkili Erken Demir Çağ el yapımı "Buckelkeramik" i ve Doğu Trakya seramiği vardır. Hitit tek renk

mallarında biraz devamlılık görülebilir. Fakat Evre 13'ün GTÇ II seramikleri Evre 12 B'nin çukur aktivitelerinde görülür. Bu da ticaretin % 100 kötüleştiği anlamına gelmez. Fakat kesin olan önceki seramik repertuarından farklı olarak yeni tiplerin ortaya çıktığıdır (Jean, E. 2003: 81). Kapların çoğu çark yapımı iken bazıları el yapımıdır. Hamurlar yoğun ve kaba mineral içeriklidir ve ot katkılıdır, bazen saman yüzlü ve aşırı pişirilmiş kırmızıdan ve turuncudan kahverengiye ve siyahadır. Bu malların % 5'ten azı mor, kahverengi ve siyah boyalarla geometrik şekiller yapılmıştır. Evre 12'nin bu oldukça homojen malları seramiklerin farklı kullanımlarını ifade etmektedir. Bu yeni repertuarın kesin paraleli bulunamamaktadır. Yine de M. H. Gates'e göre; bunlar küçük ölçekli Batı Suriye (özellikle Tell Afis) üretimi ile ilişkili olabilir. Evre 11'e kadar çark yapımı ve ustalıkla boyanmış mallar yoktur ve Evre 12'nin bitiş tarihleri olarak üst sınır olarak M.Ö. 1050/950 tarihleri önerilebilir (Jean, E. 2003: 81).

4.4. Kilise Tepe

4.4.1. Konum ve Kazı Tarihi

Kilise Tepe yerleşimi Silifke'den yaklaşık 55 km. kuzeybatısında, Silifke-Mut anayolunun hemen güneybatısında ve Gülnar'a bağlanan yol üstünde yer alan Kışla Köyünün yakınlarında bulunmaktadır. Kilise Tepe yerleşimi, Mut Havzası'nın güneydoğu ucunda Kurtsuyu Deresi'nin Göksu ile birleşmeden hemen önce oluşturduğu doğal bir tepenin üzerinde yer alır. Yerleşim, Silifke'den Konya Ovası'na uzanan ana yol üstünde olmasından dolayı da stratejik açıdan önemli bir konuma sahiptir. Tepe 10 m yüksekliğinde ve yaklaşık 100x120 m. ölçülerindedir (Symington, D. 2001: 167; Jean, E. 2003: 84).

Kilise Tepe, küçük ancak önemli bir yerleşimdir. Konumu dolayısıyla Orta Anadolu platosu'nun, Akdeniz ve Batı Kilikia'nın önemli yol kontrolüne sahiptir. Bu nedenlerden dolayı Kilise Tepe'nin M.Ö. II. Binyıl'da Konya Ovası ve kıyı şeridi arasında bir anlamda kültürel ilişkiyi sağlayan ve politik bir güç statüsünde bulunan önemli bir yerleşimdir (Postgate, J. N. 1996: 422-423).

Kilise Tepe'nin içinde yer aldığı Göksu Vadisi'nde ilk kez 1950'li yıllarda J. Mellaart, daha sonraları 1960'lı yıllarda D. French tarafından yüzey araştırmaları yapılmıştır. Yakın zamanlarda ise Silifke Müzesi yüzey araştırmalarına devam etmiş, bu

araştırmalar sonucunda Kilise Tepe ile beraber Çingentepe ve birkaç klasik öncesi yerleşim tespit edilmiştir. Gerek Kilise Tepe ve gerekse Çingentepe yapılması planlanan Kayrak Tepe Baraj suları altında kalacaktır. Bu sebeple Kilise Tepe'de ilk sistemli kazılar J. N. Postgate başkanlığında, Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü ve Silifke Müzesi'nin ortak heyeti ile 1994 yılında başlatılmıştır (Postgate, J. N. 1996: 419). Postgate'in başkanlığındaki bu kazılara 1998 yılından itibaren devam edilmemiştir.

4.4.2. Stratigrafi

Kilise Tepe'deki ilk iskan Erken Tunç Çağı'nda başlamıştır. Geç Tunç Çağı sonrasında Erken ve Orta Demir Çağı tabakaları tespit edilmiştir. Bunlardan Erken Demir Çağı tabakası bir yangınla tahrip edilmiştir. Orta Demir Çağı tabakasını Hellenistik-Bizans Çağı tabakaları takip etmektedir (Aslan, N. 1998: 26; Girginer, Ö. 2008: 26).

Kilise Tepe'de Tabaka III (a-e) ve Tabaka II (a-e) GTÇ-EDÇ'ye tarihlenir. Çok iyi stratigrafik yapısı olmasına rağmen Tabaka III bize homojen bir malzeme sunar. Ek olarak, bir III d fırınından çıkan karbonlaşmış ağaç kütükleri dendrokronolojik olarak M.Ö. 1380 tarihini verir, ağaç bu tarihten sonra kesilmiş olamaz. IIIe ve IIId evreleri bir yangın ve yıkımla sonlanır. Tabaka II'nin en erken 4 evresi, oda 3'ün güney kenarında bulunan bir kum taşı stelden dolayı, çoğunlukla Stel Binası olarak tanımlanır. II a-c üç yapı evresi çok iyi planlanmış 15x18 m'lik bir yapı ile temsil edilir. Stel Binası'nın doğusunda, geleneksel yapıda bir forma sahip olan ve Doğu Bina olarak adlandırılan Oda 20-24 yer alır. Önemli bir yangınla yıkıma uğrar. II d'de oldukça az kalıntı görülebilmektedir, yeni yapı IIc'yi takip etmektedir ve benzer amaç için yapılmıştır. IId'de yangın ve yıkımla sonlanmıştır. IIe ile ilgili iki problem vardır. Bir taraftan Stel Binasının son evresi gibi görünmektedir. Fakat sadece iki alanda tanımlanmaktadır ve onlarla (K 18) doğrudan bir bağlantısı yoktur, bir duvar IId ve I19 benzer özellikler gösterir. Diğer taraftan, II d ile IIe arasında stratigrafik bağlantı yoktur. Sonuçta, önceki evrelerle karşılaştırıldığında farklı izler ve özellikler taşıyan IIf önemli bir değişimle temsil edilir (Jean, E. 2003: 85).

4.4.3. GTÇ ve EDÇ Seramiği

GTÇ III. Tabaka'da höyüğün kuzeybatı eteklerinde bulunan 120 plankaresinde, insitu seramik ele geçmemesine rağmen, bu tahribat tabakası GTÇ'ye ait önemli sayıda seramik vermiştir. Bu seramikler, dönemin karakteristiği olan Parlak Kırmızı Çark Yapımı (RLWM) mal grubuna aittir (Postgate, J. N. 1996: 421).

Kurtarma kazılarının ön raporunda, Symington tarafından küçük bir çanak-çömlek grubu çalışılmış ve yayınlanmıştır. Symington, denizaşırı ilişkilerden daha ziyade Anadolu Platosu ile olan ilişkilere odaklanmıştır. Yerleşmede, bu güne kadar sadece bir tip Kıbrıs seramiği tanımlanmıştır. Bu da, Parlak Kırmızı Çark Yapımı mal grubudur. Bu tipin Kıbrıs'tan ithal olabileceğinden bahsedilmektedir fakat Anadolu'nun iç kısımlarıyla olan paralelliği kanıtlanmıştır. Parlak Kırmızı Çark Yapımı mal grubunun başlıca formları arasında İğ Biçimli Şişeler (Spindle Bottle), delikli kaideli Mercimek Gövdeli Matara Biçimli Şişeler (Lentoid Flask) ve Kol Biçimli (Arm-shaped vessel) kaplar ve kaseler (bowl) yer alır (Hansen, C. K. ve Postgate, J. N. 1999: 113; Kozal, E. 1999: 39).

GTÇ sonunda, IIb evresinde, Maşat Höyük'te de Hitit İmparatorluk geç tabakasında ve Tarsus GTÇ II'de de bulunmuş olan bir adet Çark Yapımı Kırmızı Mal grubu formu olan Matara Biçimli Şişe (Pilgrim Flask) ele geçmiştir. IIc evresine ait Doğu Binada Boğazköy, Maşat, Gözlükule ve Kinet Höyük kontekstinde tipik GTÇ II formları olan, geniş asimetrik Matara Biçimli şişe (Pilgrim Flask) ve yonca ağızlı testiler ele geçmiştir. Bu özelliklerin devamının yanında boyalı seramiklerde yeni bir unsur görünmeye başlar. İlk boyalı parçalar Evre II a-b den gelir çoğu omuzlarda boyama balık ağı ve ağız kenarında karşıdan karşıya boyama çizgiler yer alan çömleklerdir. Şimdiye kadar bu tip, ne Tarsus'da ne de başka bir yerle eşitlenememiştir. Petrografik analizlere göre bu grubun hamurları kendisiyle ilişkili olan tek renk mallardan farklıdır. Orjini neresi olursa olsun, bu grup Stel ve Doğu Binalarında Tabaka IIc'de Hitit tipi bezeksiz mallardan daha az vardır. IId evresine kadar tipik Erken LH IIIC dönemi düz çizgi bezemeli Miken IIIC stili seramik görülmezken, bu evrede oldukça az sayıda vardır. Parçalar muhtemelen, kısmen IId yıkım dolgusundan kısmen de enkaz altındaki bir odanın zemininden çıkarılmış olan 5 adet çömleğe aittir. Bu parçalar muhtemelen IId'nin yıkımından çok da uzun olmayan önceki bir zamanda ithal

edilmiş olmalıdır. Bu yüzden M.Ö. 12.yy ilk yarısında sonlanmış olmalıdır (Jean,E. 2003: 85).

IIe Tabakası; GTÇ'nin içe dönük ağız kenarlı sığ çanakları, matara altlıkları ve yonca ağızlıların olmayışı ve yeni form ve şekillerin ortaya çıkması, onların üzerindeki kırmızı boyalı düzenlemeler özellikle dışa çekik ağızlı küresel çömlekler, sık olarak iç içe yarım daire motiflerinin varlığı ile gerçek bir değişime işaret eder. Yunan Skiphos ya da Yunan etkili çanaklardan oldukça farklı olmasına rağmen M.Ö. 900-700 arasına tarihlenirler (Jean, E. 2003: 86)

Höyük'te, Parlak Kırmızı Çark Yapımı mal grubu dışında Kıbrıs'la ilişkili başka seramik ele geçmemiştir.

4.5. Sirkeli Höyük

4.5.1. Konum ve Kazı Tarihi

Sirkeli Höyük Kilikia'daki en önemli höyüklerden biridir (Ek 7 – Harita 7: www.sirkeli-project.info/img/satbild_gross.jpg) (Ek 15 - Plan 3: Hrouda, B. 1996, Abb.1) Yerleşim, Adana'nın 40 km. doğusunda, Ceyhan (Pyramos) Nehri'nin sol kıyısında, 350 x 400 m. ölçülerinde ve 30 m. yüksekliğinde bir höyüktür (Aslan, N. 1998: 24). Sirkeli Höyüğü, güneyinde yer alan Misis (Mopsuhestia) kenti gibi önemli bir ordu ve ticaret yolu üzerinde bulunmaktadır. Konumu gereği doğuyla batıyı ve dönüş yollarını birbirine bağlamaktadır.

Adana'dan Gaziantep'e ve İskenderun'a giden tek yol ve efsanevi Bağdat Demiryolu Sirkeli'den geçmektedir. Bu yol bugün Eski Yol olarak da bilinmektedir. Höyüğün Hitit imparatorluk döneminde önemli bir yerleşme olduğu düşünülmektedir. Hitit krallarının iki kabartması bulunur. Höyüğün bu önemli konumunu ortaya koyan en güzel buluntu, 1934 yılında keşfedilen kaya kabartmasıdır. Kadeş savaşında M.Ö.1275 Ramses II'nin güçlerini ezen Muwattali II'ye aittir. Diğer ikinci kabartma da birkaç metre kuzeyde, daha az korunmuş olarak 1994 yılında tespit edilmiştir (Hrouda, B. 1996: 291-292).

Sirkeli Höyük'te ilk olarak 1936 yılında J. Garstang bir sondaj kazısı gerçekleştirilmiş ve A'dan E'ye kadar isimlendirdiği beş sondaj açmıştır (Hrouda, B. 1997: 292). Bu sondajlarda A (600-M.S. 100) B (600-425) C ve D (700-475) ve E sondajı ise Geç Hitit dönemine tarihlenmiştir. Buluntulardan sadece E sondajındaki Hitit seramiği yayınlanmıştır. Höyük ve çevresinde 1937 yılında yapılan yüzey araştırmasında elde edilen seramiklerden bir bölümü yayınlanmıştır.

1951 yılında M. V. Seton – Williams (bkz. Seton – Williams, M. V. 1954: 121-174)., gerçekleştirdiği yüzey araştırması sırasında höyük üzerinde Kalkolitik Çağ'dan Roma İmparatorluğa kadar uzanan dönemlere ait seramikler toplamıştır

1992 yılında Barthel Hrouda ve Ahmet Ünal yönetiminde Münih Üniversitesi Önasya Arkeolojisi Enstitüsü tarafından; höyüğün özellikle M.Ö. II. Binyıl'da hangi boyutlarda iskan edildiğini ve Kadeş Savaşı'nda Hitit kralı II. Muwatalli'nin II. Ramses karşışında galip geldiği savaş sonrasında buraya yaptırdığı kaya kabartmasını aydınlatma amacıyla sistemli kazılar başlatılmıştır. Aynı ekip 1996 yılına kadar höyükte çalışmalarını sürdürmüştür (Hrouda, B. 1996: 292).

1997 yılında ise kazı, Horst Ehringhaus başkanlığında Innsbruck Üniversitesi Protohistorya ve Eski Çağ Enstitüsü'nün projesi olmuştur (Ehringhaus, H. 1998: 383).

2006 yılında höyükteki kazılara yeniden başlanmıştır.

4.5.2. Stratigrafi

Yapılan kazı çalışmaları sonucunda Sirkeli Höyük'te M.Ö. IV. Binyıl'dan Roma dönemine kadar aralıksız bir yerleşim var olduğu ve burasının M.Ö. I. Binyıl'da Demir Çağı'na ait seramikler ve ithalleriyle birlikte Kıbrıs ve Mısır'la güçlü bir ilişkiye sahip merkezi bir konumda yer aldığına dair bilgiler ortaya konmuştur (Hrouda, B. 1996: 292).

4.5.3. GTÇ ve EDÇ Seramiği

1992 - 1997 yılları arasında Münih Üniversitesi adına Sirkeli'de yapılan kazılarda elde edilen önemli sonuç, Muwattalli kabartmasının hemen üzerinde oradaki

höyükte kabartma ile çağdaş bir "Hitit" yerleşiminin olmasıdır. M.Ö. II. Binyıl yerleşim izleri yok denecek kadar azdır ve küçük buluntular mimari bir muhteva içinde değil, dağınık olarak ele geçmiştir. Bunlar arasında M.Ö. 13 - 12. yy.'a tarihlenen ve üzerinde grifon motifi bulunan Kıbrıs kökenli bir krater parçası yer alır (Ünal, A. ve Girginer, K. S. 2007: 151). Hrouda, Kıbrıs'tan M. Ö. 2. Binyıl seramiği ithalatının varlığından söz eder. Maalesef bu aşamada açıklama yapılmamıştır (Kozal, E. 1999: 41).

4.6. Soloi-Pompeipolis

4.6.1. Konum ve Kazı Tarihi

Mersin'in 12 km kadar batısındaki Mezitli yakınında ve Lamos kentinin birkaç kilometre doğusunda yer alır. Mersin, Mezitli (Viranşehir), Soli/Pompeiopolis kazıları 1999 yılında Remzi Yağcı başkanlığında başlatılmıştır ve halen devam etmektedir (Yağcı, R. 2000: 259; Yağcı, 2001: 159 vd.).

4. 6. 2. Stratigrafi

Soli Höyük kazılarında G7, G9 yamaç açmalarında Hellenistik Dönem'den Hitit İmparatorluk Çağı'na kadar bir döneme ait mimari, seramik ve küçük buluntular açığa çıkarılmıştır (Yağcı, R. 2004a: 55-57)

Soli'nin E9/F9 plan karelerinin yer aldığı doğu kısmında, klasik çağların başlangıcı ile birlikte bu kısım oldukça tahrip olduğundan dolayı, stratigrafi konusunda bazı zorluklar bulunmaktadır. Bir diğer problem de bu alanda devam etmekte olan erozyondur. Bu yüzden bu kısım uzun zamandır oldukça karışıktır. Bazı Miken ve Beyaz Astarlı II parçaları, mimari kontekstle ilişkilendirilememektedir (Yağcı, R. 2003b: 94).

Soli höyükte ele geçen Mısır Scarabesi Thutmosis III (M.Ö. 1479-1425) dönemine tarihlenmektedir. Bu Soli'nin Beyaz Astarlı II Süt kaselerinin stratigrafik kronolojisinin açığa çıkması bakımından oldukça önemlidir. Beyaz Astarlı II ve Miken seramiğinin Soli'nin stratigrafik kontekstindeki durumu, Geç Tunç IIa ve Geç Tunç II b gibi Geç Tunç Çağın farklı dönemlerinde tamamıyla örtüşmektedir (Yağcı, R. 2003b: 97).

4.6.3. GTÇ ve EDÇ Seramiği

Soli Höyük'te 2002 yılında Eski Hitit katına değin inilmiştir. Bu kat ile Erken Geometrik Dönem kültür katı arasında M.Ö. II. Bin Miken LH IIIC, Kıbrıs (Beyaz Astarlı II) kap parçalarının birbirini izleyen Geç Tunç a ve b katlarında (M.Ö. 15-12.yy.) bulunması Soli'nin II. Binyılda Kıbrıs ve Miken deniz ticareti ile olan bağlantısını ortaya koymaktadır.

F 9'da Eski Hitit Dönemi'ne ilişkin bir yangın tabakasının içinden kaba mutfak kapları ile birlikte ele geçen kenarları örgü bezemeli, ortasında hiyeroglif yazıt bulunan ve imparatorluk öncesine tarihlenen damga mühür, Soli'nin Kizzuwatna dönemindeki ticari rolünü kanıtlamaktadır.

1999-2000 yıllarındaki kazılarda, Parlak Kırmızı Çark Yapımı mal grubuna ait testicik ve düğme dipli testi bulunmuştur (Yağcı, R. 2003b).

Soli'deki örneklerini M.Ö. 14. yüzyılın ilk yarısına tarihlediğimiz, döneminin 'prestij nesneleri' arasında yer alan Beyaz Astarlı II'ler, Soli'nin kuşkusuz Hitit egemenliğindeki Kizzuwatna'nın ithalat- ihracat yapılan bir liman kenti idi ve konumu nedeniyle, yazılı belgelerde adı geçen ve Kilikia'nın kıyı kentleri oldukları sanılan huhubat ithalat limanı Ura, Lamiya, Pitura ve Zallara gibi kentler yakın olmalıdır. Soli'nin Levant ticareti açısından öneminin gerçekçi bir değerlendirilmesi, liman kentinde sürdürülen kazıların sonucunda yapılabilecektir (Yağcı, R. 2003a:1).

Soli Höyüğün, (D6) ve Doğu yamacındaki Arkaik ve Demir Çağ malzemelerinin yoğun olduğu açık alanların iç ve dip kısımlarından (D8, D9) açığa çıkarılan Kıbrıs Beyaz Astarlı II (White Slip) tipi üç tip kap parçası, Kilikia'da az bulunan türde örneklerden olduğundan, Geç Tunç Çağı'nda Anadolu-Kıbrıs ilişkilerine ticari rotaların saptanması ve dağılım alanları bakımından yeni bir boyut getirecek niteliktedir. Bu kaplar, Kıbrıs'ta Geç Kıbrıs IB (M.Ö. 1450) döneminden başlayarak Geç Kıbrıs IIB'nin sonuna değin (M.Ö. 1290) dinsel ya da dindışı amaçla üretilmiştir. Bunların Kıbrıs'ta ve onun içinde yer aldığı Doğu Akdeniz ticaret ağında uzun bir geleneği vardır.

Beyaz Astarlı'lar, Kıbrıs'ın tipik Geç Tunç Çağı kaplarıdır. Bazı Beyaz Astarlı parçaları Levant'da, Ege'de ve Doğu Akdeniz'deki Geç Tunç Çağı merkezlerinde bulunmuştur. Bunlar bazen bütün kap olarak bazen de bu kaplara ait yüzlerce parça olarak ele geçmektedirler. Belirgin özellikleri nedeniyle kolayca ayırt edilirler. Bu kap tipi, Kıbrıs çanak çömlek tarihinde en uzun süreli geleneği olan kaplardan olup en azından dört yüzyıl boyunca (M.Ö. 1600/1575-1190) kullanılmıştır. En erken örneği GK IA1'de Proto White Slip ile başlamakta ve GK IIB'de Beyaz Astarlı II ile sona ermektedir. Kıbrıs'ta Beyaz Astarlı'nın gelişimi günlük yaşamdaki gereksinimler ile bağdaşlaştırılabilir. M.Ö. 1600'den başlayarak beslenme alışkanlıklardaki bu değişiklikten dolayı Kıbrıs'ta küçük ve orta ölçekli beyaz astarlı ve halka dipli kaplar üretilmiş ve yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Soli'nin Kıbrıs Beyaz Astarlı II ve Miken kaplarının stratigrafisi, M.Ö. II. Binyıl'da Kilikia'nın Kıbrıs, Suriye/Filistin ve Yunanistan ile olan ticari ilişkileri ve deniz yolları açısından değerli bir kaynaktır. Soli'nin M.Ö. II. Binyıl'da seramik repertuarının stratigrafisini, Kilikia' da yer alan diğer merkezlerle, özellikler Tarsus - Gözlükule, Mersin Yumuktepe ve Kinet Höyük ve Kilise Tepe gibi diğer höyüklerle iyi bir şekilde uyum göstermektedir (Yağcı, R. 2003b: 94).

Bir mezarda üzerinde "Δ" işareti iyilik simgesi bulunan skarabe, Soli'nin Hitit İmparatorluk Dönemi'nde (M.Ö. 14.yy.) Mısır ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Aynı mezarda 15.43 m. kotunda bulunan Hitit bullasının hemen kuzey yönünde amorf bir Kıbrıs "Beyaz Astarlı II" süt kasesi gövde parçasına rastlanmıştır (Yağcı, R. 2003b: 94) Küresel gövdeli, lades kemiği biçiminde kulplu olan bu tür kaplar, Kıbrıs üretimi "süt kaseleri" olarak bilinmekte ve Orta Akdeniz'den Mısır, Suriye-Filistin kıyılarına dek yayılmaktadır. Beyaz Astarlı II'lerin Kıbrıs'ta çoğunlukla ölü armağanı olarak kullanılması, ölü kültü ile ilişkili oldukları savının öne sürülmesine yol açmıştır. Anadolu'da Kıbrıs Beyaz Astarlı II kaplarının ölü armağanı olarak kullanılması enderdir.

Buluntulara göre; Mısır ve Kıbrıs malları Soli'ye gelmekte, hem günlük hayatta, hem de ölü armağanı olarak kullanılmaktadır (Yağcı, R. 2007: 154).

4.7. Porsuk

4.7.1. Konum ve Kazı Tarihi

Niğde sınırları içerisinde Ulukışla yakınında yer alan ve Zevye Höyük olarak da bilinen bu büyük höyük, Gülek Boğazı'na açılan vadinin kuzey girişini denetlemekteydi. Burada küçük bir Hitit kalesi ve Erken Demir Çağı yerleşimi vardır (Ek 16 - Plan 4: Beyer, D. 2005: Harita 1-2).

Porsuk Höyük'te 1969-1977 ve 1977-1979 dönemlerinde O. Pelon tarafından kazı çalışmaları gerçekleştirilmiş, 1983 yılında Tunç Çağı ve Demir Çağı malzemesi S. Dupre tarafından yayınlanmıştır (bkz. Dupre, P. 1983). Bu kazı Demir Çağ çanak çömleğinin stratigrafik bir sıra düzen içinde ele geçmiş olması yüzünden dikkat çekicidir (Özaydın, T. 1999: 8).

Daha sonra kazılara tekrar başlanmıştır. 2004-2005 kazı sezonunda Höyüğün güney batı kısmı Hitit İmparatorluk tabakası olarak bilinen (Porsuk 5) çalışmalar devam etmiştir.

4.7.2. Stratigrafi

Höyükte V. Tabaka, M.Ö. 1400-1200'e , IV. Tabakası Erken Demir Çağı'na, III Tabaka ise Orta Demir Çağı'na tarihlenmektedir. S. Dupre'ye göre Porsuk Höyük'de ki DÇ boyalı seramikleri Tarsus seramiği ile sıkı bir ilişki içerisindedir. Porsuk'da bir parça Rhodos seramiği yanında 6.yüzyıla kadar uzanan Frig seramikleri bulunmuştur (Aslan, N. 1998: 18). Demir Çağ çanak çömleğinin stratigrafik bir sıra düzen içinde ele geçmiş olması yüzünden dikkat çekicidir (Özaydın,T. 1999: 8).

4.7.3. GTÇ ve EDÇ Seramiği

Porsuktan 4 parça RLWM-m grubu kayıt altına alınmıştır. Bir adet Kıbrıs-Minos kap işaretli İğ Biçimli Şişe, iki adet İğ Biçimli Şişe parçası ve bir adet Kol Biçimli Kap parçası Tabaka V'de bulunmuştur. Tabaka V, M.Ö. 1400-1200'e tarihlenir. Bulgarmaden bölgesinde bir adet Beyaz Astarlı II süt kasesi bulunmuştur (Kozal, E. 1999: 42; Kozal, E. 2003: 70).

Geç Tunç Çağ tabakası 13'de Erken ve Orta Demir Çağ seramik parçaları bulunmuştur. S. Dupre'ye göre DÇ Porsuk seramiği Kilikia seramiğine çok benzer, hatta aynı atölyede üretilmiştir. Yayınlanan Porsuk seramiği ile Kilikia seramiğinin çok benzer olduğunu söylemek oldukça zordur. Porsuk 'da en büyük boyalı küme kase-tabaklar oluşturmaktadır. Tabakların dudak üst yüzeyleri kemer zinciri ve dikey çizgi gruplarıyla süslenmiştir. Ancak Kilikia 'da benzer form-süslemeye sahip kaseleri görmek mümkün değildir. Buna karşılık J.Mellaart'ın yüzey araştırmasında elde ettiği kaseler ve Alişar Hüyük örnekleri Porsuk ile kıyaslanabilir. Bize göre Porsuk seramiği Kilikia'dan daha çok Orta Anadolu ile sıkı ilişki içersindedir. Seramikteki bu farklılar yanında Demir Çağı'nda önemli bir atölyeye sahip olan Tarsus'da Erken Demir Çağı'nda boyalı seramik % 20 iken bu sayının Porsuk % 65 olması ise düşündürücüdür (Aslan, N. 1998: 109).

4.8. Tatarlı

4.8.1. Konum ve Kazı Tarihi

Tatarlı Höyük, Adana İli'nin Ceyhan İlçesi'nde, Mustafabeyli Beldesi'nin yaklaşık 5 km kuzeyindeki Tatarlı Köyü'nde yer almaktadır. Tatarlı Höyük konum olarak önemli yol güzergahlarının tam ortasında, Osmaniye-Toprakkale'nin yaklaşık 10 km batısında, Nur Dağları'nın batı-kuzeybatısında ve kuzeyindedir.

Nur Dağları'nın doğuya doğru geçit verdiği alanlara çok yakındır. Yukarı Ova'nın doğudaki ucunda olup, Amanos Dağları'nın, bölgede aşılması en kolay yerlerinden birine yakındır. Bir başka deyişle doğudan Hasanbeyli ve Fevzipaşa üzerinden İslahiye Ovası'na açılabilmekte, buradan da platolar aracılığıyla Kuzey Suriye'ye geçmek ve yine doğuya ilerleyerek biraz daha kuzeyden daha kolay aşılabilen Bahçe Geçidi üzerinden Nur Dağı ve İslahiye Ovası'na açılmak mümkün olabilmektedir. Adana ovaları içerisinde en sulak ve su kaynaklarının bol olduğu bir alanda yer alan höyük, Nur Dağları'nın batısında, Erzin Ovası'nın ise kuzeyindedir. Günümüzde Ceyhan Nehri, Tatarlı'nın yaklaşık 10-12 km kuzeyinden akmaktadır (Girginer, K. S. 2008: 15).

4.8.2. Stratigrafi

Höyük,Tatarlı Köyü'nün içinde, köyün güney güneybatısında ortalama 37 m yüksekliğindedir. En az 300 x 400 m boyutlarıyla büyük bir yerleşme birimidir (Girginer, K. S. 2008: 16).

Höyükte ilk kazı çalışmalarına, 2007 yılında Yrd. Doç Dr. K. Serdar Girginer başkanlığında, höyüğün doğusunda yer alan AY 189-190 ve AZ 189-190 plan karelerinde başlanmıştır (Girginer, K. S. 2008: 16).

Yapılan çalışmalar çok yeni olduğu için höyükte henüz bir stratigrafi bulunmamaktadır. Ancak, daha önceki çalışmalardan ve höyüğün yüzey malzemesi gözlemlerinden, Neolitik Çağ'dan Bizans'a kadar, muhtemelen kesintisiz bir stratigrafinin ortaya çıkabileceği düşünülmektedir (K. S. Girginer ile görüşme).

4.8.3. GTÇ ve EDÇ Seramiği

1951 yılında M. V. Seton-Williams'ın höyük üzerinde (No.39) ve çevresinde gerçekleştirdiği yüzey araştırmalarında; Neolitik, Kalkolitik (Tell Halaf), Geç Tunç Çağları ile Assur, Hellenistik ve Bizans Dönemlerinin varlığı tespit etmiştir. Özellikle Geç Neolitik Çağ'da perdahlı seramiğin Tatarlı'da var olduğunu belirtmektedir. Bu dönem (Geç Neolitik – Erken Kalkolitik) ASPRO'da ise, Period 6, yani Hassuna, Samarra-Halaf ve Ubaid 1 dönemi olarak belirtilmiştir. Mersin – Yumuktepe'nin XXVI-XXIV tabakalarının çanak- çömlekleriyle ve Amuk D Evresi'yle benzerlik kurulmuştur. İÜ ile kazı ekibinin beraber gerçekleştirdikleri 2005 yılı Kilikia Yüzey Araştırması sırasında da, höyük ziyaret edilmiş obsidiyen ve çakmaktaşı dilgiler, çeşitli alet parçaları, bir adet bıçak bir adet üçgen formlu pandantif takı eklentisi yanında Kalkolitik, Erken Tunç Çağı, M.Ö. II. Binyıl, Demir Çağı, Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemlerine ait seramikler tespit edilmiştir (Girginer, K. S. 2008: 16).

4.9. Tekirköy

Tekirköy, Silifke Ovası'nda Göksu Nehrinin Sağ yatağında bulunmaktadır. Parlak Kırmızı Çark Yapımı mallar, French (French, D. 1965: 181) ve Mellaart'ın araştırmalarında bulunan tek Kıbrıs seramiğidir. Burada, bu mal grubunun 3 formu

tespit edilmiştir. Bura bir adet Kol Biçimli Kabın tüp kısmının parçası bulunmuştur. French tarafından kısaca çark yapımı ve turuncu cilalı olarak tanımlanmıştır. Başka bir parça, Symington tarafından turuncu cilalı bir seramik parçası olarak, bir diğer parça ise İğ Biçimli Şişenin boynu olarak belirtilmiştir. Bu parça, Mellaart (Mellaart, J.1958: 330) tarafından iyi cilalı bir Suriye şişesi (Spindle Bottle) olarak tanımlanmıştır (Kozal, E. 1999: 42)

4.10. Çingentepe

Çingentepe Kilise Tepe'nin karşısında Göksu Nehrinin batı yatağındadır. Bu alandan Kıbrıs ile ilişkili olarak yalnızca Parlak Kırmızı Çark Yapımı mal grubu kapları bulunmuştur. Burada bulunan Kol Biçimli Kabın sadece tüp kısmı ele geçmiştir. Symington (Symington, D. 2001: 174) bu mal gurubunun diğer beş parçasını tanımlamıştır. Bunlar bir akıtacak, 3 ağız kenarı parçası ve bir kulptur (Kozal, E. 1999: 43)

4.11. Kozlubucak

Kozlubucak Göksu Vadisi'nde Karaman ovasına açılan geçittedir. Karamanın 21 km. güneyindedir. Kıbrıs ile ilişkili olarak yalnızca Parlak Kırmızı Çark Yapımı mal grubunun Kol Biçimli Kap formuna ait bir parça ele geçmiştir. Parça tüp kısmının bir bölümüdür ve turuncu cilalıdır (Kozal, E. 1999: 43).

4.12. Örentepe

Örentepe, Göksu Nehrinin sağ yatağında, Mut'un 3 km güney batısında bulunur. Symington, bir kulbu Parlak Kırmızı Çark Yapımı mal grubu olarak tanımlamıştır (Kozal, E. 1999: 43).

4.13. Tömükkale

Tömükkale Mersin ve Silifke arasında kıyıya yakın bir yerdedir. Symington tarafından bir parça Parlak Kırmızı Çark Yapımı mal grubu Matara Biçimli Şişe (Pilgrim Flask) olarak tanımlanmıştır (Kozal, E. 1999: 44).

4.14. Kabarsa

Kabarsa Adana'nın 35 km güney batısındadır. Seton-Williams bu alanda Beyaz Astarlı II seramiğinin olduğunu söylemiştir (Kozal, E. 1999: 44).

4.15. Tarmil

Tarmil Adana'nın yaklaşık 60 km kuzey doğusundadır. Seton-Williams'ın araştırmasında bir takım Geç Tunç Çağı Kıbrıs Siyah Astar Malı bulunmuştur (Kozal, E. 1999: 44) .

BEŞİNCİ BÖLÜM

KIBRIS'DA GEÇ TUNÇ ÇAĞI/ERKEN DEMİR ÇAĞI SERAMİKLERİNİN ELE GEÇTİĞİ YERLEŞMELER

5.1. Enkomi (Alasia)

Enkomi, Kıbrıs'ın doğu kıyısında Salamis Körfezini çevreleyen bölge tüm ada üzerinde en önemli yerlerden birisidir (Coşkun, A. 2004: 13).

Kıbrıs'ın GTÇ'de (Tablo 4) önemli kentlerinden olan Enkomi, günümüzdeki (Tuzla) köyü yakınlarında yer alan ve Alasia diye de bilinen şehrin kuruluşu M.Ö. 2000'li yıllara tarihlendirilmektedir (İderman, E. 2006: 53). Burada ilk defa 1913 senesinde İngiliz Myres, sonra 1930-36 seneleri arasında bir İsveç ilim heyeti kazılar yapmıştır.

Enkomi şehrinin surlarıyla beraber meydana çıkaran ilk sistemli kazılar Fransız Arkeolog Schaffer tarafından yapılmıştır (Kınal, F. 1964: 400). Aynı dönemde, 1948-1958 yılları arasında P. Dikaios tarafından kazılar yapılmıştır (bkz. Dikaios, P. 1969-1971).

Yapılan kazılarda, şehrin ilk dönemlerde Mısır etkisinde kaldığı, sonraları Miken etki alanına girdiği anlaşılmaktadır. Surlarla çevrili olan bu yerleşim yerinde ölüler, evlerinin tabanına hediyeleri ile birlikte gömülmektedirler. Şehre ızgara planının uygulandığı ve ilk kez yazının da burada ortaya çıktığı belirlenmiştir. Kült heykeli olarak görülen ve kuvvetli bir Hitit etkisi taşıyan tunçtan yapılma "Boynuzlu Tanrı Heykeli" de bu bölgede bulunmuştur. Ayrıca şehirde çok sayıda tunçtan yapılmış eserler ve bakır işleme atölyelerini işaret eden bakır artıkları bulunmuştur. Eskiden bir liman şehri olan Enkomi'nin yanından geçen Pedios (Kanlıdere) nehrinin, şehrin limanını alüvyonlar ile doldurması, depremlerin olumsuz etkileri ve Akalar'ın M. Ö. 12.yy.'dan sonra sürekli tehdit etmeleri sonucu bölge terkedilmiş ve burada yaşayanlar deniz kıyısına göç ederek Salamis'i kurmuşlardır (İderman, E. 2006: 53).

Enkomi kazılarıyla Alasia'nın bugünkü Enkomi olduğu ispat edilmiştir. Amarna arşivinde bulunan mektuplardan birinin (EA_{39}) arka yüzünde Mısırlı katip tarafından siyah mürekkeple ve hieratik yazı ile "Alasia Prensinin mektubu" kaydı bulunmaktadır (Kınal, F. 1964: 400).

M.Ö. 14. yy.'dan başlayarak Geç Tunç şehri Enkomi'ye Ege'den ilk Mikenli tüccarlar gelmişler ve burayı Yakındoğu ile olan ticaretlerinde bir üs olarak kullanmışlardır. 13. Yüzyılın sonuna doğru aynı şehirde ilk Akalı kolonistler görülür ve doğu kültürü içinde olan buraya, ilk defa batı kültürünü getirirler. Enkomi'nin yerini 11.yüzyılda Salamis alır (Coşkun, A. 2004: 13).

M.Ö. 14. ve 13.yy.'da Enkomi'nin Miken ve Suriye Filistin ile sağlam bir ilişki kurmuşlardır (Coşkun, A. 2004: 13). Enkomi'nin bu devre ait mezarlarında Suriye ile münasebeti gösteren iki renkli bir seramik vardır. Devetüyü rengi bir boya astarı üzerine kırmızı, siyah veya kahverengi ile münhasıran doğal motifler stilize edilerek boyanmıştır. Enkomi'de bu devre ait mezarlarda bu yabancı menşeli seramiğin yanında Halka Dipli, Beyaz Astarlı gibi Kıbrıs'a mahsus seramikler de bulunmuştur (Kınal, F. 1964: 400). Aynı dönemin en yaygın seramik gruplarından birini de Parlak Kırmızı Çark Yapımı mal grubu oluşturmaktadır.

5.2. Salamis

Salamis antik kenti Kıbrıs adasının doğusunda ve Magosa'nın 5 km kuzeyinde yer alır (Gökten, E. ve Özgünel, C. vd. 2005: 2-5). Şehir, Tunç Çağı yerleşimi Enkomi'nin iki mil kuzeydoğusunda yer alır.

Salamis adanın en zengin şehridir. Bunun nedeni korunaklı olan liman ve verimli topraklarıdır. Bu yüzden Yunanlılar, Romalılar ve Doğulu kavimler gibi bir çok medeniyet tarafından yerleşim görmüştür.

Salamis; Tunç Çağı sonlarında başlayan göçler sırasında, Anadolu'dan gelen kavimler ve bunlara Yunanistan'dan gelerek Kilikia'da katılan Akalar tarafından kurulmuştur. Troia kahramanlarından ve Salamis Adası kralı Telamon'un oğlu Teukros, şehrin kurucusu olarak bilinmektedir (İderman, E. 2006: 35).

Efsaneye göre Teukros, Troia harbi sırasında kardeşi Ajax'ın intihar etmesine mani olamadığı için memleketine dönüşte babası tarafından memleketten kovulmuş, bunun üzerine Teukros, Troia harbi esnasında esir aldığı bir grup insanı da yanına alarak denize açılmış, Kıbrıs'a vardığı zaman adanın kuzey kıyılarında "Akalar Sahili" diye bilinen yere ayak basmış ve oradan hareketle kuracağı şehir için en uygun nokta olarak Salamis bölgesini seçmiştir (M.Ö. 1184). Teukros hem Salamis'in, hem Zeus adına inşa edilmiş mabedin ve hem de buradaki kraliyet hanedanının kurucusu olarak kabul edilmektedir (KTMEESD, 1978: 3).

Salamis'in kuruluş efsanesi yeterince açıklanamamakla birlikte bazı Klasik yazarlar (Aeschylos, Pindaraos, Strabon) Salamis'in Teukros tarafından kurulduğu yazmıştır ve Teukros'un ismi Roma dönemine kadar kentin rahip ve soylu sınıfı arasında korunmuştur. Deniz kavimleri içinde yer alan Teukros soyundan gelen Salamislilerin, Ramses III'e 1162'de baş kaldırdığını gösteren kanıtlar da mevcuttur.

Salamis'in M.Ö. 1. Binyıl'daki genel maddi kültürü, arkeolojik bulguların da ortaya koyduğu gibi refahın ve bolluğun bir kombinasyonudur (Coşkun, A. 2004: 14).

Bu bölgenin hinterlandı olan Meserya Ovası Kıbrıs'ın zengin yerlerinden birisidir. Bölgedeki limanın çevresindeki bataklık bir şehrin gelişmesi ve hayatta kalması için gerekli olan tuz ihtiyacını karşılamıştır. İyi korunaklı koy, doğal limanlar sağlamış ve bunlar Geç Tunç Çağı'ndan şimdiye kadar iyi bir şekilde işletilmişlerdir. Son olarak bölgenin kültürlerin, zengin olan doğuya açılımını sağlamıştır.

Salamis'in limanı doğunun ticaret merkeziydi. Kıbrıs'ın tüm ürettikleri, özellikle bakır, kereste ve tahıl buradan dışarıya gönderilirdi. Yazıtlara göre, Salamis bütün diğer şehirlerdeki limanlarla bağlantılıydı (Coşkun, A. 2004: 15).

5.2.1. Kazı ve Stratigrafi

Alman araştırmacı Dr. Max Ohnefalsch-Richter İngiliz yönetimi tarafından 1880-1882 yıllarında Salamis üzerindeki kum tepeciklerini stabilize etmek üzere görevlendirilmiştir. Bu dönemde aynı zamanda Roma villasında ve nekropolde kazılar da yapılmıştır (Coşkun, A. 2004: 17).

Daha geniş ölçekli kazılar 1889 ve 1890'da İngiliz ekibi tarafından yapılmış, 1924-1925 ve 1933'de kazılar küçük ölçekte G. E. Jefferey ve nispeten Joandu Plat Taylor tarafından genel Hıristiyanlık yapılarında yürütülmüştür.

Bir İsveç heyeti 1927-31 seneleri arasında Kıbrıs'da yaptığı muhtelif yerlerdeki kazılarda Vouni'den dört mil batıda Morfou ile Chrysochou arasındaki sahilde Petra Tou Dimniti'de seramiksiz bir neolitik yerleşme kesfetmiştir. Gjerstad, Phenaros'un bir buçuk kilometre kuzeybatısında Vounitri'de de seramiksiz bir Neolitik yerleşme keşfetmiştir (Kınal, F. 1964: 384).

Salamis kentinde 1952-1964'de Kıbrıs Eski Eserler Dairesince, Vassos Karageorghis başkanlığında büyük ölçekli çalışmalara başlamıştır (Coşkun, A. 2004: 18).

1998 yılından itibaren ise Salamis Antik Kenti Kazı ve Onarım Çalışmaları, Doğu Akdeniz Üniversitesi'nin katkılarıyla, Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof.Dr. Coşkun Özgünel'in başkanlığındaki bir ekip tarafından yürütülmektedir (Coşkun, A. 2004: 19).

5.3. Diğer Merkezler

Ada'da bu iki merkez dışında birçok yerleşmede kazılar yapılmıştır. Çukurova'da GTÇ'de ele geçen Kıbrıs ile ilişkili Parlak Kırmızı Çark Yapımı (RLW-m), Beyaz Astarlı (WS) ve Halka Dipli (Base-ring) mallar Ada'nın hemen her yerindeki merkezlerde görülmektedir. Bu merkezler Maa-Palaeokastro, Paphos, Ayios Dhimitrianos-Vouni, Pendayia-Exomilia, Katydhata, Erimi-Kafkalla, Kourion-Bamboula, Kormakiti-Ayious, Ayia Irini, Stephania, Myrtou-Pigadhes, Lapithos, Dhenia-Kafkalla, Akaki-Trounalli, Akhera-Paradhisi, Pera, Politiko, Lythrodonda-Moutti tou Kadou, Kalavasos, Maroni, Kazaphani-Ayios Andronikos, Kaimakli-Evretadhes, Nicosia-Ayia Paraskevi, Ayios Sozomenos-Ambelia, Angastina, Klavdhia, Arpera, Hala Sultan Tekke- Vizaja, Kition, Aradhippou, Pyla-Kokkinokremos, Dhekelia-Steno, Kalopsidha, Enkomi, Milia, Ayios Iakovos, Akanthou-Rombos,

Phlamoudi-Melissa, Kantra, Ayios Theodoros-Petra Stili, Arkades, Ayios Thyrsos-Vikla, Galinoporni'dir (Eriksson, K. O. 1991: 84).

Tablo 4. Kıbrıs GTÇ Kronolojisi

OKIII	1700-1600
Kısa Boşluk	1600-1575
GKIA	1575-1525
GKIB	1525-1425
GKIIA	1425/1400-1375
GKIIB	1375-1300
GKIIC	1300-1230
GKIIIA:1	1150-1125
GKIIIA:2	1190-1150
GKIIIB:1	1150-1125/1100
GKIIIB:2	1125-1100/1075

ALTINCI BÖLÜM

GEÇ TUNÇ ÇAĞI – ERKEN DEMİR ÇAĞI'NDA ÇUKUROVA KIBRIS SERAMİK İLİŞKİLERİ

6.1. Geç Tunç Çağı

Geç Tunç Çağ Boyunca Kıbrıs'ta büyük kültürel değişimler olmuştur. Bu dönemde özellikle yoğun bakır üretimi vardır ve sayısız küçük kent yerleşmeleri ortaya çıkmıştır. Doğu Akdeniz'deki diğer halklar ile yapılan ticareti oldukça artmasıyla ada da yerleşimler arasında sosyo-politik hiyerarşi ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelerle ilişkili olarak, ekonomik organizasyonlarda önemli gelişmeler göstermiştir. Örneğin seramik üretimi bu durumdan oldukça etkilenmiştir. Geç Kıbrıs seramik mallarının erken dönemlere göre daha az çeşitlilik ve bölgesel farklılık gösterdiği öne sürebilir. Bu durum sadece adanın farklı bölgeleri arasındaki sosyo-politik bağı değil, aynı zamanda seramik üretiminin merkezileştiğini de göstermektedir (Keswani, P. S. 1991: 97).

6.1.1. Parlak Kırmızı Çark Yapımı Mallar (RLWM-m)

Çark Yapımı Kırmızı Mallar (RLWM-m), sadece kaliteli kırmızı yapısı ile değil, kendine özgü olan bazı formlarıyla da farklıdır. Günümüzde, Mısır, Kuzey Suriye, Kilikia, Anadolu ve Kıbrıs gibi yerlerde üretilmiş olabileceği bilinmesine rağmen, bu kapların anavatanını ve/veya üretim merkezi/merkezlerini kanıtlamak, çözümlenememiş bir soru olarak kalmıştır (Eriksson, K. O. 1991: 89). Buna rağmen, bu malların Doğu Akdenizde'ki yayılım alanlarını incelemiş olan Eriksson (Bkz. Eriksson, K. O. 1991: 81-96; Eriksson, K. O. 1993: 31-58); en erken burada ortaya çıkmaları, devam eden bir üretimin olması (GK IA:2 – GK IIIB), tüm formların yoğun olarak bulunması ve bazı kaplarda Kıbrıs - Minos kap işaretlerinin bulunmasından dolayı, bu malların üretim yeri olarak Kıbrıs olabileceği sonucuna varmıştır (Eriksson, K. O. 1991: 89).

Ancak, Eriksson'un bu çalışmasından sonra gerçekleştirilen kazı ve yüzey araştırmaları, bu malların Anadolu'daki yayılım alanlarının çok daha geniş olduğunu ortaya koymuştur. Orta Anadolu'da Boğazköy başta olmak üzere bir çok yerleşmede,

Kilikia'daki Göksu Vadisi'nde Kilise Tepe başta olmak üzere birçok yerleşme de bu mallar hem niceliksel olarak artmış hem de kap repertuarı genişlemiştir (özellikle Kilise Tepe). Yine de, bu malların anavatanı, günümüzde hala kesin olarak belirlenememiştir.

Eriksson'un çalışmasına göre, bu malların Doğu Akdenizde'ki yayılımı içerisinde tespit edilmiş yerleşmeler şunlardır: Kommos, Gournia, Ayia Trianda, Troia, Beycesultan, Maşat Höyük, Boğazköy, Alişar, Kültepe, Mersin, Tarsus, Korucutepe, Çatalhöyük, Tell Jedeideh, Tell Atchana, Meskene-Emar, Ras Shamra, Minet el-Beida, Byblos, Sidon, Tyre, Hazor, Tell Abu Hawam, Megiddo, Pella, Bahan, Shechem, Tell Jerishe, Azor, Gezer, Jericho, Jerusalem, Amman, Askalon, Tell el-Ajjul, Tell el-Hesy, Lachish, Khirbet Judur, Tell el- Rataba, Tell el- Yahudia, Giza, Zawyet el-Aryan, Abusir, Saqqara, Memphis, El-Riqqa, Maidum, El-Hagara, Gurob, El-Lahun, Kahun, Sidmant, Deir Rifa, Qaw el-Qebir, El-Balabish, Abydos, Hu, Thebes, Esna, El-Shallal, Moalla, El-Dakka, Quban, El-Maharraqa, Aniba, Buhen, Semna (Ek 9 - Harita 9: Eriksson,1991: 85, fig.10.2).

Çark Yapımı Kırmızı Mallar, gelişmiş üretim tekniklerine rağmen, Kıbrıs'taki arkeolojik buluntular arasında, GK IA sonuna kadar pek görülmezler. Bu dönemden sonra Kıbrıs'ta çark kullanımının başlaması ile belki bu malların bazıları, bu dönemde, çarkta yapılmış olabilir. Bu malların Kıbrıs'ta üretilmiş olanları, malzeme ve üretim teknikleri açısından oldukça gelişmiş ve dikkate değer özellikler taşımaktadır. Bu dönemde, güçlü seramik kalitesine ve ticaretine sahip olan Ada'da, Çark Yapımı Kırmızı Mallar hakkında bilgilerimizin çoğunluğu, diğer bölgelere göre kazı için daha uygun olduklarından dolayı, kentlerden ve mezarlıklardan elde edilmektedir (Eriksson, K. O. 1991: 89).

Bu mallar, baştan aşağı Ada'daki tüm yerleşmelerde görülmesine rağmen, güney batıda çok iyi temsil edilmezler. Kıbrıs'da GK IA'da, az bir miktarda olmak kaydıyla, hem yerleşmelerde hem de mezarlarda tespit edilmiştir. Büyük bir çoğunlukla kuzeydeki Kazaphani'de (GK I – GK II), doğu kıyıda yer alan Enkomi'de (GK I – GK III) ve Ada'nın güneydoğusunda yer alan Hala Sultan Tekke'de görülür. (Eriksson, K. O. 1991: 89-90). Bu mallar GK IB'de nispeten daha yaygındırlar ve GK IIA'da en yüksek seviyeye ulaşırlar. Bu dönem GK IIC'ye kadar devam eder (Eriksson, K. O. 1991: 90). GK II A'da, hakim tip İğ Biçimli Şişedir (Spindle Bottle). GK III'de ise çok

seyrek olarak varlıkları görülür. Bu mal grubunun Geç Tunç Çağ'ının sonundan sonra varlığını sürdürdüğü tek yer Kıbrıs'tır (Eriksson, K. O. 1991: 89).

Bu Malların Kıbrıs'taki merkezlerdeki dağılımı Eriksson tarafından tespit edilmiştir (Ek 8 - Harita 8: Eriksson, K. O. 1991: 84, fig.10.1).

Orta Anadolu'da, Parlak Kırmızı Çark Yapımı mallar, Tudhaliya I'in tahta çıkmasından Hitit İmparatorluğu'nun çöküşüne kadar olan dönemi de içine alan, Geç Tunç Çağ II boyunca kullanılmaya başlamış, bu dönemden öncesi ile ilgili herhangi bir arkeolojik kanıt ele geçmemiştir. Ege'de ele geçmiş buluntular daha geçtir (Eriksson, K. O. 1991: 90).

Bu mal grubu Orta Anadolu'da, Boğazköy'de oldukça fazla sayıda ele geçmiştir. Ancak, form repertuarı iğ biçimli şişeler ve kol biçimli kaplarla sınırlıdır. Boğazköy dışında daha az yoğunlukta olmakla birlikte Alacahöyük, Maşat Höyük, Alişar, Eskiyapar, Kültepe, Porsuk, Korucutepe, Tepecik, Kaman Kale Höyük, Sivas-Kuşaklı gibi diğer Orta Anadolu merkezlerlerinde de, bu iki form ele geçmiştir. Bu merkezlerde bu mal grubunun az ele geçmesi, belki de sınırlı kazı alanlarından kaynaklanıyordur. Troia'dan iki, Beycesultan'dan bir parça dışında, Batı Anadolu'da hemen hemen hiç yoktur. Girit ve Rodos'ta bulunmuş birkaç parça dışında, Yunanistan ve Ege Adaları'nda temsil edilmezler. Uluburun Batığı'nda bu mal grubuna ait hiçbir parça ele geçmemiştir (Kozal, E. 2003: 66).

Kilikia'da ise, Göksu Vadisi'ndeki Kilise Tepe'de sayısız parça vermiştir. French'in yüzey araştırmasına (bkz. French, D. 1965: 177-201) göre, bu mal grubu Kilise Tepe ile sınırlı değildir ve Göksu Vadisi buyunca birkaç yerleşmede de görülmektedir. Doğu Kilikia'da ya da Çukurova'da bu mal grubunun oranı oldukça düşüktür. Mersin - Yumuktepe, Tarsus - Gözlükule ve Kinet Höyük'te sadece birkaç parça ele geçmiştir. Bu güne kadar bölgede yapılan yüzey araştırmalarında da bu mal grubu buluntusundan bahsedilmez (Kozal, E. 2003: 66).

Parlak Kırmızı Çark Yapımı mal grubunun bilinen en yaygın formlarından bazıları şunlardır.

1- İğ biçimli Şişeler (Spindle Bottle) (Ek17 Levha 1, g-h)

2- Kol Biçimli Kaplar (Arm-Shaped Vessel) (Ek17 Levha1,k-l)
3- Matara Biçimli Şişeler (Pilgrim Flask) (Ek 17 Levha1, i-j)
4- Geniş Çanaklar (Ek17 Levha1, a-b)
5- Çömlekler (Ek17 Levha1,c)
6- Testiler (Ek 17 Levha 1, d-e-f)

Bu mal grubunun bazı formlar Kıbrıs dışında hala tespit edilememiştir. Bunlar; bazı çanak, krater, testi tipleridir (Eriksson, K. O. 1991: 93). Hititler'in gücünü artırıp özellikle Suriye'de etkin olmasıyla Doğu Akdeniz'de dengeleri değiştirmiş olması bu mal grubunun Anadolu'daki sayısını arttırmıştır. Muhtemelen Hitit'lerle ticaret bu dönemde Suriye üzerinden yapılıyor olmalıydı. Çünkü ada üzerinden Hitit varlığını gösteren oldukça az kanıt vardır (Eriksson, K. O. 1991: 94).

Orta Kilikia'da yer alan Göksu Vadisi'ndeki Kilise Tepe'de geniş bir form çeşitliliği ile temsil edilen bu mal grubu, Çukurova'da; iğ biçimli şişeler, kol biçimli kaplar, matara biçimli şişeler ve testi formlarıyla temsil edilmektedir.

6.1.1.1. İğ Biçimli Şişeler (Spindle Bottle)

İğ biçimli şişeler uzun, dar ve silindirik bir gövdeye ve dar bir boyun ve ağıza sahiptir (Bkz Ek 17- Levha 1, g-h). Bu özellikler, bunların ticarete ve sıvı ve ticari malları depolamaya uygun olduğunu gösterir (Kozal, E. 2003: 67). Bu form, ticarette yağ reçine, parfüm taşımak için veya ağzının uygun durumu nedeniyle dinsel ritüellerde kullanılıyor olmalıydı.

Kıbrıs'ta, GK IB'de, iğ biçimli şişe bu mal grubu içerisindeki en yaygın formdur (Eriksson, K. O. 1991: 89).

Kilise Tepe'de, Mellaart'ın yüzey araştırmasında, bir adet iğ biçimli şişe boynu (Ek 18 - Levha 2.a: Mellaart, J. 1958: Pl.4, no.38) bulunmuştur. Melaart bu parçayı, kaliteli kırmızı perdahlı Suriye iğ biçimli şişesi olarak tanımlar (Mellaart, J. 1958: 330).

Tarsus Gözlükule höyüğünde; bir şişeye eklenmiş kap altlığı olarak 3 parça tespit edilmiştir. Mellink, bunların paralellerini Ugarit'ten gösterir. Bununla birlikte,

Eriksson, bu parçalardan ikisinin bu mal grubunun, iğ biçimli şişelerine ait olduğunu kanıtlar.

Birinci parça (Ek 18 - Levha 2.b: Goldman, H. 1956: fig.329, no.1232) yeterince açıklanırsa, Eriksson'un bu parçayı niçin atladığı anlaşılabilir. Parça, iki ayaklı dikdörtgen bir çubuk şeklindedir. Parçanın çubuk ve ayak kısımları üzerinde dikey kazıma çizgiler yer almaktadır. Parça, 8.5 cm. uzunluğunda ve 4 cm. yüksekliğindedir (Goldman, H. 1956: 218).

İkinci parçanın bir ayağı ve kenarı korunabilmiştir (Ek 18-Levha 2.c: Goldman, H. 1956: fig. 329, no.1233). Birinci parça ile benzer bir forma sahiptir, fakat kazıma çizgi motifleri farklıdır. Kırmızı boyalıdır. İki tane kazıma panel içerisinde kabartma şeklinde çarpı işaretleri ve ayak üzerinde kazıma balık kılçığı motifleri yer almaktadır. Parça, 10 cm. uzunluğunda, 6 cm. yüksekliğindedir. Konteksti açıkça belli değildir (Kozal, E. 1999: 35).

Üçüncü parça, ikinci parça ile benzer bir forma sahiptir (Ek 19-Levha 3.a, Goldman, H.1956: fig.329, no. 1234) Parça, dar nişler arasında dikey kazıma balık kılçığı motifleriyle süslenmiştir. Parça, 14. 5 cm. uzunluğunda, 5. 3 cm. yüksekliğindedir (Kozal, E. 1999: 36).

Tekirköy'de bulunan bir parça iğ biçimli şişenin boynuna aittir. Bu parça, Mellaart tarafından kaliteli perdahlı iğ biçimli bir Suriye şişesi olarak tamamlamıştır. Ve incelenmesi gerektiğini söyler (Ek 19 - Levha 3.b: Kozal, E.1999: Pl 8:2) (Kozal, E.1999: 42).

6.1.1.2. Kol Biçimli Kaplar (Arm-Shaped Vessel)

Kol biçimli kaplar ticari mal taşımaya uygun değildir. Form özellikleri bu kapların libasyon için kullanıldıklarını göstermektedir. Kol biçimli kaplar ve iğ biçimli şişeler, kullanımları ile bağlantılı ve özel hizmet fonksiyonlarından dolayı, sadece temelde bu iki form Orta Anadolu'da temsil ediliyor olmalıydı. Seeher, bu iki formun Boğaköy Güney Havuz 1'de diğer kült ile ilgili kaplarla birlikte aynı kontekstte bulunmasından dolayı, muhtemelen günlük kullanım kaplarına ait olmadıklarından

bahseder. O, ek olarak, Yukarı Şehir'deki iki tapınakta sayısız RLWM-m grubu parçalarının bulunduğunu belirtmektedir. Seeher bir de, bu formların yoğunluğunun Boğazköy'deki havuzların seramik depolarında bulunmasından dolayı, bu formlarla havuzların ilişkili olabileceğine dikkat çeker (Büyükkale Havuz, Havuz 2, Yukarı Şehir Tapınak 11, Güney Havuz 1) (Kozal, E. 2003: 67).

Kilise Tepe'de bu forma ait dört adet parça bulunmuştur. Bunlardan üçü, I 20'deki yıkım enkazı (Yerel Kontekst) içerisinden bulunmuştur. Parçaların hamurları kahverengidir. Dikine perdahlanmışlardır. Bir tanesi kolun bilek kısmı ve boru şeklinde olan kısmın başlangıcıdır (Ek 19 - Levha 3.d: Kozal. E. 1999: Pl 7:1a). Parmaklar ve kadeh kısmı yoktur. İkinci parça, boru kısmındandır ve benzer bir kaba ait olmalıdır (Ek19-Levha 3.c, Kozal, E. 1999: Pl 7:1b). Üçüncü parça, üzerinde bir parmak ucu ile birlikte kadehin ağız kenarıdır (Ek 19 - Levha 3.f, Kozal, E. 1999: Pl 7:3). Dördüncü parça ise, dışbükey şekilli boru kısmın sonunda yer alan kapalı kısma aittir (Ek 19-Levha 3.e, Kozal, E. 1999: Pl 7:2) (Kozal, E. 1999, 39).

Tarsus Gözlükule'de iki parça bulunmuş fakat Kıbrıs kaynaklı olarak tanımlanmamıştır. Daha sonra bu kaplar Eriksson tarafından çalışılmış ve o onları Parlak Kırmızı Çark Yapımı mal grubunun bir formu olan Kol Biçimli Kap olarak tanımlamıştır. İçi boş boru şeklinde olan bu kaplardan birinin ucu kapalıdır (Ek 20-Levha 4.a, Goldman, H. 1956: fig.328, no.1229). Hamur parlak kırmızıdır, yüzey parlaktır ve siyah boyalı kuşaklar yer almaktadır. Kabın çapı 6,5 cm. dir. Parçanın korunabilmiş uzunluğu ise 7.3 cm. dir. Kap, Tabaka A. IX, A kısmında Hitit Tapınağı'nın içinde bulunmuştur (Kozal, E.1999: 35).

İkinci parça, içi boş boru tipli bir kaba ait parçadır (Ek 20-Levha 4.b, Goldman, H. 1956: fig.328,no.1230) Kabın özellikleri yukarıda tanımlanan kapla benzerdir. Çapı 3.8-4.2 cm. dir ve korunabilmiş uzunluğu ise 16.2 cm. dir. Bu parça da, Tabaka A. IX, A kısmında Hitit Tapınağı'nın içinde bulunmuştur. Slane, bir diğer parçayı Kol Biçimli Kap olarak tanımlar, ancak bu kap yayınlanmamıştır ve Bryn Mawr College'de saklanmaktadır. Tabaka A. X'e ait olan bu kap, Bina 3'ün dolgusu içerisinde bulunmuştur (Kozal, E. 1999: 35).

Eriksson,Yumuktepe'de Tabaka 7 den ele geçmiş olan bir parçayı Kol Biçimli Kap olarak tanımlamıştır. Ona göre bu formdaki mallar için M.Ö. 1500 tarihi erkendir (Kozal, E. 1999: 30).

Tekirköyde de Kol Biçimli Kabın tüp kısmının ortası bulunmuştur French tarafından kısaca tasvir edilmiştir. Çark yapımıdır ve turuncu perdahlıdır (Ek20- Levha 4.c: French, D. 1965: fig. 11, no.28).

Çingentepe'de ise kol biçimindeki kabın yalnızca tüp kısmı kalmıştır. Turuncu perdahlıdır (Ek20- Levha 4.d: French, D. 1965: fig. 4, no. 1).

Symington bu mal gurubunun diğer beş parçasını tanımlamıştır. Bunlar bir ağız (Ek 21- Levha 5.a, French, D. 1965: fig. 4, no. 1). 3 ağız kenarı parçası (Ek 21-Levha 5.b-c, French, D. 1965: fig.3,no.24) ve bir kulptur (Ek 21-Levha 5.d, French, D. 1965: fig. 4, no.2) (Kozal, E. 1999, 43).

Kozlubucak'ta ele geçen kol biçimli kabın tüp kısmına ait parça turuncu perdahlıdır (Ek 22- Levha 6.a, French, D. 1965: fig. 5, no. 17) .

6.1.1.3. Matara Biçimli Şişeler (Pilgrim Flask)

Bu formun Mercimek Gövdeli tipi geleneksel olmayan ve nadir bir formdur (Bkz. Ek17- Levha 1 i-j :Eriksson, K. O. 1991: fig 10.3). Bu tip çok az yerleşmede tespit edilmiştir. Bunlar: Kıbrıs'ta, Enkomi ve Myrtou-Pigadhes, Suriye'de Ras Shamra / Minet el- Bedia ve Anadolu'da Kilikia'da Tarsus/ Gözlükule'de tespit edilmiştir (Eriksson, K. O. 1991: 90).

Bu formdan, Kilise Tepe'den bilinen iki parça bulunmaktadır. Bir tanesi, Mellaart tarafından yüzey araştırması sırasında bulunmuştur (Ek 22 – Levha 6.b: Mellaart, J. 1958 : Pl. 4, no.36) İkinci parça, kazılar esnasında R. 18 bölgesinde bulunmuştur. Bu bir ayak parçasıdır ve bu mal grubu şeklinde yapılmamıştır. Gri özlü bir hamura sahiptir ve dışta kırmızı kalıntılar vardır. Bezemesi, balık kılçığı şekilli ve dikey yivlidir. Maalesef bu parçanın fotoğrafı bulunmamaktadır (Kozal, E. 1999: 40).

Soli'den sadece bir matara biçimli şişe örneği vardır. Bu kap, iki kulba, her iki tarafında dış bükey olan mercimek biçimli bir gövdeye sahiptir (Ek 23-Levha 7.a-b-8a, Yağcı, R.2003: fig. 14a-b-c). Kulplar, boyun ortasından, omuzlara kadardır. Gövde üzerinde, bazı dairesel boya izleri vardır. Geç Tunç II dönemi boyunca, matara biçimli şişelerin bir çok formu, doğu Akdeniz'de yayılmıştır. Bu form, Anadolu kaynaklı benzer kaplardan etkilenmiş gibi görülmektedir (Yağcı, R. 2003b: 95).

Tömükkale'de bu mal grubuna ait bir adet Matara Biçimli Kap Symington tarafından turuncu perdahlı olarak tanımlanmıştır (Ek 24-Levha 8.b: French, D. 1965: fig. 12, no.6) (Kozal,E. 1999: 44).

6.1.1.4. Testiler

Tarsus'ta, Eriksson tarafından, bir adet Düğme Dipli Testi bu mal grubu ve bundan dolayı da Kıbrıs kaynaklı olarak tanımlanmıştır (Ek 25-Levha 9: Goldman 1956: fig. 322 ve 385). Kap çark yapımıdır. Uzun, uca doğru sivrilen ince gövde, uzun dar boru şeklinde ve gövdeye doğru genişleyen boyun ve düğme biçimli dibe sahiptir. Ağız kalın ve dışa doğrudur ve dikey kulp boyundan başlayıp, omuzda sona ermektedir. Açık kırmızımsı kahverengi hamuru, kum ve kireç katkılıdır. Kap, dikey vuruşlarla parlatılmıştır. Yüksekliği 79.5 cm. ve gövde 23.1 cm., ağız ise 9 cm. çapındadır. Kap, Hitit Tabakası, Tabaka A. IX'da, A Kısmında bulunmuştur (Kozal, E. 1999:36).

Soli'de 1999-2000 yıllarındaki kazılarda bu mal grubuna ait Testicik, Düğme Dipli Testi parçası bulunmuştur (Ek 26 - Levha 10: Yağcı, R. 2003b: fig 6, 9-12) (Yağcı, R. 2003b: 94).

6.1.2. Beyaz Astarlı II Malları (White Slip II)

Beyaz astarlı, çoğunlukla koyu kahve ya da siyah bezemelidirler. Biçimleri çoğunlukla yarı küreseldir; ancak krater, tankard, testi ve şişe biçimli olanları da vardır. Hem biçim hem de bezeme yönünden Kıbrıs Orta Tunç Çağı beyaz boyalılarının bir devamı olarak görünmektedirler. Beyaz Astarlı'lar sıvıların saklanması için de kullanılmıştır. Bazen içlerinde balık, kuş, keçi ya da koyun kemikleri ile birlikte bulunduklarından yiyecek kabı olarak kullandıkları da düşünülmektedir. Beyaz Astarlı kaplar M.Ö. 1600/1575-1190 yılları arasında (Kıbrıs kronolojisinde Geç Kıbrıs

IIA:1'den itibaren) üretilmiştir ve Levhaant'da 14. yüzyılda yaygındır. Kazılarda ele geçen örneklere göre 13. yüzyılda sayılarının iyice artığı gözlenmekte ve 13. yüzyılın sonu 12. yüzyıl başında ortadan kalktıkları görülmektedir (Yağcı, R. 2003b: 93-106).

Geç Tunç Çağı'nda Anadolu'da Kıbrıs seramiği çoğunlukla Beyaz Astarlı II (White Slip II) ile temsil edilmektedir (Kozal, E. 2003: 70).

Bu mallardan Mersin Yumuktepe Höyükte, sadece Tabaka 5 de bulunmuştur. 2 parça yayınlanmıştır. Bir tanesi süt kasesi (Ek 27 - Levha 11.a, Garstang, J. 1939: Pl. 58: 4) kırmızı kahverengi hamurlu mavi gri astarlı, koyu kahverengi boyalıdır. Diğeri ise lades kemiği kulptur ve kahverengi kırmızı hamurlu gri astarlı ve kahverengi boyalıdır (Kozal, E. 1999: 30) (Ek 27- Levha 11.b: Garstang, J. 1939: Pl. 58:6).

Tarsus Gözlükule'de, bu mal grubunun sadece süt çanağı formuna parçalar bulunmuştur. Dört ağız kenarı parçası kırmızı hamurlu, pembemsi krem astarlı, ağız çevresindeki kapak yuvası çizgileri kahverengi boyalı der. Onların çapı yaklaşık olarak 15 cm. dir. Bu parçalar, "Hitit Tapınağı" olarak adlandırılan A kısmında bulunmuştur (Ek 28 Levha 12.a-b: Goldman, H. 1956: fig.329, no.1248)

Beyaz astarlı, ağız üzerinde kenarlarını S spirallerin sardığı kapak yuvaları kuşaklı, bir diğer gri hamurlu ağız kenarı parçası da A kısmında, Tabaka A.IX (2-3 m) bulunmuştur. Stratigrafisi tespit edilemeyen benzer bir ağız kenarı parçası da bulunmuştur (Ek 28 - Levha 12. c-d: Goldman, H. 1956: fig.no.1249-1250).

Kulbun altı ile birlikte, birleşebilen iki parça bulunmuştur. Onlar; gri hamurlu, beyaz astarlı, ağız kenarında (kapak) çizgisi, dikey merdivenli, çizgi grupları, kulp üzeri çizgili ve çapları 18 cm. dir. Bunlardan, B kısmı, Tabaka B, IX.1'de (17,50 m) sadece parçalar bulunmuştur (Ek 28 - Levha 12.e: Goldman, H. 1956: fig.no.1251).

Gri hamurlu, gri astarlı, düzensiz şeritler içinde kahverengi boyalı, bir lades kemiği biçimli kulp, A kısmında, Tabaka A. IX (2.50 m) bulunmuştur (Ek 28 - Levha 12.f, Goldman, H.1956: fig.329, no.1252)

Lades kemiği biçimli kulplu bir parçası, Mellink tarafından, yerel üretim bir süt kasesinin kulbu olması muhtemel olarak tanımlanır. Parça, oldukça kireçli kırmızı çakıllı hamurlu ve yeşilimsi astarlı. Parça, yaklaşık 18 cm. çapında. Parça, A kısmında bulunmuştur (Ek 28-Levha 12.g, Goldman, H. 1956, fig.329, no.1253) (Kozal, E. 1999, 33).

Tarsus Gözlükule'den White Slip II kaplarından sekiz tanesi ağız kenarı parçasıdır ve onların tümü merdiven şeklinde bir bezemeye sahiptir (Ek 29/31 – Levha 13-15, a-h: Kozal, E. 2005: kat no: 2-9). Bir tanesi lades kemiği şekilli tutamak parçasıdır (Ek 32 - Levha 16.ı: Kozal, E. 2005: kat no: 10). Diğer altı parça gövde parçasıdır (Ek 32/34- Levha 16 -18: Kozal, E. 2005: kat no 11-16). Bütün Beyaz Astarlı II parçaları kaselere aittir.

Uluburun batığında da Beyaz Astarlı II (White Slip II) mal grubuna ait kaseler bulunmuştur. Bunlar süt kaseleri olarak da bilinirler. Standart Beyaz Astarlı II mallar, bir Kıbrıs ürünü olup M.Ö. 14. yüzyıl boyunca tüm Doğu Akdeniz sahil kesimine ihraç edilmiştir. Bu malın bir özelliği dış yüzeye yerleştirilmiş olan merdiven bezeğidir. Uzun süre su altında kalmalarından dolayı çanak yüzeylerinin çoğunda beyaz astar ve boya bezek kötü korunagelmiştir. Ayrıca çanakların homojen bir grup oluşturamadıkları anlaşılmaktadır. Boya bezeklerin niteliği de farklıdır. Merdiven bezekleri yüzeye hemen hemen eşit olarak dağıtılmıştır, ancak bezeklerin yüzeye uygulamasında kalite farkları mevcuttur. 13.6 cm ile 20,7 cm arasında değişen ağız çapları ve 7,4 cm ile 10,2 cm arasında değişen yükseklik ölçülerinde de farklar görülmektedir (Ek 35 – Levha 19: Hirschfeld, N. 2006: Res. 1).

Süt kaselerin üçü Beyaz Astarlı IIA grubuna girer. Söz konusu alt gruba ait kaplar özellikle güney Kıbrıs'ta yaygındır. Bunun dışında Popham'ın "Beyaz Astarlı II" (Dikaios'un Beyaz Astarlı III gurubu) alt grubuna girdiği düşünülen alışılanın dışında iki kase bulunmaktadır. Ancak yüzeylerdeki astar ve bezeklerin son derece kötü korunagelmiş olması nedeniyle Popham'ın söz konusu alt grubunun onay bulması zordur. Sonuçta, Uluburun Gemisi'nden ele geçen süt kaselerinin biçim ve boyut açısından çok çeşitli olduğu kesinlikle söylenebilir.

Söz konusu kaseler ağız kısımlarının hemen altına yerleştirilmiş üçgen kulplara sahiptir. Kabın yüzeyine krem renkli kalın bir astar ve koyu kahve renkli tipik bir boyama uygulanmıştır. Uluburun Gemisinden toplam 34 "süt kasesi" çıkarılmıştır (Ek 36/37- Levha 20, 21: Hirschfeld, N. 2006: Res. 2-19) (Hirschfeld, N. 2006: 108).

Beyaz Astarlı II parçaları süt kaseleri olarak adlandırılan gruba aittir. Bu kaseler, kesinlikle ticari malların taşınması için kullanılmamışlardır. Karageorghis'e göre, Beyaz Astarlı kaseleri içki kapları olarak kullanılmışlardır. Uluburun Batığı'nda, Beyaz Astarlı II kaseleri bir pithos içerisinde yığın halinde bulunmuşlardır, bu da bu kapların kendilerinin ticaret eşyası olduklarını gösterir (Kozal, E. 2003: 70).

Kıbrıs Beyaz Astarlı II parçaları, Soli'de Erken Hitit İmparatorluk duvarları çevresinde ortaya çıkarılmışlardır. Bu parçalar üçgen kulplu süt kaseleri olarak bilinen çanaklarla oldukça uyum göstermektedirler. Bu parçaların bezemeleri, yatay ve dikey şekilli bezeme kombinasyonlarına göre sınıflandırılırlar (Ek 38/39 – Levha 22-23: Yağcı, R. 2003b: Fig. 15, no 2,3,9) (Yağcı, R. 2003b: 96).

Kıbrıs tipi süt kaplarının lades kemiği biçimindeki bir Beyaz Astarlı II kulbu, Soli'nin Kıbrıs ile olan deniz ticaretinin varlığına ilişkin önemli bir arkeolojik kanıttır (Ek 40-Levha 24: Yağcı, R. 2004b: Res.11) (Yağcı, R. 2004b: 416).

6.1.3. Halka Dipli II Malları (Base Ring II Ware)

Kıbrıs üretimi olan Halka Dipli malların tipolojisi ile ilgili olarak İsveçlilerin yapmış olduğu araştırma çok büyük ölçüde mezar kaplarına dayanmaktadır. Yerleşme tabakalarından çok az malzeme olmasından dolayı bu malların stratigrafik kontekstlerini doğrulamak oldukça güçtür (Vaughan, S. J. 1991: 119).

Bu malların Kıbrıs'taki yayılımı adanın güney ve batısında yoğunlaşır (Vaughan, S. J. 1991: 121, Tablo 12. 1). İsveç araştırmasında, kabartma bezemeli ve erken olan mallar Halka Dipli I (Base Ring I) olarak adlandırılmıştır. Oldukça sığ keskin profilli çanaklar Halka Dipli II (Base Ring II) ve beyaz boyalılar Beyaz Boyalı Halka Dipliler (Base Ring White Painted) olarak ayrılmıştır. Ancak, daha sonra bu mal grubu üzerinde

araştırma yapan Vaughan'a göre bu ayrımlarda bir çok açıdan problemler bulunmaktadır (Vaughan, S. J. 1991: 120).

Bu mallarda, oldukça iyi taneli hamur sadece erken örneklerde vardır. Kaba taneli olanlar ise hem erken hem de geç örneklerde görülmektedir. Geç Tunç II ve III dönemlerinde bu malların killeri Kıbrıs'ın güney ve batı kıyılarından sağlanmıştır. Parlatma ve cidar kalınlığı gibi ikincil işlemler için çark kullanılsa da Halka Dipli mallar genellikle el yapımıdır. İsveç araştırmasında, sadece sığ çanaklar çark yapımı olarak gösterilmiştir (Vaughan, S. J. 1991: 122).

Halka Diplilerin kil kaynakları 6 bölgeye ayrılmaktadır. Bunlar; kuzeybatıda Ovgos Vadisi alanı, kuzey kıyılar, merkez ve doğu Mesoria alanı, Karpass, güney ve batı kıyılardır. Halka dipliler hamurlarına göre 4 ana tipe ayrılırlar (Vaughan, S. J. 1991: 124, Tablo. 12. 2).. Ancak, buna ek olarak bir küçük grup da, Vaughan tarafından Larnaka Körfezi Üretimi Halka Dipliler olarak adlandırılır (Vaughan, S. J. 1991: 123).

Bu mallar Kıbrıs'ta en yaygın olarak Geç Kıbrıs IA ve Geç Kıbrıs IIIC dönemlerinde görülürler (Vaughan, S. J. 1991: 124). Yakındoğu ve Kıbrıs'ta bulunmuş olan parlak yüzeyli ve kabartma bezemeli olan Halka Dipli I'ler araştırmacılar tarafından M. Ö. 1625 - 1400 tarihleri arasına tarihlenirler. Kaba hamurlu, mat yüzeyli, beyaz boya süslemeli ve "biçimsiz/kötü şekilli"ler Halka Dipli II'ye M. Ö. 1400 - 1150 tarihleri arasına verilirler (Vaughan, S. J. 1991: 128).

Halka dipli testilerinin fonksiyonu tartışmalı bir konudur. Haşhaş'a görsel benzerliğinden dolayı, bu testilerin içinde haşhaşların saklandığı ileri sürülebilir. Gerçekten, Mısır'dan bir Halka Dipli testinin içeriğiyle ilgili yapılan analiz, bu kaplarda gerçekten haşhaş bulunduğunu göstermiştir. Bundan dolayı, bu kaplar Anadolu'ya içeriklerinden dolayı gelmiş olabilirler (Kozal, E. 2003: 70).

Halka Dipli çanaklar Kıbrıs'ın Geç Tunç Çağı'nda ihraç ettiği tipik ürünler arasında yer alır. Açkılı ve koyu renkli yüzey, keskin kıvrımlı hatlar ve kabın ağız hizasının üzerinde yükselen mahmuz biçimli tutamaklar söz konusu çanaklarda maden kaplardan esinlenildiğini akla getirmektedir.

Uluburun batığında bulunmuş olan 22 ile 25 arası Halka Dipli çanak değişik boyutlara sahip heterojen bir grubu temsil etmektedir. Kapların hamuru büyük farklılıklar göstermez; ancak üretimde gösterilen özen konusunda farklar saptanmaktadır (Hirschfeld, N. 2006: 106).

Bu mal grubundan Mersin Yumuktepe Höyüğü'nde, Tabaka 6'da, yalnızca birkaç parça bulunmuştur. Resimleri yayınlanmamıştır (Kozal, E. 1999: 30).

6.1.4. Beyaz Renkli Tıraşlanmış Mallar (White Shaved Ware)

Geç Tunç Çağı'nda Anadolu'da Kıbrıs seramiği olan Beyaz renkli tıraşlanmış (White Shaved) malları nadir olarak temsil edilmiştir. Beyaz Renkli Tıraşlanmış testilerin fonksiyonu belli değildir (Kozal, E. 2003: 70).

Bu küçük testiler (yükseklik: 16-19 cm; en geniş çap: 7 cm) fırınlama işleminden sonra kremsi beyaz bir renk almışlardır. Mal, adını hamur deri sertliğindeyken tıraşlandığında yüzeyde oluşan tıraşlama izlerinden alır. Testiler sivri dipleri ve şişkin karınları nedeniyle iç içe istiflenerek saklanmaya uygun değildir. Söz konusu kapların başka büyük kaplardan sıvı aktarma işleminde kullanıldıkları düşünülmektedir. Uluburun Gemiden en az 41 örneği geçen testilerin boyutları birbirlerinden az farklıdır. Yapım niteliği açısından da aralarında farklar bulunmaktadır. Testiler özenle üretilmiş parçalar ile yapım hataları bulunan parçalar arasında gidip gelen bir ürün yelpazesi çerçevesinde ele alınabilirler. Hatalı kaplarda ya doğrudan üretim sırasında oluşmuş bir hata söz konusudur ya da kap kurutulurken bir hata meydana gelmiştir. Kap yüzeyinin düzensiz tıraşlanması sonucu oluşmuş hatalar da görülmektedir (Hirschfeld, N. 2006: 105).

6.1.5. Tek Renkli Mallar (Monochrome Ware)

Tek Renk (Monochrome) mallar Anadolu'da nadir olarak görülür. Tek renk testiler, ticaret kapları olarak kullanılmış olabilirler (Kozal, E. 2003: 70).

Tarsus Gözlükule'de bir tane tek kulplu kase Kıbrıs kaynaklı olarak tanımlanmıştır (Ek 41-Levha 25.a: Goldman, H. 1956: fig. 329,387, no.1254). Kap, el yapımı yuvarlak ağız, oval bir gövde, halka bir dip ve lades kemiği biçimli bir kulba

sahiptir. Kırmızı hamurlu ve seyrek orta büyüklükten kabaya kumludur. Yüzeyi, ince alacalı gül rengi-griden kahverengimsiye kadar cila ya da astarla kaplıdır. Kap 18. 2 cm. yüksekliğindedir. Kabın çapı en fazla 29.2 cm. dir ve ağız çapı 25.2 cm. dir. Kap, Tarsus Gözlükule'de B Kısmında (Tabaka B. IX.1), Batı Evi'nde, Oda 1'de bulunmuştur (Kozal, E. 1999: 37).

6.1.6. Çift Renkli Mallar (Bichrome Ware)

Kozal, Kıbrıs kaynaklı bu malların sofra kaplarının bir parçası olabileceğinden (Kozal, E. 2003: 70) ve Tarsus Gözlükule ve Kinet Höyük'te bulunduğundan bahsetmektedir (Kozal, E. 1999: 31, 42). Ancak elimizde daha detaylı bilgi bulunmamaktadır.

6.1.7. Tell al Ajjul Malları (Tell al Ajjul Ware)

Bu malların üretim yeri olarak ilk kez Tell al Ajjul tanımlanmış bundan dolayı Filistin kabul edilmiştir. Bununla birlikte, Nötron Aktivasyon Analizleri bu tanımlamanın yanlış olduğunu göstermiş ve Artzy bu malların Kıbrıs'ta üretildiğini ileri sürmüştür. Kıbrıs kaynaklı mallar olarak kabul edilen, burada bahsedilen parçayı da içine alan bu mallar Kıbrıs'tan ithal bir gruptur. Tarsus Gözlükule'de; çark yapımı ağız ve gövdeye ait iki adet birleşebilen parça bulunmuştur (Ek 40 - Levha 24.b, Goldman, H.1956: fig.315, no.185) . Yeşilimsi hamurlu ve dikey perdahlanmış kremsi yüzeylidir. Boyalar siyah ve kırmızıdır. Ağız üzerinde, iki kalın siyah çizgi içerisinde kırmızı bir kuşak bulunmaktadır. Parça üzerinde, dış çizgileri siyah, gövde kısmı kırmızı olan bir kuş tasvir edilmiştir. Parça, Tarsus'ta Tabaka A. IX, A Kısmında (4.01 m) tabanda bulunmuştur (Kozal, E. 1999: 38).

6.1.8. Diğer Formlar

6.1.8.1. Hayvan Şekilli Kaplar (Zoomorphic Vessels)

Tarsus Gözlükule'de Mellink tarafından, bu kaplardan üç parça Kıbrıs kaynaklı olarak tanımlanmıştır. Birleşebilen iki parçadan bir tanesi fiçı şeklinde gövde parçası ve hayvan ayağıdır (Ek 41 - Levha 25.b: Goldman, H. 1956: fig.328, no.1226). Gri hamurlu ve parlak gri astarlıdır. Gövde üzerinde kırmızı boya çizgiler vardır. Uzunluğu 6.2 cm. dir. Parça, B Kısmı'nda bulunmuştur. Üçüncü parça ise, yine hayvan ayaklıdır

(Ek 41-Levha 25.c: Goldman, H. 1956: fig.328, no.1227). Parçanın bir önceki parçadan farkı, kahverengimsi hamuru ve sarıdan krem rengine astarıdır. Kontekstinden bahsedilmemiştir (Kozal, E. 1999: 37).

6.1.8.2. Pişirme Kapları (Cooking Pot Ware)

Bu kaplardan Tarsus Gözlükule'de iki adet parça bulunmuştur. Bu parçalar, kırmızı perdahlı, siyah astarlı ve içinde çarpı işaretleri bulunan kuşaklar bulunmaktadır (Ek 42-Levha 26.a-b: Goldman,H. 1956: fig.329, no.1247) Parçalar, Gözlükule'nin B Kısmı'nda, Doğu Evi'nde (Tabaka B. IX.1) bulunmuşlardır. Parçaların kaynağı kesin değildir. Dikaos, bu bezemeyi Enkomi'de bulunmuş bir sürahi üzerinde tanımlamaktadır (Kozal, E. 1999: 38).

6.2. Erken Demir Çağ

Seramik buluntular açısından Çukurova ile Kıbrıs arasındaki ilişkiler Erken Demir Çağ'da Geç Tunç Çağ'a göre daha zayıf olsa da devam etmektedir. Özellikle Kilikia'nın boyalı kaplarında bu durumu görmek mümkündür. Bu dönemde Anadolu ve Kıbrıs'ta daha çok Miken etkisi görülür. Daha sonra ise Yunan etkisi ağır basar.

6.2.1. Kilikia Boyalıları

6.2.1.1. Erken Devetüyü ve Beyaz Kaplar

Az sayıdaki örnek Kıbrıs seramiği ile benzerlikleri göstermektedir. Bu tür kaplar Submiken ve Protogeometrik motiflerle süslenmiştir. Erken Devetüyü Kilikia kapları, Kıbrıs kaplarına göre daha basit ve kalitesizdir. Bazı örnekler Erken Bantlı Kaplar gibi kabadır. Ancak üst yüzeyleri perdahlanmış gibi kaygandır. Boyama siyah ve mor arasında değişmektedir. Vazoların bir kısmı ithal olmakla birlikte büyük bir bölümü yerli kilden yapılmıştır (Aslan, N. 1998: 86).

6.2.2. Kıbrıs Tipi Kilikia Boyalıları

6.2.2.1. Devetüyü Boyalılar

Bu gruptaki kaplarda ince astar çoğu zaman Kilikia kilinin doğal rengindedir. Ancak renk biraz daha açık sarı veya koyu kahverengi olabilmektedir. Kaplardan bazı örneklerde iç ve dış yüzey tamamen perdahlanmıştır. Gjerstad Kıbrıs çömleklerinin

sınıflandırmasında, Tarsus deve tüyü ve beyaz kaygan astarların eşdeğerleri "Beyaz Boyalılar" gruba dahil etmiştir. Tarsus çömlekleri Kıbrıs'dan farklı olmakla birlikte, Erken Kıbrıs Beyaz Boyalı kapları Tarsus Devetüyü Boyalı kapları etkilemiş olmalıdır. Tarsus'ta Devetüyü Boyalı kaplar, Beyaz Boyalılar'dan iki kat ve Kilikia Kırmızı Üzeri Siyahtan dört kat daha fazla kullanılmıştır (Aslan, N. 1998: 87).

6.2.2.2. Beyaz Boyalılar

Kaplar sarımtırak veya yeşilimsi-beyaz astarlıdır. Boyama koyu kahverengi ve siyahtır. Tarsus kaplarının astarı çakıl ve kumdan dolayı pürüzlü hissini vermektedir. Sayı bakımından Kilikia boyalıları arasında Beyaz Boyalılar ikinci sıradadır. Erken Demir Çağı'nda ortaya çıkar ve Demir Çağı boyunca yaşamını sürdürürler (Aslan, N. 1998: 88).

6.2.2.3. Kırmızı Üzeri Siyahlar

Kilikia'daki tüm araştırmaların sonucuna bakılırsa Kırmızı Üzeri Siyah seramiği Tarsus dışında fazla yaygın değildir. Kilikia bölgesinde yürütülen arkeolojik kazılarda bulunan seramiklerin Kelenderis, Kilise Tepe, Yumuktepe, Tarsus ve Sirkeli Demir Çağ seramiği içerisinden Kırmızı Üzeri Siyah türü seramiği üç dört parçayı geçmemektedir.

Adından da anlaşılacağı üzere, kırmızı astar üzerine siyah dekorasyonun yapılmasıdır. Kırmızı astar genelde parlaktır. Bu teknikte bezenmiş kaplarda sık sık perdahlanmaya başvurulmuştur. Tekniğin M.Ö. 10-8 yüzyıllarda Filistin'de ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Kırmızı Üzeri Siyah seramikler Filistin dışında Suriye, Kıbrıs ve (Aslan, N. 1988: 88) Kilikia'da da üretilmiştir. Bu teknikte bezenmiş kaplara, Kilikia'da Mersin, Tarsus Karatepe, Kilise Tepe, Kelenderis, Soli, Lamas, Erdemli, Silifke, Mut ve Maltepe'de rastlanmaktadır (Aslan, N. 1998: 89).

J. Mellaart bu türdeki seramiklerin Kıbrıs'dan Kilikia'ya gelmiş olmasının imkansız olduğunu ileri sürer. J. Mellaart, Kıbrıs'da bu seramiğin aniden ortaya çıkmasını ve Anadolu örneklerinin Kıbrıs'dakilerden daha kaliteli olması nedeniyle Anadolu kökenli olduğunu ileri sürer. Dolayısıyla Kilikia Kırmızı Üzeri Siyah seramikleri de Anadolu kökenli olmalıdır. Ancak bütün bunlara rağmen Toroslar sınır kabul edildiğinde Kilikia seramiği Konya Ovasında görülmez. Buna karşılık Konya

Ovası Demir Çağı seramiği de Kalykadnos'un güney kısımlarında görülmez (Aslan, N. 1998: 109).

6.2.2.4. Çift Renkli Mallar

Çift Renkli kaplarda kırmızı ve siyah açık bir zemin üzerinde birlikte kullanılmıştır. Fakat bazen kırmızı yerine mor - kahverengi veya sarı-kahverengi renklerde kullanılmıştır. Renk ve motiflere bağlı olarak Çift Renk kaplar I- VII. Gruba ayrılmıştır. Çift Renkli çömleklerin Filistin'de ortaya çıktığı tahmin edilmekte ve erken örnekler M. Ö. 9-8. yüzyıllara tarihlendirilmektedir. Çift Renk türü kaplar Kıbrıs ve Kilikia'da Demir Çağı boyunca üretilmiştir.

Çift Renkli I: Kil, astar ve dekorasyon Beyaz Boyalılar I gibi. Dekor siyah ve kırmızı.

Çift Renkli II: kil, astar ve dekorasyon Beyaz Boyalılar II gibi. Kırmızı boya bazen mor- Kırmızı oluyor.

Çift Renkli III: kil, astar ve dekorasyon Beyaz Boyalılar III gibi. Fakat motifler daha yoğundur. Bezeme friz ve metop şeklinde düzenlenmiş ve metop uygulaması daha geçtir.

Çift Renkli IV: kil ve astar Beyaz Boyalılar IV gibi. Boyama Bichrome III gibi. Dekorasyon : geometrik gelenek devam ediyor ve bunlar bitkisel motifler içinde görülüyor. Yeni motif birbirine paralel çizgi gruplarıyla oluşturulmuş üçgenler. Motifler antitetik olarak düzenlenmiştir. Kuş ve hayvan motifleri daha serbest çizilmiştir. Konsantrik dairelerde dış çizgiler diğerlerinden daha kalın, daireler dikey ve yatay çizgilerle birbirine bağlanmıştır.

Çift Renkli V**:** kil ve astar Beyaz Boyalılar V gibi. Kırmızı boya bazı zaman mor-kahverengi, sarı-kahverengi. Motiflerde bir fakirleşme ve dairelerde düzensizlik bantlar seyrek ve lotus kullanılmaya devam ediliyor.

Çift Renkli VI: kil, astar ve dekor Beyaz Boyalılar VI gibi. Kırmızı boya açık kırmızı.

Çift Renkli VII: kil, astar ve dekorasyon Beyaz Boyalılar VII gibi. Boyama Bichrome VI gibi (Aslan, N. 1998: 90).

6.2.3. Diğer Formlar

6.2.3.1. Skyphos

Kilikia'da birkaç örnekle temsil edilmiş olan bu tür skyphoslar yoğun şekilde Kıbrıs'da bulunmuştur. Skyphoslarda, gövde yarım oval, kaide yüksek ve konik formludur. Yuvarlak formlu kulplar gövde ortasına yatay yapıştırılmıştır. Kulplar ağız ekseninin altındadır. Kabın iç ve dış yüzeyi yatay bantlar ve paralel çizgi gruplarıyla dekore edilmiştir (Aslan, N. 1998: 33).

6.2.3.2. Tek Kulplu Tabak

Dudak duvar kalınlığında ve içe veya dışa eğilimlidir. Gövdeler küçük boyutlularda sığ, daha büyük boyutlular ise biraz daha derindir. Kulplar yuvarlak kesiti ve gövdeye yapıştırılmış tutamak biçimindedir. Bu kaplar Kıbrıs'tan ithal edilmiş olmalıdırlar (Aslan, N. 1998: 34).

6.2.3.3. Krateriskos

Miken dönemi kapların devamı olan krateriskos, Tarsus Demir Çağı'nda Kıbrıs'a göre daha az temsil edilmiştir. Çan formlu gövdeli , alçak halka kaideli ve çift kulpludurlar. Bazen yalın bazen de yatay bant ve paralel çizgi gruplarıyla bezenmiştir (Aslan, N. 1998: 35).

YEDİNCİ BÖLÜM

GEÇ TUNÇ ÇAĞI/ERKEN DEMİR ÇAĞI'NDA DOĞU AKDENİZ'DE TİCARET

7.1. Doğu Akdeniz'in Tarihi Coğrafyası

"Doğu Akdeniz", Akdeniz'in doğusunda denize kıyısı olan ülkeler için kullanılan bir terimdir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz Bölgesi Mısır, Levant, Kıbrıs ve Anadolu'yu kapsayan coğrafi bir alanı içermektedir (Ek 10 - Harita10: Latacz, J. ve Starke, F. 2006: Harita 1) (Latacz, J. ve Starke, F. 2006: 190).

Doğu Akdeniz Bölgesi coğrafi açıdan kuzeybatıda Girit dahil tüm adalarıyla birlikte Yunanistan'ı, güneyde Mısır'ı güneydoğuda Basra Körfezi'ne dek Mezopotamya, Suriye, Filistin (günümüzdeki Suriye, Lübnan, İsrail, Ürdün) ile Kıbrıs'ı kuzeyde Ege Denizi kıyılarını, Karadeniz ile Van Gölü'nü de kapsayan bir alanda Anadolu yarımadasını da içerir. Karayolları bağlantıları dışında özellikle kendi içdenizleri Akdeniz yoluyla birbirlerine ulanan bu dört coğrafi blok, aynı zamanda M.Ö. II. Binyıl'da politik, ekonomik ve kültürel olaylara sahne olan dört büyük (politik) gücün de yer aldığı bölgedir (Latacz, J. ve Starke, F. 2006: 189).

Doğu Akdeniz toprakları genelde çok yüksek dağlarla kaplı bir coğrafyaya sahip değildir. Daha çok kıyının hemen arkasına yükselen dağlar, iç kesimlere geçiş olanağı tanımaktadır. Kıyı kesiminin bu özelliği kuzey-güney yönünde geçişe olanak vermektedir. Bununla beraber Gazze kentinden itibaren daha güneyde bulunan bölge kayalıktır ve bu bölge Gazze Şeridi olarak adlandırılmaktadır. Doğu Akdeniz Bölgesi'nin başlıca dağlarını Lübnan Dağları oluşturmaktadır. Kıyıya paralel olarak uzanan bu dağlardan, kıyıda yer alanı Lübnan, iç kısımda yer alanı ise Anti-Lübnan Dağları olarak adlandırılmaktadır. Hem genişlik, hem de yükseklik olarak bölgenin en önemli dağ kütlesi olan Lübnan Dağları'na göre daha az bir yer kaplayan Anti Lübnan Dağları'nın ise en yüksek noktası Hermon Dağı olarak adlandırılmakta ve yüksekliği 2816 metrenin üstüne ulaşmaktadır. Bu dağların rüzgarlı taraflarında stepler varken, rüzgar almayan yerlerde özellikle doğu yamacında platolar bulunmaktadır. Anti-Lübnan Dağları'nın arkasında ise hemen çöl karakterinde olan step bölgesi yer almaktadır. Bu

geniş bölgedeki volkanik kökenli kaya kütleleri bölgenin en belirgin özelliğidir (Erdem, A. Ü. 2002: 11-12).

M.Ö. 3000'de bölgenin güneyinde kalan Mezopotamaya (Sümer) ve Mısır'da doğal olarak birbirleriyle bağlantıları bulunan dünyanın ilk önemli kültürleri gelişmiştir. Söz konusu kültürler politik açıdan askeri güçlerle yönetilen monarşi devleti özelliği, kültürel açıdan da büyük yerleşim alanlarının sürekli denetim ve yönetimini olanaklı kılan, kendi buluşları olan çivi ve hiyeroglif yazılarının kullanılması ile tanımlanan yapısal özellikler gösteriri. M.Ö. 2. binin başlarında Anadolu ve Yunanistan'da iki önemli Hint-Avrupa kültürü daha ortaya çıkar. Bu kültürler Anadolu'da Hititler, Yunanistan'da ise Miken'ler tarafından oluşturulmuştur. İkinci binin daha ilk yarısında, söz konusu dört büyük gücün bulunduğu alanda gözle görülür bir kültürel birlik gelişmiştir. Bu kültürel birliğin temelinde adı geçen dört merkezi de kapsayan bir maddi talep değişimi yatmaktadır. Değişime yol açan olgu, M.Ö. 3. binyılın gidişini belirleyen ve önemli bir hammadde olan bakırın, yerini yeni maden alaşımı tunca bırakmasıdır. Söz konusu geçiş yalnızca alet, takı ve silah üretimine yansıyan teknolojik bir devrim anlamına gelmemekte, bu geçiş dört büyük güç arasındaki ilişkilerin yoğunlaşarak pekişmesini de kapsamaktadır. İlişkilerin yoğunlaşmasına tunç yapımında gerekli olan bakır ve kalayın sağlanması zorunluluğu ayrıca bir neden oluşturur. Ele alınan kültür bölgelerinde hammaddelerin çıkarılma, nakledilme ve pazarlanma etkinliklerinin artmasıyla bir çok farklı malın alışverişi yoğunlaşmış, pek çok buluş, esinlenme ve fikir giderek dört bir yana yayılmıştır. Böylece o dönem dünyası ve uluslar arası ilişkileri kapsamında kalmak şartıyla, kültürler arası bir ilk küreselleşmeden söz edilebilir (Latacz, J. ve Starke, F. 2006: 189-190).

M.Ö. 2.binde Doğu Akdeniz Bölgesi'nin politik coğrafyası sürekli bir harekete sahne olmuştur. Veriler elde bulunan ya da o dönem için miktarı tahmin edilen her türden yazılı kaynakla karşılaştırılınca, bunların bölük pörçük ve farklı tarihsel değer taşıyan bilgiler olduğu anlaşılır. Ayrıca yine de sahip olduğumuz bilgiler belirli durum, gelişim ve değişimlerin rekonstrüksiyonlarının oldukça kesin yapılmasına, bu olayların olabildiğince doğru tarihlendirilmesine imkan tanımaktadır (Latacz, J. ve Starke, F. 2006: 191).

Geç Tunç Çağı adıyla anılan dönemin başlarında denk gelen M.Ö. 2. bin yılın ortalarında, yukarıda değindiğimiz dört kültür bölgesinde önemli içpolitik değişimler değişimler yaşanmıştır. Aşağı Mısır'da 18. Sülale'den Firavun Ahmose'nin yüzyıllık Hyksos (Çoban krallar) hükümdarlığını M.Ö. 1540 yıllarında yıkmasıyla Yeni krallık başlar.

Aynı dönemde Anadolu'da I. Hattuşili, Anitta'dan bu yana başkent olan Karum Kaneş= Neşa'nın yerine (eskiden beri bilinen) Hattuşa'yı başkent yapar ve böylece gerçek Hitit Krallığı'nı kurar. Aşağı Mezopotamya'da M.Ö. 1531 yılında I. Murşili tarafından Babil'in yıkılmasıyla 200 yıldan beri hüküm süren Hammurabi Hanedanlığı sona erer. Bu hanedanlığın yerini M.Ö. 12.yüzyıla dek yönetimde kalan Kassitler alır. Mezopotamya'da varlıkları M.Ö. 3. binyıldan beri bilinen Huriler M.Ö. 1600'lerde Mitanni Krallığı'nı (Hititçe: Mitanni, Akkadca: Hanigalbat) kurar. Bu krallık sonraki dönemde Kuzey Suriye'den, Asi Nehri'ne dek uzanmış ve Akdeniz'e kadar yayılmıştır. Mitanni ancak M.Ö. 1320'de Hitit Büyük İmparatorluğu'nun oluşmasından sonra bir anlaşmayla Hattuşa'ya bağlanmıştır. Assur'ların yıllarca süren sıkıştırmalarından sonra M.Ö. 1200 'lerde Mitanni Orta Assur Krallığı'na dahil olur ve tarih sahnesindeki politik gücü de böylece yitip gider. Mikenler M.Ö. 15. yüzyılda Girit'e saldırarak başkent Knossos'u alır (Latacz, J. ve Starke, F. 2006: 190). Böylece Minos Krallığı'nın denizlerdeki hakimiyeti sona erer. Mikenler Linear B adı verilen Minos hece yazısı kendi dilleri kaydetmekte kullanmaya başlar. Olaylar bütünü Miken, Tirynis, Amyklai (Sparta), Pylos, Thebai, Orkhomenos merkezi saray kültürleriyle diğer yerel saray kültürlerinin doruk noktasına erişmesine neden olur.

Yaklaşık olarak M.Ö. 1500'lerde meydana gelen söz konusu iç değişimleri ilişkileri yeniden düzenlenen sistem mevcut güçlerin değişen işbirlikleri ve yayılım denemeleriyle içten sık sık sarsılma tehlikesiyle karşılaşmış, kavim hareketlerini, prensliklerdeki ayaklanmaları yaşamış ve dıştan gelen saldırılara maruz kalmıştır; tüm bunlara rağmen genelde belli bir düzene girmiş olan ilişkiler dört büyüklerin hükümdarlıklarının M.Ö. 1200'lere dek, yaklaşık 300 yıl kadar istikrarda kalmasını sağlamıştır. Böylece bu dönemde ekonomik canlanma geniş bir yelpazeye yayılan refah artışını birlikte getirince yönetici soylu kesimin lüks mallara olan ilgisi de çoğalmıştır. Aynı zamanda Akdeniz'deki refaha ulaşmış kesimin bu bölgenin dışında kalan lüks ürünlere olan ilgisi de artmıştır. Son aşamada ise artan ihtiraslarla birlikte sistem

bozulmuş ve kısmen çöküş (Hititler ve Miken Hükümdarlıkları) gerçekleşmiştir (Latacz, J. ve Starke, F. 2006: 191).

7.2. Doğu Akdeniz Ticaret Yolları

İlkçağlarda henüz pusula icat edilmemiş olduğundan, deniz taşımacılığı kıyıları izleyerek yapılıyordu ve açık deniz trafiği yoktu. Bu itibarla Kıbrıs sahillere yakın olduğundan Mısır, Fenike, Anadolu ve Ege denizi kıyıları arasında deniz seferlerinin başladığı tarihten itibaren önem kazanmış ve bu ülkeler arasında çok müsait bir uğrak yeri olmuştur. Ayrıca, Kızıldeniz aracılığıyla Mısır limanları, Fenike şehirleri, Antakya (Suveydiye) ve İskenderun'un hinterlandları, Mezopotamya, İran, Hindistan ve Çin'e kadar uzanmakta ve İlkçağda yüzyıllarca bu ülkelerle Akdeniz dünyası ve Avrupa arasında kervan taşımacılığı yapılmakta idi ki bu durum da Kıbrıs'ın jeopolitik değerini arttırmıştır (Erzen, A. 1976: 94).

Geç Tunç Çağ'da Doğu Akdeniz ticaretine baktığımızda deniz ticaretinin kara ticaretinden daha yoğun olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla Geç Tunç Çağ ticareti hakkında ilk söylenmesi ve ele alınması gereken konu deniz ticaretidir. Geç Tunç Çağı'nda ticari yollar ve Uluburun batığında ele geçen bazı malzemelerin geliş kaynağı harita da gösterilmiştir (Ek 11 - Harita 11: Yalçın, Ü. 2006: Resim 4) (Yalçın, Ü. 2006: 25).

Geç Tunç Çağ'da devletler arası ilişkiler artmaya başlamış ve uzak ülkelerle deniz aşırı ilişkilerin kurulması başarılmıştır. Buna bağlı olarak kara ticareti, deniz ticaretinin bir ikinci evresi oluşmuştur ve uzak ülkelerden gelen malların kıyı bölgelerinden iç bölgelere ulaştırılması için kullanılmıştır. Özellikle Levant'ın kıyı bölgelerindeki kara ulaşımı ve liman kentlerinin birbirleriyle olan kara bağlantısı, denizden yapılan ulaşıma göre daha zordu. Bu yüzden bu liman kentleri arasındaki bağlantı, denizden daha kolay kuruluyordu. Örneğin; Nil Vadisi'nden Fenike'ye yapılan bir kara yolculuğu antik dönemde 2-3 ay sürmüş olmalıdır. Bu sıkıcı yolculuk belki de düşman bölgelerinden geçmekte ve taşımacılık çok güç şartlarda olmaktaydı. Bununla beraber denizde yapılan bu tür yolculuklar yabancı bölgeleri geçmeden, hiçbir güç harcanmadan çeşitli ağırlıktaki yüklerin rüzgar sayesinde taşınmasıyla birkaç günde tamamlanabiliyordu. Bu bağlamda Levant ve Girit arasındaki uzaklık, Levant

ülkelerinin herhangi bir bölgeler arası kara bağlantısından daha kısa olmalıdır. Hatta MÖ. 3. binyılda Mısır Krallık Dönemi'nde bile askerlerin Filistin'e deniz yoluyla taşındığı bilinmektedir (Erdem, A. Ü. 2002: 101).

Ugarit, Arvad, Simirra, Biblos, Beyrut, Sidon, Tir, Akko, Yafo, Aşdod, Gazze ve Rafa gibi levant kıyılarında bulunan limanları izleyen gemiler, yol boyunca gerekli olduğunda bu limanlara uğramaktaydılar. Gemilerin limanlara uğramasına sebep olan en önemli etkenler, ya fırtınadan korunmak, ya su ve yiyecek gibi ihtiyaçları karşılamak, ya da malını boşaltmak veya yüklemek gibi durumlardır. Levant kıyılarından sonra batıya yönelen güzergah, olasılıkla Anadolu'nun güney kıyılarını geçmektedir. Güzergahın Kilikia'dan geçerek devam ettiğini gösteren en önemli kanıt ise Ugarit'in Geç Tunç Çağ'da Hitit'in Akdeniz'deki ana limanı Ura'yla yapmış olduğu deniz ticaretidir (Erdem, A. Ü. 2002: 107).

Kıbrıs bu dönemde Doğu Akdeniz ticari güzergahları içinde yer alan önemli bir ada durumundadır. Kıbrıs mallarının hem Uluburun batığında, hem de Mısır, Levant, Anadolu, Girit ve Yunanistan'da ele geçen geçmiş olması, adanın güzergah üzerinde uğranılan bir nokta olduğunu kanıtlamaktadır. Enkomi ve Hala Sultan Tekke gibi yerleşim yerlerinden gelen kanıtlar bu bölgede kurulan ilişkileri net bir şekilde ortaya koymaktadır. Yunanistan'ın Miken seramiği, Girit'in üzengi kulplu kapları (stirrup jars) Suriye-Filistin'in Kenan kapları, çeşitli Mısır kökenli objeler ve Anadolu'daki Troia'dan gelmiş olan gri keramik ele geçmiştir. Buna bağlı olarak Kıbrıs, Doğu Akdeniz ticaretinde olasılıkla merkezi bir rol oynamakta ve olası deniz güzergahlarının da ortasında bulunmaktadır (Erdem, A. Ü. 2002: 109).

Geç Tunç Çağı'nda Uluburun gemisinin olası rotası haritada gösterilmiştir (Ek 12-Harita 12: Pulak, C. 2006: Res 15)

Nil deltası'ndan Fenike kıyılarına yapılan bir yaz yolculuğunda, Kıbrıs ve buradan da Kilikia'ya bir veya iki hafta içinde ulaşılabilir. Uzun kıyı yolunun kullanılması daha fazla zaman almasına rağmen, geceleri sığınakların bulunması, suyun, yiyeceğin ve değiş-tokuş mallarının sağlanması gibi ihtiyaçların karşılanmasını mümkün kılmaktadır. Ayrıca Kilikia'dan sonra Anadolu'nun güney kıyıları takip

edilerek olasılıkla Rodos ve Kiklad Adaları üzerinden Kıta Yunanistan'a ulaşılmaktadır (Erdem, A. Ü. 2002: 109).

Doğu Akdeniz ticaretindeki deniz güzergahı üzerinde bulunan bir diğer önemli ada ise Girit'tir. Girit ve Levant arasında bağlantı olduğuna dair en erken bilgiler Mari'den gelmektedir. M.Ö. 18. Yüzyıla tarihlene yazıtlarda Minoslular'dan (Kapturi) bahsedilmektedir. Girit'in Tunç Çağ'daki bağlantılarına dair en iyi kanıt ise Sinaranu isimli Ugaritli bir tüccarın Girit'le kurmuş olduğu ilişkilerdir. Girit'in Levant dışında Mısır'la da bağlantısı olduğu bilinmektedir. Özellikle son yıllarda Mısır'daki Tel el Dab'a'da çok sayıda Minos stili duvar resimlerinin ele geçmiş olması, burada Minoslular'ın yaşadığını ve hatta yönetici sınıfla yakın ilişki içerinde olduklarını göstermektedir. Mısır - Libya sınırındaki Marsa Matruh'daki kazılar Ege seramiği yanında Kıbrıs seramiğinin de olduğunu ortaya koymakta ve beklide buraya bir Kıbrıs gemisinin de uğradığını göstermektedir (Erdem, A. Ü. 2002: 110).

Geç Tunç Çağ'da Ugarit kadar önemli olan bir diğer kent ise Mari'dir. Bu kent, Suriye ile Güney Mezopotamya arasındaki transit ticareti elinde tutmaktadır. Assur'dan kalay, Tilmun ve Kıbrıs'tan bakır, Kargamış ve Emar'dan şarap, Babil'den yağ ve değirmen taşı, Suriye'den tahıl getirmekte ve buradan ihtiyaç bölgelerine gönderilmektedir. Anadolu'da Kilikia bölgesinde bulunan Ura kenti gemi ile Ugarit'e kolay ulaşılabilir bir konumdadır .

Kıbrıs'ın M.Ö. II. Binyıl'ın ilk yarısındaki yerleşimleri ovalık alanlarda ve zenginliğin yoğun olduğu kıyı kentlerinde gözlenmektedir. Geç Kıbrıs Dönemi'nden itibaren güney kıyıların önemi artmaya başlamış; Enkomi, Kition ve Hala Sultan Tekke gibi liman kentleri (harita) Tunç Çağlar'da denize açılmışlardır (Sandars, N. K. 1978: 43; Erdem, A. Ü. 2002: 142).

Yazılı kaynaklarda, Kıbrıs'tan ihraç edilen en önemli mallardan biri olan bakırın yanı sıra başka maddelerin de bulunduğu bilinmektedir. Amarna metinlerinde, Mısır'ın Kıbrıs'tan yağ, kumaş ve çok sayıda Kıbrıs çanak çömleği ithal ettiğinden bahsedilmektedir (Erdem, A. Ü. 2002: 142).

7.3. Kilikia ve Kıbrıs'ta Deniz Ticareti

Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağ ticaretiyle ilgili bilgilerin çoğu Amarna, Mari, Ugarit ve Boğazköy yazılı kaynaklarından gelmektedir. Tüm bu bölgelerden gelen arkeolojik bilgiler söz konusu dönemdeki ticaret ağının tam olarak anlaşılabilmesinde henüz yeterli değildir. Bu konuyla ilgili bilgilerin ortaya çıkmasını, J Vercoutter, J. Strange ve S. Wachsmann adlı bilim adamlarına borçluyuz. Doğu Akdeniz bölgesindeki ticarete ışık tutan başlıca arkeolojik kanıtlardan biri olan keramik çalışmalarını ise R. Merrilees, B.Kemp, V. Hankey, A. Leonard, L. W. Taylour ve daha sonra da M. Bell gibi bilim adamları gerçekleştirmiştir. Yazılı kaynaklardan Geç Tunç Çağ ticareti ve ticareti yapılan mallar hakkında da bilgi sahibi olmaktayız. Şarap, tahıl, baharat, kereste, değerli taşlar, kumaş, kumaş boyaları, altın bakır ve kalay gibi madenler başlıca ticari mallar oluşturmaktadır.

Tüm Akdeniz dünyasında ticari ilişkiler kurulmasını sağlayan deniz unsuru, söz konusu dönemde büyük önem kazanmış ve Mısır, Levant, Kıbrıs, Anadolu, Girit, Kıta Yunanistan ve Sardunya gibi birçok bölge, kısa zamanda birbirleriyle deniz aşırı ilişkilere girmişlerdir (Erdem, A. Ü. 2002: 8).

Amarna Mektupları da dahil olmak üzere Yakındoğu'daki Geç Tunç Çağ kayıtlarında geçmektedir. Bu belgelerde Mısır, Babil, Asur, Kıbrıs ve Anadolu arasında ticareti yapılan çok sayıda malın kaydı tutulmuştur (Erdem, A. Ü. 2002: 79).

Amarna metinlerinde, Mısır'ın Kıbrıs'tan yağ, kumaş ve çok sayıda Kıbrıs çanak çömleği ithal ettiğinden bahsedilmektedir (Erdem, A. Ü. 2002: 147).

Yakındoğu'nun Geç Tunç Çağ'daki siyasi durumuna baktığımızda bu dönemde siyasi dengelerin değişmeye başladığını görmekteyiz. Özellikle Anadolu'da bu dönemin hemen öncesinde, artık yeni bir güç belirmeye başlamış ve Hitit devleti kurulmuştur. Böylece yüzyıllardır tek bir çatı altında toplanamayan ve küçük prenslikler şeklinde yaşayan Anadolu halkları ilk kez bir devlet organizasyonuna sahip olmuşladır. Güneyde ise Mısır, döneminin en güçlü ve en zengin devletlerinden biridir. Batıda, Ege Havzası'nda ki Kıta Yunanistan'da küçük ama zengin bir krallık, adını en ünlü kentleri olan Mycenae'dan olarak Miken (Aka) Uygarlığı'nı yaratmıştır. Dönemin sonlarına

doğru üstünlüğünü Mikenler'e kaptırsa da, Ege'de M.Ö. II.Binyıl'ın ilk yarısında en önde gelen deniz krallığı, Girit'in Minos Uygarlığı'ydı. Bununla birlikte yine batıda, Hitit Devleti ile Miken Uygarlığı arasında kalan Batı Anadolu'nun güneyinde ise, merkezi Habur Nehri Vadisi olmak üzere Kuzey Suriye ve Kısmen Filistin topraklarında da artık yeni bir hareketlenme belirmiş ve Hurri Kökenli halklar burada Mitanni Devleti'ni kurmayı başarmışlardır. Güneydoğuda Mezopotamya topraklarında ise Assur ve Babil devletleri söz sahibidir (Erdem, A. Ü. 2002: 18).

Levant kıyı şeridi ise, bu dönemde çok sayıda kent devletleri tarafından idare edilmektedir. Özellikle bu dönemde, Mısır ve Hitit devletleri, kendi varlıklarını devam ettirebilmek için Doğu Akdeniz kıyılarında göz dikmişler ve bu toprakları ele geçirebilmek için uzun yıllar mücadele etmişlerdir (Erdem, A. Ü. 2002: 19).

M.Ö. 1400 yıllarında Knossos'un tahribinden sonra Doğu Akdeniz'de yeni bir faktör olarak Mikenler meydana çıkmıştır ki, bunlar Giritliler'in yerlerine geçmişler ve Doğu Akdeniz ticaretini ellerine geçirmişlerdir. Mikenler'in Doğu Akdeniz'deki ilişkilerinde özellikle Kilikia ve Yukarı Suriye-Ugarit ile olan ticari münasebetlerinde Kıbrıs'ın bir aracı rol oynadığı görülüyor.

Doğu Akdeniz'de en önemli ticaret yolları üzerinde bulunan Kıbrıs, Ege ve yakın doğu kültürlerini birleştirmede bağlayıcı bir rol oynar. Oldukça dar sayılabilecek boğazlarla Türkiye, Suriye ve Filistin'den ayrılan adaya, bu bölgelerden göçler ve yoğun ticaret yoluyla yeni uygarlık unsurları giriyordu (Ecvet, H. N. 1979: 2).

Kıbrıs, Hatay ile Anadolu'un köşe teşkil ettiği yerde bulunması dolayısıyla, Mısır ve Yakın Doğu ile Ege denizi arasındaki deniz yolunun üstünde olduğundan Mısır, Yakın Doğu ve Anadolu'ya hakim kuvvetler bu adayı ele geçirmek istemişlerdir. Tarihte doğu Akdeniz hakimiyeti bakımından, bu sahalardaki devletler arasında Kıbrıs'ın bir mücadele konusu olması adanın stratejik değerini arttırmıştır (Erzen, A. 1976: 94).

Kıbrıs'ın da Doğu Akdeniz ticari güzergahları içinde yer alan önemli bir ada olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Kıbrıs mallarının hem Ulu Burun batığında, hem

de Mısır, Levant, Anadolu, Girit ve Yunanistan'da ele geçmiş olması, adanın güzergah üzerinde uğranılan bir nokta olduğunu kanıtlamaktadır (Erdem, A. Ü. 2002: 107).

Kilikia'nın tarihin her döneminde deniz yoluyla Doğu Akdeniz, Kıbrıs, Mısır ve Ege dünyası ile yoğun bir ticaret ilişkisinin olduğu anlaşılmaktadır (Girginer, K. S. 2001: 9-18).

III. Hattusili döneminde, bir yerel tüccar kolonisi kurulmuş olan Ura limanı, bir ticari güç olarak kabul ediliyordu. Ugarit'ten kalkan gemiler mallarını Ura'da boşaltmaktaydılar. Ura'daki tüccarlarla ilgili yazıta göre, Ugarit'ten gelen Hitit ithalatları daha çok kalay ve tunç ihtiva etmekteydiler (Yakar, B. J. 1976: 123).

Kıbrıs, Anadolu'ya göre coğrafi konumu bakımından Hititler için önemli bir bakır kaynağı haline gelmiştir. Kalavassos ve Trouli'deki bakır kaynaklarına yakın, Enkomi, Kition ve Kourion gibi kozmopolit merkezlerdeki Miken tüccarları, Hititler tarafından belirlenen (ve olasılıkla Hititlerin düşmanlarını beslemekte olan) başka pazarlara yönlendirilmişlerdir. Bu kesin olmayan husus ve sürekli olarak konuşlanmış Miken filolarının Hititlerin düşmanları tarafından (örneğin kuzey Suriye üzerindeki çatışmada Mısır tarafından) kullanılmasına yönelik potansiyel tehlike, Hititlerin, Mikenlerin Kıbrıs'taki ve kuzey Suriye sahilindeki varlığına yasak getirmesine neden olmuştur.

Diğer önemli Ege limanları, Miken kontrolündeyken Anadolu'nun kuzey-batısının bağımsız bir deniz ticareti merkezi olarak kalması, kuşkusuz düşünülemez. Kıbrıs (Pyla-Vergi, Enkomi) ve Suriye'de (Tell Qasr, Ras Shamra, Minet el Bedia, Tell abu Hawam ve Tell ed Duweir),Troia VI ve erken VII tarihli gri Troia mallarının bulunmuş olması, Troia'nın politik bağımsızlığına rağmen, bazıları geç Hellas kapları ve Kıbrıs beyaz astarlı malları içinde gelen ithal ürünler açısından, Miken-doğu Akdenizli kaynaklara bağımlı olduğu gerçeğini değiştirmez (Yakar, B. J. 1976: 126).

M.Ö. II.Binyılın ikinci yarısında Ugarit'te bir Kıbrıs kolonisi bulunduğunu Ras Şamra kazıları göstermiştir (Kınal, F. 1964: 399).

1954 yılında Bodrumlu bir sünger avcısı tarafından 26-28 metre derinlikte bulunan Uluburun batığının Geç Tunç Devrine ait olduğu saptanmıştır. Gemideki ağır yüke yataklık yapması için yerleştirilen çalı çırpıya yapılan analizlerden elde edilen sonuca ve yapılan tahminlere göre M.Ö. 13 yüzyıl sonlarında battığıdır. Gemideki yükün büyük bir kısmı, eritilerek Tunç alet yapımında kullanılmak üzere Kıbrıs'tan getirilen hurda Tunç aletler ile yeni Tunç yapımında kullanılacak bakır ve kalay külçelerden oluşmaktadır.

Uluburun Gemisi'nin battığı tarih olan M.Ö. 14. yüzyılın ikinci yarısında ticaret hem karadan hem de denizden yapılmaktaydı. Doğu Akdeniz, o dönem dünya gündeminin odak noktasında yer alıyor ve buradaki en güçlü devletler ticaretin küreselleşmesine doğrudan katılıyorlardı. Söz konusu güçlü devletlerin en önde gelenleri Anadolu'da Hititler ve Güney'de Mısır'dı. Miken Krallıkları, yaptıkları uluslar arası ticaret sayesinde zenginleşmişlerdi. Doğu Akdeniz Kenan Kent Devletleri, Asurlar, Mitanniler ve bakır zengini Kıbrıs küresel ticaretin kurallarını belirleyen diğer güç odaklarını oluşturmaktaydı (Yalçın, Ü. 2006: 23)

Gemide bulunan ağırlık dizilerinin çeşitliliği, geminin Mısır, Suriye, Filistin, Kıbrıs,Troia ve Hitit İmparatorluğu, Girit ve Yunanistan sınırları içinde, muhtemelen yine Suriye tacirleri aracılığıyla ticaret yapmasına izin verilmiş olduğunu göstermektedir. Uluburun buluntuları dönemin hammadde ticareti konusunda ilk kez gerçeğe yakın bir izlenim edinme olanağını sağlamıştır. Kurşun izotop analizleri geminin yükünün önemli bir bölümü olan bakırın Kıbrıs kökenli olduğunu ortaya koymuştur; ancak stratejik önemi büyük olan kalayın nereden geldiği konusu henüz yeterince aydınlatılamamıştır. Kalayın Orta Asya'dan yada Toroslar'dan gelmiş olabileceği üzerinde durulmaktadır. Assur yazılı kaynaklarından Uluburun Gemisi batmazdan yüzyıllar önce Assur'lu tüccarların Doğu'dn (olasılıkla Orta Asya'dan) kalay getirttiği öğrenilmektedir. Bu yolla Tunç Çağı'nda kalay Mezopotomya, Anadolu ve Doğu Akdeniz'e gelmekte, buradan da deniz yoluyla Batı'ya ulaşmaktaydı (Yalçın, Ü. 2006: 24).

Kaptanın Seyir Defteri;

"….Suriye'den 13-14m uzunluğundaki teknemle Doğu Akdeniz'e doğru sefere çıktık. Kıbrıs'a uğrayarak yaklaşık bir ton kadar madeni yük aldık. Öküzgönü

şeklindeki külçeler, hasırlara sarılıp dikkatlice kümelendi…Anadolu kıyılarında, Gelidonya Burnuna doğru yol alıyoruz. Batı akıntıları ile rüzgara çok dikkat ediyor ve kıyıya takip ederek seyrediyoruz".

M.Ö. 14. yüzyıla tarihlenen tek Akdeniz ticaret gemi betimi Thebai'daki Kenamun'un mezar odasında yer alan bir sahnede görülmektedir. Bu resimlerde bir Mısır limanına giren Suriye ticaret filosu betimlenmiştir. Hamallar aralarında Kenan amforaları ve mataralar da bulunan malları gemiden çıkarmaktadır. Bu buluntular Uluburun Gemisi'nden elden edilen mallara benzer. Betimlenen bir gemi mürettabatının boynunda taşıdığı yuvarlak gerdanlık Uluburun Gemisi'nde de bulunana benzet, yıldız desenli kolye uçlarını anımsatır. Tüm olarak ele geçen Kıbrıs Seramiği ile dolu küplere bakarak söz konusu mezar resimlerindeki gemi güvertelerinde betimlenen küpler hakkında fikir edinmek olasıdır. Resimlerde betimlenen küplerin de çanak çömlekle dolu olduğu düşünülebilir. Diğer Mısır resimlerinde fildişlerinin yanı sıra vergi olarak abanoz kalasları, Kenan amforaları, Uluburun Gemisi'nde bulunan türden çanak çömleği, bakır ve kalay külçeleri de getiren taşıyıcılar betimlenmiştir (Pulak, C. 2006: 92).

7.4. Kilikia ve Kıbrıs'ta Deniz Kavimleri Göçü'nün Etkileri

Sicilya ve Sardinia adalarından sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs, tarih boyunca Orta Doğu'ya açılmak isteyen devletler için önemli stratejik ve ticari bir konumda görülmüştür. Çünkü ada, Anadolu, Suriye, Mısır ve Doğu Akdeniz ticaret yolları üzerinde bulunmaktadır. Bu konumuyla ve gemi inşası için gerekli olan kereste, demir, bakır gibi malzemelere fazlaca sahip olması yüzünden Kıbrıs, sayısız fetih, işgal, saldırı ve savaşlara maruz kalmıştır. Mısır'lılar, Hititler, Akalar, Dorlar, Fenikeliler, Asurlular, Persler, (İderman, E. 2006: 32), Büyük İskender, Ptolemaioslar ve Romalılar İsa'dan önceki tarihlerde adada egemenlik kuran güçler olmuşlardır (Gaziler, P. 2003: 23-24).

Mısır kaynaklarından edinilen bilgilere göre; "Peleset, Tjeker, Şekeleş, Denyen ve Weşeş" ten oluşan birleşik Deniz Kavimleri'nin, M.Ö. 13. yy.'ın sonlarında başlattığı baskınların önünde hiçbir güç (Hatti, Kizzuwatna, Kargamış, Alalah, Arzawa, Alaşiya) duramamış ve bu dönemin büyük kentleri; Hattuşa, Tarsus, Kargamış, Alalah,

Qatna, Kadeş, Hazor, Lachish yerle bir edilerek aynı sonu paylaşmışlardır. Böylece bütün Önasya'da ticari canlılık sona ermiştir (Özgünel, C. 1983: 697 vd. ; Çapar, Ö. 1987a: 13 vd. ; Çapar, Ö. 1987b: 43 vd; Yağcı, R. 1999: 24).

Tunç Çağı sonunda Kıbrıs'ta, Suriye-Filistin'deki ve Kilikia'da merkezlerin yıkımları ile kronolojik paralellik gösteren yıkımlar meydana gelmiştir. Bugünkü bilgilerimiz adadaki yıkımlara yabancı kavimlerin neden olduğunu göstermektedir. Bu kavimlerin etnik yapıları konusundaki tartışmalara değinmeden önce, adadaki yıkımların Kıta Yunanistan ve diğer Ege adalarının aksine tüm Kıbrıs'ı siyasal ve kültürel bir çöküşe sürüklemediğini belirtmek gerekir. M.Ö. 12. yy. başında Enkomi, Sinda, Kition, Maa Palaiokastro gibi yıkılan yerleşmelerin birçoğu güçlü sur sistemleri, anıtsal tapınakları ile kısa sürede yeniden kurulmuş (Eran, Y. 1994: 185) hayat devam etmiş ve zenginlik geri gelmiştir (Coşkun, A. 2004: 7). Pyla - Kokkinokremos, Maroni-Vournes gibi merkezler ise şiddet görmeksizin boşaltılmıştır (Eran, Y. 1994: 185).

M.Ö. 12. yy. başında Kıbrıs'a gelen ve yıkımlardan sorumlu olduğu sanılan yeni halkların etnik kökenleri ve yapılarına ilişkin sorular henüz kesin olarak yanıtlanamamıştır. Adaya gelen yabancılar kimi zaman "Deniz Kavimleri", kimi zaman da " Akalar" olarak isimlendirilmektedir. Gerçekte her iki yanıt da geleneksel tarih temel alındığında doğrudur. Zira geleneksel tarihe göre Deniz Kavimleri Akaları da içine alıyor. III. Ramses (M.Ö. 1194-1162)'in sözünü ettiği ve bugün bu anlatımlara dayanarak "Deniz Kavimleri" arasında adı geçen "Ekwesh" Akalarla özdeşleştirmektedir (Sandars, N. K. 1985: 107 vd.)

Geç Tunç Çağ'ı ada için bir zenginlik dönemi olmuştur. Bu dönemde Kıbrıs, Yakın Doğu, Mısır ve Yunan dünyası ile yakın ticaret ilişkileri kurmuştur. Ada 13. Yüzyılda tüm Akdeniz'i etkileyen rahatsızlıktan kaçamamıştır. Deniz Kavimleri bütün Akdeniz'i dolaşmışlar ve 1200'lere doğru Miken uygarlığının önemli şehirlerini yıkmışlardır (Coşkun, A. 2004: 7).

Deniz Kavimleri en genel tanımı ile farklı etnik özelliklere sahip bir kavimler topluluğudur. Gerek Levant'ta gerekse Kıbrıs'ta ele geçen buluntular, bu kavimlerin büyük bir bölümünün Ege bölgesinden geldiğini ve ortak kültür özelliklerine sahip olduğunu düşündürmektedir. Medinet Habu kabartmalarında savaşçıların yanı sıra

içinde kadın ve çocukların bulunduğu kağnı betimlemeleri bu savı desteklemektedir. Bu kavimlerin bir bölümü Kıbrıs'a yerleşirken, bir bölümü de adayı Suriye-Filistin ve Mısır'a geçişlerinde kısa süreli bir üs olarak kullanmış olabilirler. Kıta Yunanistan'dan başlayarak tüm Ege'nin 1200'lerdeki istila ve göçlerle siyasal, ekonomik ve kültürel çöküşü göz önüne alınırsa, Ege halklarının yeni yurt arayışı içine girmelerinin nedeni daha iyi anlaşılır. Bu göçler gerçekte zincirleme olaylardır. Bu istila/ göç dalgaları çok kısa sürede Doğu Akdeniz'e ulaşmıştır. Her göç dalgasında bazı gruplar geride kalırken, bunlara yenileri eklenmiş olmalıdır. Bu nedenle Levant ve Kıbrıs'a ulaşan kavimlerin karmaşık etnik yapılarını çözmek, hele bunları tek bir isim altında toplayabilmek için henüz yeterli bilgiye sahip değiliz (Gaziler, P. 2003: 187)

Bugün bir çok araştırmacı Doğu Akdeniz'e gelen göçmenleri, geleneksel adlandırmaya bağlı kalarak "Akalar" (Mikenler) olarak adlandırmaktadır. Akalar, Kıta Yunanistan'ı terk ettikten sonra Kıbrıs'a ulaşıncaya kadar Ege adaları, Anadolu ve Suriye-Filistin halkları ile karışmış, "saf Aka" olma özelliğini yitirmiş olmalıdırlar (Gaziler, P. 2003: 188).

Mısır Firavunu III. Ramses de adalardan gelerek aralarında Alasia'yı da saydığı birçok ülkeyi yıktıktan sonra ülkesine saldıran yabancılardan söz etmektedir (Gaziler, 188). Kıbrıs 'ta M.Ö. 12. yy. başında ortaya çıkan seramik form ve bezeme bakımından SH IIIC (Miken IIIC:1b) seramiğinin aynısıdır. Kesinlikle yerel yapım olan bu seramik Sinda, Enkomi, Kition, Hala Sultan Tekke, Athienou, Maa Palaiokastro ve Palaipaphos'da bulunmuştur (Gaziler, P. 2003: 188).

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Arkeolojik bulgular açısından, Kilikia ile Kıbrıs arasındaki ilk bağlantılar Aseramik Neolitik Çağ'da kurulmuştur (Mellink, M. J. 1991: 167) ve Geç Kalkolitik Çağ ile Erken Tunç Çağı'nda da bağlantılar tespit edilmiştir (Mellink, M. J. 1989: 323-324). M.Ö. II. Binyılda ise, Orta Tunç Çağı sonlarından itibaren bağlantılar tespit edilmiştir. Geç Tunç Çağı'na geçişte, seramiklere göre, bağlantılar nispeten zayıflasa da, bu çağın ikinci yarısından itibaren ilişkiler en yoğun halini alır (Kozal, E. 2005: 137). Geç Tunç Çağı'ndan Erken Demir Çağı'na geçişte ilişkiler zayıflasa da, Erken Demir Çağı'nda da, bağlantılar devam etmiştir.

Çukurova'da Kıbrıs seramiği Erken Tunç Çağı'ndan itibaren (Tarsus - Gözlükule) görülmektedir. Orta Tunç Çağı'nda ise Siyah Üzeri Siyah (Black on Black) ve Kırmızı Üzeri Kırmızı mallar bulunmuştur (Kozal, E. 1999: 32). Orta Kıbrıs III/Geç Kıbrıs I'de (M.Ö. 1700 – 1425) ise Kıbrıs malları nadirdir. Bu dönemde Kıbrıs seramiği Çukurova'da, temel olarak, Siyah Üzeri Kırmızı/Kırmızı Üzeri Kırmızı (Red on Black/Red on Red), Tek Renk (Monochrome) ve Çift Renk (Bichrome) mallarla temsil edilirler. İlk iki mal grubu Tarsus - Gözlükule, Kinet Höyük (Kozal, E. 2005: 136) ve Kabarsa ve Domuztepe'den bilinmektedir (Seton – Williams, M. V. 1954: 133). Diğer iki Kıbrıs malı ise, Kinet Höyük'ün Orta Tunç Çağı sonundan zaten bilinmektedir. Tarsus - Gözlükule'de ise, bu kaplar Geç Tunç Çağı II kontekstinden ele geçmiştir (Kozal, E. 2005: 136).

Geç Tunç Çağı kalıntılarının büyük bir kısmı kazılmış olmasına rağmen, Halka Dipli I (Base-ring I) ve Beyaz Astarlı I (White Slip I) gibi tipik Geç Kıbrıs I seramiği, Tarsus - Gözlükule'de temsil edilmez. Aynı durum Mersin Yumuktepe'de de görülür. Mersin Soli - Pompeipolis'te, Orta ve Geç Tunç Çağı tabakalarının kazıları henüz tamamlanmadığından dolayı, bu yerleşimde bu soruya cevap vermek henüz mümkün olmamaktadır. Kinet Höyük'te ise, Geç Tunç Çağı I tabakasına ait olan kalıntılar kazılmıştır. Orta Tunç Çağı II Binası'ndan birkaç Halka Dipli I ve bir Demir Çağı kontekstinden sadece bir adet Beyaz Astarlı I parçası ele geçmiştir. Geç Kıbrıs I seramiğinin karakteristiği olan Beyaz Astarlı I, Kilikia'da gerçekten çok nadirdir. Bu

durum, Geç Kıbrıs I döneminde, Kıbrıs - Kilikia ilişkilerinin kesintiye uğramış olduğunun bir göstergesi midir? Bu göz önüne alındığında, bu bölgede Geç Kıbrıs I seramiğini varlığı ya da yokluğu oldukça önemlidir. Belki, Kilikia'da devam eden çalışmalar bu problemi aydınlatabilir (Kozal, E. 2005: 136).

Geç Tunç Çağı'nda Parlak Kırmızı Çark Yapımı (Red Lustrous Wheel-made) mal grubu, Troodos ve Kyrenia dağ sıraları hariç, Kıbrıs'ın her yerinde görülürler. Ada'da Geç Kıbrıs IA: 2'dan itibaren ortaya çıkan bu mallar Geç Kıbrıs III B'ye (M.Ö. 1550-1075) kadar varlıklarını sürdürürler (Eriksson, K. O. 2003: 31). Bu mal grubunun Geç Tunç Çağı'ndan sonra da varlığını devam ettirdiği tek yer Kıbrıs'tır (Hala Sultan Tekke) (Eriksson, K. O. 1991: 89). Geç Tunç Çağı'nda en yaygın iki formu olan İğ Biçimli Şişeler (Spindle Bottle) ve Kol Biçimli Kaplar (Arm-Shaped Vessels), Boğazköy başta olmak üzere İç Anadolu'da bir çok yerleşmede görülürler. Kilikia'da ise Göksu Vadisi'nde Kilise Tepe başta olmak üzere, diğer birkaç yerleşmede bulunmuşlardır. Çukurova'da ise, Kilise Tepe'ye oranla oldukça az sayıda Mersin – Yumuktepe, Tarsus – Gözlükule ve Kinet Höyük'te bulunmuşlardır. Bu malların Çukurova'dan İç Anadolu'ya açılan Gülek Geçidi'nin kuzeyinde yer alan Porsuk Höyük'te de bulunmuş olması da, kültürel bağlantılar açısından oldukça önemlidir.

Günümüzde, Mısır, Kuzey Suriye, Kilikia, Anadolu ve Kıbrıs gibi yerlerde üretilmiş olabileceği bilinmesine rağmen, bu mal grubunun anavatanını ve/veya üretim merkezi/merkezlerini kanıtlamak, çözümlenememiş bir sorun olarak kalmıştır (Eriksson, K. O. 1991: 89).

RLW-m mal grubunun dağılım şeması incelendiğinde Geç Tunç Çağı boyunca tüm Doğu Akdeniz'de yayılım gösterdiği görülmektedir. Bu durum Geç Tunç Çağı boyunca bu kültürlerin birbirleri ile olan ilişkilerini ortaya koymaktadır. Çukurova ile Kıbrıs arasında da bu dönemde zaten diğer Kıbrıs seramikleriyle bilinen ilişkilerin varlığı daha da sağlamlık kazanmaktadır. Ancak, bu malların Kilikia'da mı yoksa Kıbrıs'ta mı daha önce ortaya çıktığı şu ana kadar tespit edilebilmiş bir konu değildir.

Çukurova'da Geç Kıbrıs II seramiği, Orta Kıbrıs ve Geç Kıbrıs I seramiğinden çok daha fazla sayıda bulunmaktadır. Beyaz Astarlı II, Tarsus - Gözlükule'nin yanı sıra, Mersin - Yumuktepe, Mersin Soloi - Pompeipolis ve Kinet Köyük'te bulunmuştur. Bir

diğer Geç Kıbrıs II malı olan Halka Dipli II, Mersin - Yumuktepe, Kinet Höyük ve muhtemelen Tarsus - Gözlükule'de daha az sayıda ele geçmiştir. Kilikia'da bulunan dikkate değer ölçüdeki Kıbrıs seramiğinin aksine, Kıbrıs'ta Kilikia seramiği çok nadirdir. Kilikia malları sadece Ayia Paraskevi'den bir Orta Tunç Çağı II Kilikia/Amuq testiciği ile temsil edilir. Myrtrou-Stephania'dan iki ve Ayia Paraskevi'den bir kase Tarsus - Gözlükule ile paraleldir. Levant'ta bulunan, Tarsus'daki bu kaseler M. Korfmann tarafından "Red-cross" kaseler olarak tanımlanmıştır. Bunlar Kıbrıs'a ya Anadolu'dan ya da Levant'tan getirilmiş olmalıdır. Myrtou-Pigadhes'den (Geç Kıbrıs I Tabakası) bir diğer boyalı kase ağız kenarını, Kilikia'dan ithal olarak tanımlamak mümkündür (Kozal, E. 2005: 137).

Kıbrıs'ta böylesine küçük bir miktarda Kilikia seramiğinin bulunmasının birkaç nedeni olabilir. Birinci neden, Kilikia'nın, arkeolojik kayıtlarda tespit edilememiş çabuk bozulabilen ticari malları Kıbrıs'a göndermiş olması olabilir. İkinci neden, Kilikia ile Kıbrıs arasındaki ticari mal hareketinin tek yönlü olması olabilir. Gerçekten, Hitit malları Hitit hükümdarlık alanı dışında oldukça azdır. Kilikia/Kizzuwatna, Hitit İmparatorluğu'nun Geç Tunç Çağ'da etki alanı içinde olduğundan ve M.Ö.15.yy'dan sonra da Hitit İmparatorluğu'nun bir parçası olduğundan dolayı, bu durum Kilikia'dan da ticari eşyaların Kıbrıs'a ihracını etkilemiş olmalıdır. Üçüncü bir nokta ise, Kıbrıs'ın kuzeyindeki arkeolojik araştırmaların yetersizliğidir. Bu nedenle, bu bölgedeki yeni araştırmalar durumu değiştirebilir (Kozal, E. 2005: 137).

Kıbrıs seramiğinin (Geç Kıbrıs II) Kilikia'ya nasıl geldiğiyle ilgili ise iki ihtimal bulunmaktadır. Birincisi, Kıbrıs ile Kilikia arasındaki doğrudan deniz yoludur. İkincisi ise oldukça uzun bir yol olan, Kuzey Suriye yolu ile Amik Ovası'ndan Amanos Dağları'nı geçerek oluşan, dolaylı deniz ve kara yoludur. Kıbrıs seramiğinin İç Anadolu'ya, Kilikia ve Kilikia Kapıları yoluyla geldiğinden şüphe bulunmamaktadır. Kozal'a göre, Kıbrıs seramiğinin Anadolu'ya getirilmeleri öncelikli olarak kap oldukları içindir, çünkü bu kapların büyük çoğunluğu açık kaplardır (Kozal, E. 2003: 70).

Erken Demir Çağı'nda, Kıbrıs ile bağlantılı mallar sadece Tarsus – Gözlükule'den bilinmektedir. Kilikia Boyalıları arasında yer alan Erken Devetüyü ve Beyaz Kaplar'ın bir kısmı Kıbrıs'tan ithal edilmiştir (Aslan, N. 1998: 86). Yine Kıbrıs takliti olarak üretilmiş olan Kıbrıs Tipi Kilikia Boyalıları'ndan Devetüyü Boyalılar,

Beyaz Boyalılar, Kırmızı Üzeri Siyahlar ve Çift Renkli Mallar Tarsus – Gözlükule'nin Erken Demir Çağı seramikleri arasında yer alırlar (Aslan, N. 1998: 87-90). Bu mal grubu dışında form olarak, Kilikia'da birkaç örnekle temsil edilmesine karşın Kıbrıs'ta oldukça çok sayıda bulunan Skyphoslar, Kıbrıs'tan ithal edilmiş olan Tek Kulplu Tabaklar ve Miken dönemi kaplarının devamı olan Krateriskoslar ele geçmiştir (Aslan, N. 1998: 33-35).

Geç Tunç Çağ, özellikle ticaret ve ekonomi açısından önceki yüzyıllardan ayrılmakta ve saray kontrollü ticaret sisteminin kullanılmaya başlandığı dönemi temsil etmektedir. Erken dönemlerden itibaren Mezopotamya topraklarında gelişen tapınak ekonomisi, Geç Tunç Çağ'da batı dünyasında yerini saray ekonomisine bırakmıştır. Özellikle en erken yazının Mezopotamya topraklarında geliştiğini göz önüne alacak olursak, yazının gelişimiyle paralel olarak iyi bir depolama ve kayıt sisteminin oluşması ve buna bağlı olarak sonraları Geç Tunç Çağ ticaretinin bu topraklarda doruk noktasına ulaşması beklenirken, gerçek anlamda ticari ilişkilerin daha batıda yazının daha geç ortaya çıktığı Levant ve Ege'de gelişmiş olması şaşırtıcıdır. Böylece Geç Tunç Çağ'la birlikte Ege ve Levant kıyılarındaki ticaret hayatı doruk noktasına ulaşmıştır (Erdem, A. Ü. 2002: 163).

M.Ö. 16. yüzyıldan itibaren Levant kıyılarında, Güney Anadolu, Kıbrıs, Suriye, Mısır ve Ege'yi içeren bölgesel ekonomi oluşmaya başlamış ve buradaki bazı kentler yavaş yavaş bağımsız hale gelmiştir. Bu sayede kıyı kentleri kendi ekonomik faaliyetlerini organize etmeye başlamışlardır. Geç Tunç Çağ'da Hitit İmparatorluğu Kilikia ve Suriye gibi önemli ticaret bölgelerini ele geçirmiş ve Mısır ile sınır komşusu olmuştur. Kıbrıs Adası, Mısır ve Hitit gibi iki süper güce bakır sağlayan bağımsız bir merkez olarak değer kazanmıştır. Assur ve Mitanni Devletleri de doğuda baskın bir rol oynamaya başlamıştır. Bu güç dengesi, "Amarna Mektupları" olarak bilinen yazışmalarda yoğun diplomasi faaliyetleri ile kendini göstermektedir. Mektuplardan, yerel prenslerin ve büyük kralların birbirine gönderdikleri hediyeler, vergi olarak verilen mallar ve sarayların kontrolünde gerçekleşen ticaret hakkında önemli bilgiler elde ediyoruz (Erdem, A. Ü. 2002: 165).

Kıbrıs seramiği bu ticaret ağı içerisinde Geç Tunç Çağı'nın en tanınmış ihraç malları arasında yer alır. Söz konusu seramik Doğu Akdeniz'in pek çok yerleşmesinde

ve en batıda, Sardinia Adası'nda ele geçmiştir. Ancak ulaşılması zor yerleşmelerde bile ele geçen Kıbrıs Seramiği'nin ne kadarının, hangi nedenlerle, nerelere ihraç edildiği konuları akla takılmaktadır. Bu kapsamda yanıt bekleyen sorular: söz konusu ihraç seramiği arz ve talebe göre alınıp satılan bir mal mıdır? Bu seramik karşılıklı armağan alışverişinde mi kullanılmıştır? Seramik özel ticaret gemileriyle mi, yoksa kraliyet gemileriyle mi mal dolaşımına sokulmuştur? Uluburun Batığı'nın yükü arasında yer alan Kıbrıs Seramiği ticari amaçla nakledilirken ele geçmiş ve tümüyle korunagelmiş unik buluntu topluluğunu oluşturur. Böylece, Uluburun Kıbrıs seramiği bu kapsamda tek ipucu olarak günümüze ulaşmıştır (Hirschfeld, N. 2006: 105).

Sonuç olarak, Kıbrıs'la Kilikia arasında Geç Tunç Çağı'nda seramik ilişkileri açısından bir irtibat vardır, ancak bu iki bölgenin birbirlerine olan coğrafi yakınlığı ve uygun iklim koşulları düşünülürse, bu ilişkinin çok daha kuvvetli olması beklenebilir. Bu düşünceyi arkeolojik araştırmalar da desteklemektedir. Buna göre, Çukurova'da kazısı yapılmış ve yapılmakta olan her höyükten Kıbrıs seramiği ele geçmiştir. Erken Demir Çağ'da ise bu ilişkiler daha zayıf bir görünüm sergiler. Bu durum belki de "Deniz Halkları Göçü" denilen kitlesel nüfus hareketlerinin, Akdeniz'deki kültürleri ve ticareti olumsuz etkilemiş olmasıyla açıklanabilir. Genel olarak elde edilen seramikler göz önüne alınırsa Kıbrıs, Çukurova ile olan ilişkilerinde hep ihracat yapan, Çukurova ise ithalat yapan ya da taklit eden bir görünüm sergiler. Ancak, bunun nedeni büyük bir ihtimalle Ada'daki kazıların yetersizliğidir. Her iki bölgede de kazıların artması ve devam eden kazıların ilerlemesi ile Geç Tunç Çağı ve Erken Demir Çağı'nda, Çukurova ile Kıbrıs arasındaki ilişkinin görünenden çok daha yoğun olduğunu kanıtlayacak seramik buluntularına ulaşmak mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

Aslan, N. (1998), "Kilikya Bölgesi Demir Çağı Seramiği", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü *Yayımlanmamış Doktora* Tezi, Konya.

Bedevi, V. (1966), *Başlangıcından Günümüze Kadar Kıbrıs Tarihi*, Lefkoşa.

Beyer, D. (2005), "Zeyve Höyük (Porsuk) The Excavations 2004", *27. KST II.cilt*, 65-72.

Caneva, I. (2003), "Mersin – Yumuktepe 2003 Kazısı", '*Anmed' Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri (2004-2),* Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, 58-62.

Caneva,I. ve Köroğlu,G. (2003), "Yumuktepe Höyüğü Kazıları 2002 Yılı Çalışmaları", *KST, XXV-I,* 491-500.

Caneva, I. ve Köroğlu,G. vd. (2005), "Yumuktepe Höyüğü 2004 Yılı Kazı Çalışmaları", *KST XXVII-II,* 105-116.

Caneva,I. ve Köroğlu,G. vd. (2006), "Mersin Yumuktepe Höyüğü 2005 yılı Kazı Çalışmaları", *KST XXVIII-II*, 669-684.

Cline, E. H. (1994), "Sailing the Wine-Dark Sea: International Trade and the Late Bronze Age Aegean", *Bar Internetional Series 591*, Oxford.

Cook, R. M. (1960), *Greek Painted Pottery*, London.

Coşkun, A. (2004), "Salamis Antik Kenti Roma Hamamı", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

Çapar, Ö. (1987a), "Ege Göçleri ve Sonrası Batı Anadolu", *Anadolu Demir Çağları Sempozyumu I* (*I.Demir Çağları Sempozyumu'na Sunulan Bildiriler*), İzmir, 13-34.

Çapar, Ö. (1987b), "Phrygia ve Demir Devrinde Anadolu Kavimleri" *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, XXXI, 1-2*, Ankara, 43-75.

Dikaios, P. (1969-1971), *Enkomi, Escavations 1948-1958*, 3 Volumes, Mainz-am Rhein.

Dupre, P. (1983), *Porsuk I: La Ceramique de L'age du Bronze et de L'age du Fer,* Paris.

Ecvet, H. N. (1979), "Kıbrıs'ta İlk Tunç Çağ", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Ön Asya Dilleri Ve Kültürleri Bölümü *Yayımlanmamış Lisans Tezi.* İstanbul.

Ehrich, R. W. (1956), " Culture Area and Culture History in the Mediterranean and the Middle East", *The Aegean and the Near East Studies Presented to Hetty Goldman,* (Edt. Saul S. Weinberg), NewYork , 1-21.

Ehringhaus, H. (1998), "Grabung am Sirkeli Höyük 1997", *KST XX-I,* 383-397.

Eran, Y. (1994), "Erken Demir Çağında Ege ve Doğu Akdeniz Konut Mimarlığı", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Ankara.

Erdem, A .Ü. (2002), "Geç Tunç Çağ'da Doğu Akdeniz Ticaret Yolları", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* İzmir.

Erhan, F. (2002), "Mersin Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Antik Dönem Etüdlük Sikkesinin Temizlik ve Koruma Çalışmaları ile Tarihlendirilmesi", Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Adana.

Eriksson, K. O. (1991), "Red Lustrous Wheelmade Ware: A Product of Late Bronze Age Cyprus", *Cypriot Ceramics: Reading The Prehistoric Record, University Museum Symposium Series Volume II,* (Edt. Jane A. Barlow, Diane L. Bolger, Barbara Kling), Philadelphia, 81-96.

Eriksson, K. O. (1993), *Red Lustrous Wheelmade Ware,* SIMA CIII, Jonsered.

Erzen, A. (1940), *Kilikien bis zum Ende der Perserherrschaft*, Leipzig.

Erzen, A. (1976), "İlkçağ Tarihinde Kıbrıs", *Belleten 40,* İstanbul, 93-115.

French, D. (1965), "Prehistoric Sites in the Göksu Valley", *Anatolien Studies (AS)15*, 177-201.

Garstang, J. (1937), "Explorations in Cilicia: The Neilson Expedition Preliminary Report", *LAAA XXIV*, 52-68.

Garstang, J. (1938), "Explorations in Cilicia: The Neilson Expedition Preliminary Report", *LAAA XXV*, 12-23.

Garstang, J.(1939), Explorations in Cilicia- *Excavations at Mersin* 1938-39. *LAAA 26.*

Garstang, J. (1953), *Prehistoric Mersin*, Oxford.

Gates, M. H. (1994), "1992 Excvations at Kinet Höyük (Dörtyol/Hatay)", *KST XV/1*, 193- 200.

Gates, M. H. (1999), "Kinet Höyük in Eastern Cilicia: A Case Study for Acculturation in Ancient Harbors", *Olba II-2,* 303-312.

Gates, M. H. (2001), "Potmarks at Kinet Höyük and The Hittite Ceramic Industry", *Kilikia Mekanlar ve Yerel Güçler (M.Ö.2. Binyıl-M.S. 4.yy.)*, Uluslar arası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, Varia Anatolica XIII, (Edt. E. Jean – A. M. Dinçol vd.), Paris, 137-157.

Gates, M. H. (2003), "Kinet Höyük 2002", *'Anmed'* A*nadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri (2003-1)*.

Gates, M. H. (2007), "2006 Season at Kinet Höyük (Yeşil - Dörtyol, Hatay)", *KST.XXVIIII-II,* 281-298.

Gaziler, P. (2003), "Akdeniz Uygarlıklarındaki Kayık ve Yelkenli Gemilerin Plastik Açıdan Değerlendirilmesi", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü *Yayımlanmamış Yüksek Lisans* Sanat Eseri Çalışması Raporu, Ankara.

Girginer, K. S. (2000), "Tepebağ Höyük (Adaniia) Kizzuwatna Ülkesinin Başkenti miydi?", *Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana Köprü Başı*, (Edt. S. Koz ve E. Artun), İstanbul, 70-85.

Girginer, K. S. (2001), "Kizzuwatna Ülkesindeki Önemli Olaylara Kısa Bir Bakış", *Kizzuwatnalı (Adana) Kraliçe Puduhepa Anısına Denemeler"*, Adana, 9-18.

Girginer, K. S. (2008), "Ceyhan/Tatarlı Höyük Kazı Çalışmaları 2007", *Haberler 26*, 15-17.

Girginer, Ö. (2008), "Seramik Buluntular Işığı Altında M.Ö. II. Binde Çukurova-Orta Anadolu İlişkileri", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Adana.

Goldman, H. (1935), "Preliminary Expedition to Cilicia 1934 and Excavations at Gözlü Kule, Tarsus 1935", *AJA XXXIX*, 526-549.

Goldman, H. (1937), "Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, 1936", *AJA XLI*, 262-286.

Goldman, H. (1938), "Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, 1937", *AJA XLII,* 30-54.

Goldman, H. (1940), "Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, 1938", *AJA XLI*V, 60-86

Goldman, H. (1956), *Excavations at Gözlükule, Tarsus II: From the Neolithic through the Bronze Age*, Princeton Universıty Pres.

Gökten, E. ve Özgünel, C. vd. (2005), "Salamis (Kıbrıs) Antik Kenti Yerleşim Alanı ve Çevresinin Jeolojisi", *Türkiye Kuvaterner Sempozyumu TURQUA-V, (İTÜ Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü 91 2-5 Haziran 2005)*, İstanbul.

Gürbüz, K. (1997), "Seyhan ve Ceyhan Deltalarının Kronolojik Evrimi ve Bunların Kıyı Değişimine Etkileri", *Yerbilimleri 30*, 175-189.

Hansen, C. K. ve Postgate, J. N. (1999), "The Bronze to Iron Age Transition at Kilise Tepe", *Anatolian Studies (AS) 49*, 111-121.

Hirschfeld, N. (2006), "Uluburun Batığı'nda Ele Geçen Kıbrıs Seramiği", *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, (Edt. Ü. Yalçın, C. Pulak, R. Slotta), Bochum, 105-110.

Hrouda, B. (1996), "Vorlaufiger Bericht Über die Ausgrabungsergebnisse auf dem Sirkeli Höyük: SüdTürkei von 1992-1995*", KST XVIII*, 291-311.

Hrouda, B. (1998), "Survey in Umgebung von Sirkeli Höyük 1994", *Fs.H.Çambel*, İstanbul, 427-433.

Homeros, (1999), *İlyada*, (Çev. A. Erhat - A. Kadir), İstanbul.

Homeros, (2000), *Odysseia*, (Çev. A. Erhat - A. Kadir), İstanbul.

İderman, E. (2006), "Salamis Antik Kenti ve Çevresinin Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanılarak Tarihsel ve Güncel Arazi Kullanımları Yönünden İncelenmesi", Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* Adana.

Jean, E. (2003), "From Bronze to Iron Ages in Cilicia: The Pottery in its Stratigraphic Context", *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions, Proceedings of the International Workshop İstanbul, November 8-9 (2002),* (Edt. Bettina Fischer, Hermann Genz, Eric Jean, Kemalettin Köroğlu), İstanbul, 79-91.

Keswani, P. S, (1991), "A Preliminary Investigation of Systems of Ceramic Production and Distribution in Cyprus During the Late Bronze Age", *Cypriot Ceramics: Reading The Prehistoric Record, University Museum Symposium Series Volume II,* (Edt. Jane A. Barlow, Diane L. Bolger, Barbara Kling), Philadelphia, 97-118.

KTMEESD (1978), *Salamis,* Kıbrıs Türk Müzelerini ve Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayın No: 1, Lefkoşa.

Kınal, F. (1964), "İlk Çağlarda Kıbrıs", *Belleten 28*, İstanbul, 383-417.

Kozal, E. (1999), "The Cypro-Anatolian Connections In The Late Bronze Age", Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

Kozal, E. (2003), "Analysis of the Distribution Patterns of Red Lustrous Wheel-made Ware, Mycenaean and Cypriot Pottery in Anatolia in the 15-13 centuries B.C.", *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions, Proceedings of the International Workshop İstanbul, November 8-9 (2002),* (Edt. Bettina Fischer, Hermann Genz, Eric Jean, Kemalettin Köroğlu), İstanbul, 65-77.

Kozal, E. (2005), "Unpublished Middle and Late Cypriot Pottery From Tarsus Gözlükule", *Field Seasons 2001-2003 of the Tarsus-Gözlükule Interdisciplinary Research Project* (Edt. Aslı Özyar), İstanbul, 135-144.

Köroğlu, G. (1998), "Ortaçağ'da Yumuktepe", *5. Yılında Yumuktepe* (Ed. K. Köroğlu), İstanbul, 13-16.

Latacz, J. ve Starke, F. (2006), "M. Ö. 2. Binyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz Bölgesi'nin Politik Coğrafyası", *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, (Edt. Ü. Yalçın, C. Pulak, R. Slotta), Bochum, 189-194.

Mellaart, J. (1958), "Second Millenium Pottery from the Konya Plain and Neighbourhood", *Belleten 22,* 311-345.

Mellink, M. J. (1989), "Anatolian and Foreign Relations of Tarsus in the Early Bronze Age", *Anatolia and the Ancient Near East. Studies in Honour of Tahsin Özgüç,* Ankara, 319-331.

Mellink, M. J. (1991), "Anatolian Contacts With Chalcolithic Cyprus", *BASOR, 282-283*, 167-175.

Öner, E. ve Hocaoğlu, B. vd. (2005), *"Tarsus Ovasının Jeomorfolojik Gelişimi ve Gözlükule Höyüğü",* Türkiye Kuvaterner Sempozyumu İstanbul Teknik Üniversitesi Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü 2-5 Haziran, 82-89.

Özaydın, T. (1999), *"*Yumuktepe Demirçağ Çanak Çömleği",, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.

Özgünel, C. (1983), "Batı Anadolu ve İçerilerindeki Miken Etkinlikleri", *Belleten, XLVII/187,* 697-743.

Özyar, A. ve Danışman, vd. (2002), "Tarsus-Gözlükule 2001 Yılı Enterdisipliner Araştırmaları", *AST XX-I*, 273-282.

Özyar, A. ve Danışman, G. vd. (2003), Tarsus-Gözlükule 2002 Yılı Disiplinlerarası Araştırmaları", *AST XXI-II,* 235-244.

Özyar, A. ve Danışman,G. vd. (2005), Tarsus-Gözlükule 2004 Yılı Disiplinlerarası Araştırmaları", *AST XXIII-II,* 155-162.

Postgate, J. N. (1996), "Kilise Tepe 1995: A Summary of the Principal Results" , *KST XVIII-1*, 441-456.

Postgate, J. N. (1998), "Kilise Tepe 1996: A Summary of the Principal Results" , *KST XIX-1*, 209-226.

Pulak, C. (2006), "Uluburun Batığı", *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, (Edt. Ü. Yalçın, C. Pulak, R. Slotta), Bochum, 57-104.

Sandars, N. K. (1978), *The Sea Peoples*, London.

Sandars, N. K. (1985), *The Sea Peoples: The Warriors of the Ancient Mediterranean, 1250-1150*, London.

Sayar, M. H. (1996), "Kilikya'da Epigrafik ve Tarihi- Coğrafya Araştırmaları, 1994", *AST XIII,* 55-76.

Slane, D. A. (1987), *"Middle and Late Bronze Age Architecture and Pottery in Gözlü Kule", Tarsus: A New Analysis,* Ph. D. Thesis, Byrn Mawr.

Slane, D. A. (2006), "Middle and Late Bronze Age Architecture and Pottery in Gözlükule: A New Analysis", *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 15/ 3* Arkeoloji Özel Sayısı, (Çukurova Araştırmaları I) (Edt. K. S. Girginer, F. Erhan), 1-14.

Seton-Williams, M. V. (1954), "Cilician Survey", *Anatolien Studies (AS) IV*, 121-174.

Sevin, V. ve Caneva, I. (1995), "1993 Yılı Mersin/ Yumuktepe Kazıları", *KST XVI-I,* 27-42.

Sevin, V. ve Köroğlu, K. (2004), "Late Bronze Age at Yumuktepe: New Evidence from Step – Trench South", *Mersin Yumuktepe a Reappraisal*, Lecce, 73 – 83.

Sevin, V. ve Özaydın, T. (2004), "Iron Age Levels", *Mersin Yumuktepe a Reappraisal*, Lecce, 85 – 101.

Strabon, (2005), *Antik Anadolu Coğrafyası Geographika XIV-V*, (Çev. A. Pekman), İstanbul.

Symington, D. (2001), "Hitites at Kilise Tepe", Kilikia: *Mekanlar ve Yerel Güçler (M.Ö.2. Binyıl-M.S. 4.yy.)*, Uluslar arası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, Varia Anatolica XIII, (Edt. E. Jean – A. M. Dinçol vd.), Paris, 167-184.

Şahin, F. (2002), "Çukurova ve Çevre Kültür Bölgelerinin MÖ. 3. Binde Ege İle Olan Bağlantısı", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

Ünal, A. (2000a), "Çukurova'nın Antik Devirlerde Taşıdığı İsimler ile Fiziki ve Tarihi Coğrafyası", *Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana Köprü Başı*, (Edt. S. Koz ve E. Artun), İstanbul,19-41.

Ünal, A. (2000b), "Adana'da Kizzuwatna Krallığı Taş Devrinden Hitit Devleti'nin Yıkılışına Kadar Adana ve Çukurova Tarihi*"*, *Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana Köprü Başı*, (Edt. S. Koz ve E. Artun), İstanbul, 43-69.

Ünal, A. ve Girginer, K. S. (2007), *Kilikya-Çukurova İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemi'ne Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*, İstanbul.

Vaughan, S. J. (1991), "Material an Technical Characterization of Base Ring Ware: A New Fabric Typology", *Cypriot Ceramics: Reading The Prehistoric Record, University Museum Symposium Series Volume II,* (Edt. Jane A. Barlow, Diane L. Bolger, Barbara Kling), Philadelphia, 119-130.

Yağcı, R. (1999), "M.Ö. III. II. Binde Kilikia'da Ticaret", *OLBA II (Özel Sayı I. Cilt)*, Mersin, 17-26.

Yağcı, R. (2000), "Soli/ Pompeiopolis Kazıları 1999", *22.KST II*, 259-272.

Yağcı, R. (2001), "The Importance of Soli in the Archaeology of Cilicia in the Second Millenium B.C.", *Kilikia Mekanlar ve Yerel Güçler (M.Ö.2. Binyıl-M.S. 4.yy.)*, Uluslar arası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, Varia Anatolica XIII, (Edt. E. Jean – A. M. Dinçol vd.), Paris, 159-165.

Yağcı, R. (2003a), "Beyaz Astarlı (White Slip) II Kapları ve İ.Ö. II. binde Kıbrıs Soli İlişkileri" *Adalya VI,* Antalya, 1-20.

Yağcı, R. (2003b), "The Stratigraphy of Cyprus WS II & Mycenaean Cup in Soli Höyük Excavations", *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions, Proceedings of the International Workshop İstanbul, November 8-9 (2002),* (Edt. Bettina Fischer, Hermann Genz, Eric Jean, Kemalettin Köroğlu), İstanbul., 93-106

Yağcı, R. (2004a), "Soli/Pompeiopolis Antik Liman Kenti Kazıları 2003", '*Anmed' Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri,* 2004-2, 55-57.

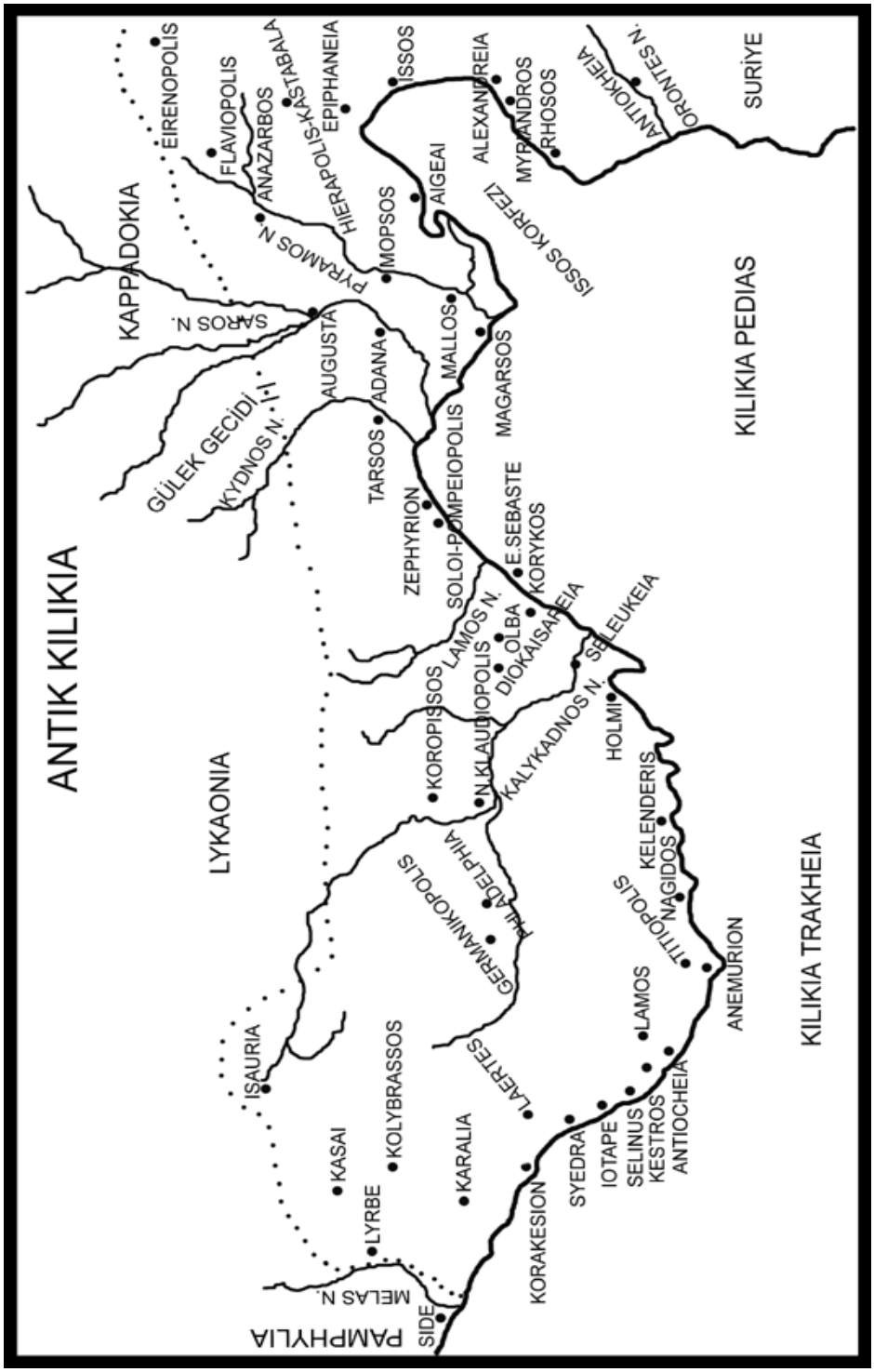
Yağcı, R. (2004b), "Soli/ Pompeiopolis Antik Liman Kenti Kazıları 2003" *26. KST I*, 415-420.

Yağcı, R. (2007), "Soli/ Pompeiopolis 2006 Yılı Kazıları", *29. KST III*, 149-166.

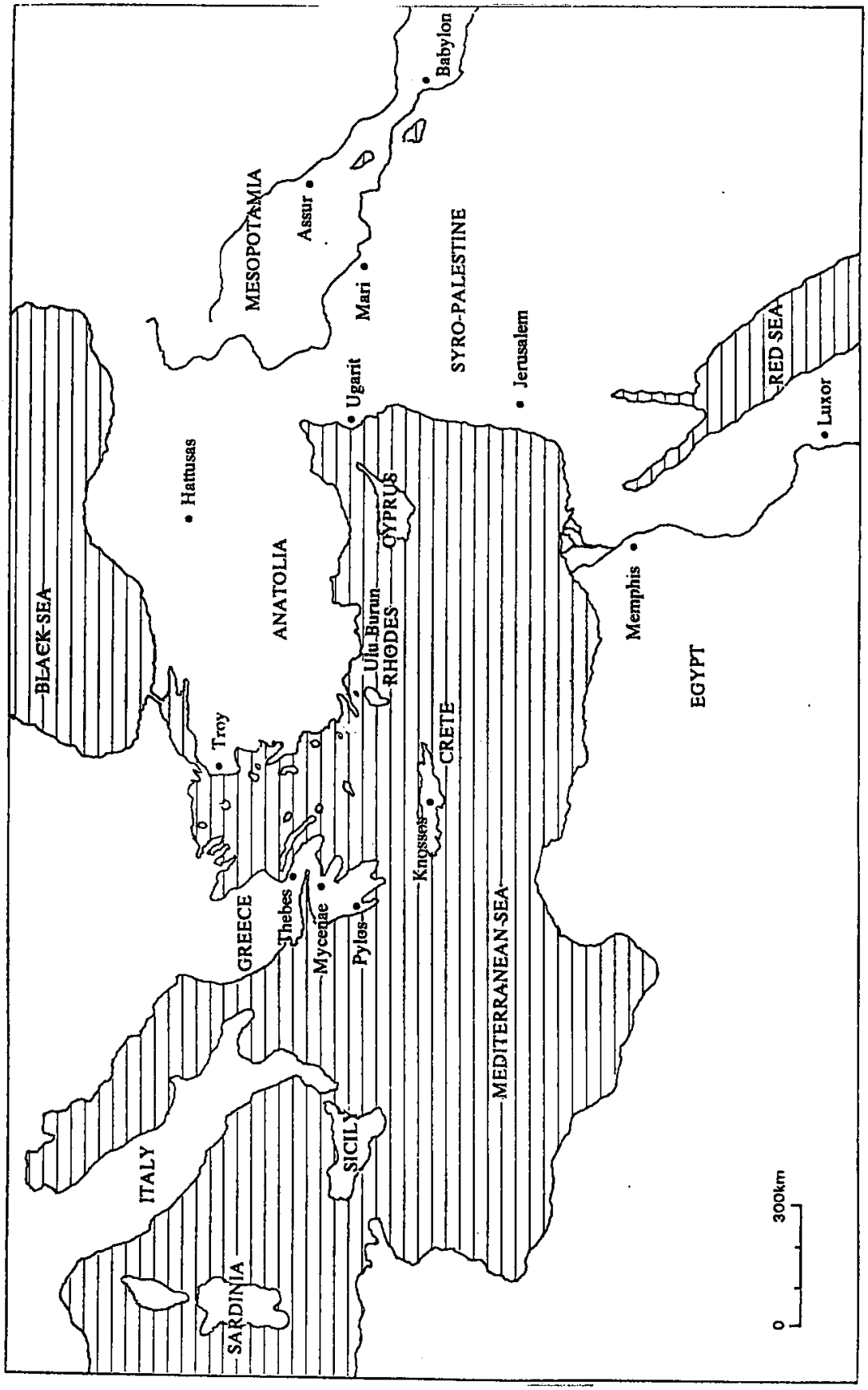
Yakar, J. (1976), "Batı Anadolu'daki Hitit Yayılımı", *Anatolian Studies (AS), XXVI*, 117-128.

Yalçın, Ü. (2006), "Tarih Yazan Gemi: Uluburun", *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, (Edt. Ü. Yalçın, C. Pulak, R. Slotta), Bochum, 21-28.

Ek 1 - Harita 1

ANTIK KILIKIA
KAPPADOKIA
EIRENOPOLIS
FLAVIOPOLIS
ANAZARBOS
ASTABALA
EPIPHANEIA
HIERAPOLIS-KASTABALA
PYRAMOS N.
MOPSOS
ISSOS
AIGEAI
ALEXANDREIA
MYRIANDROS
RHOSOS
ANTIOKHEIA
ORONTES N.
SURİYE
ISSOS KORFEZİ
KILIKIA PEDIAS
SAROS N.
AUGUSTA
ADANA
MALLOS
MAGARSOS
GÜLEK GEÇİDİ
KYDNOS N.
TARSOS
ZEPHYRION
SOLOI-POMPEIOPOLIS
E.SEBASTE
KORYKOS
LAMOS N.
OLBA
DIOKAISAREIA
SELEUKEIA
LYKAONIA
KOROPISSOS
N.KLAUDIOPOLIS
KALYKADNOS N.
HOLMI
KELENDERIS
GERMANIKOPOLIS
PHILADELPHIA
TITIOPOLIS
NAGIDOS
ANEMURION
KILIKIA TRAKHEIA
ISAURIA
KASAI
KOLYBRASSOS
LAERTES
LAMOS
KARALIA
SYEDRA
IOTAPE
SELINUS
KESTROS
ANTIOCHEIA
LYRBE
KORAKESION
MELAS N.
SIDE
PAMPHYLIA

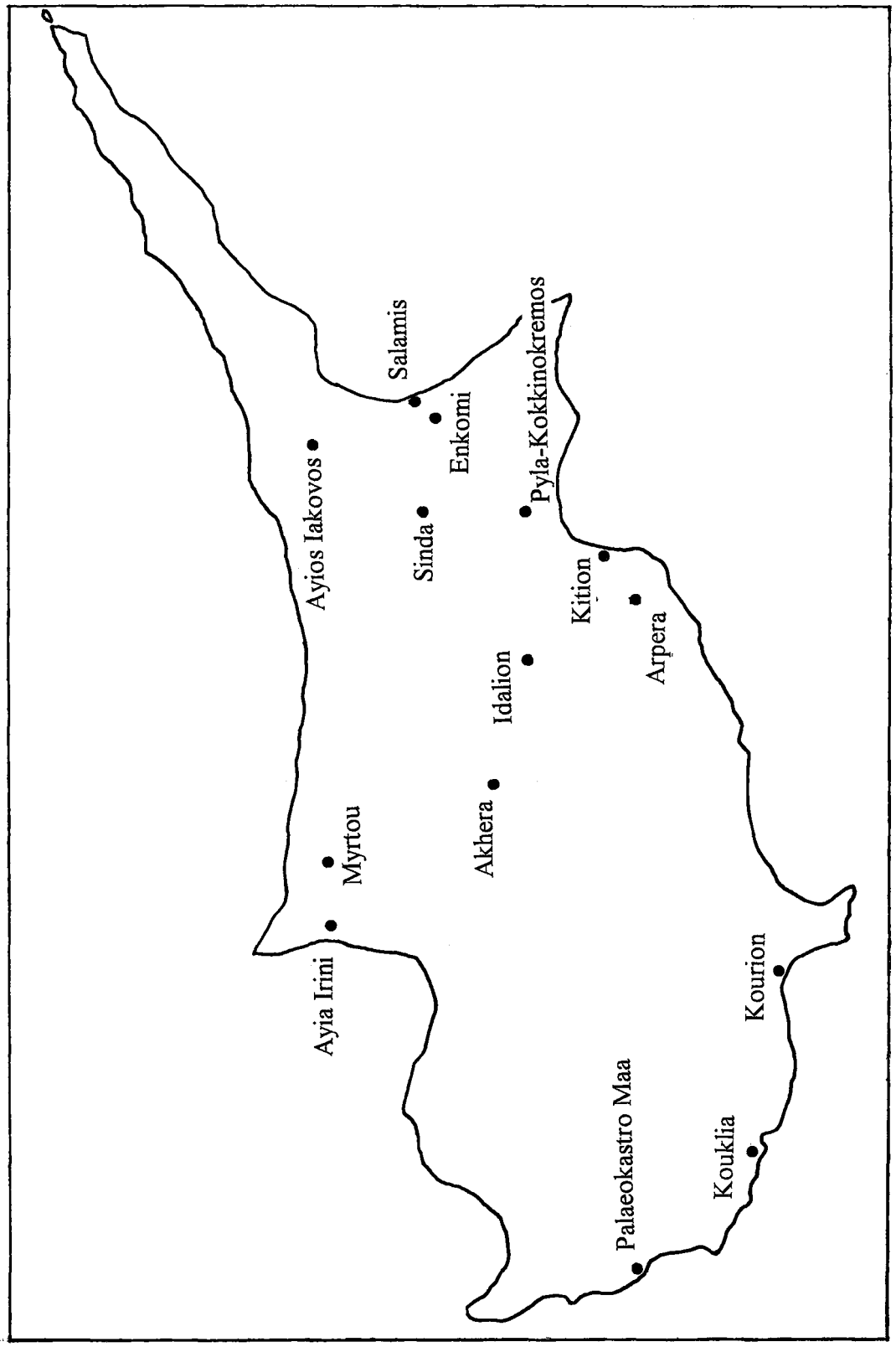
Ek 2- Harita 2

Babylon
MESOPOTAMIA
Assur
Mari
SYRO-PALESTINE
Ugarit
Jerusalem
RED SEA
Luxor
Hattusas
ANATOLIA
CYPRUS
BLACK SEA
Ulu Burun
RHODES
Memphis
EGYPT
Troy
CRETE
Knossos
GREECE
Thebes
Mycenae
Pylos
MEDITERRANEAN SEA
SICILY
ITALY
SARDINIA
0
300km

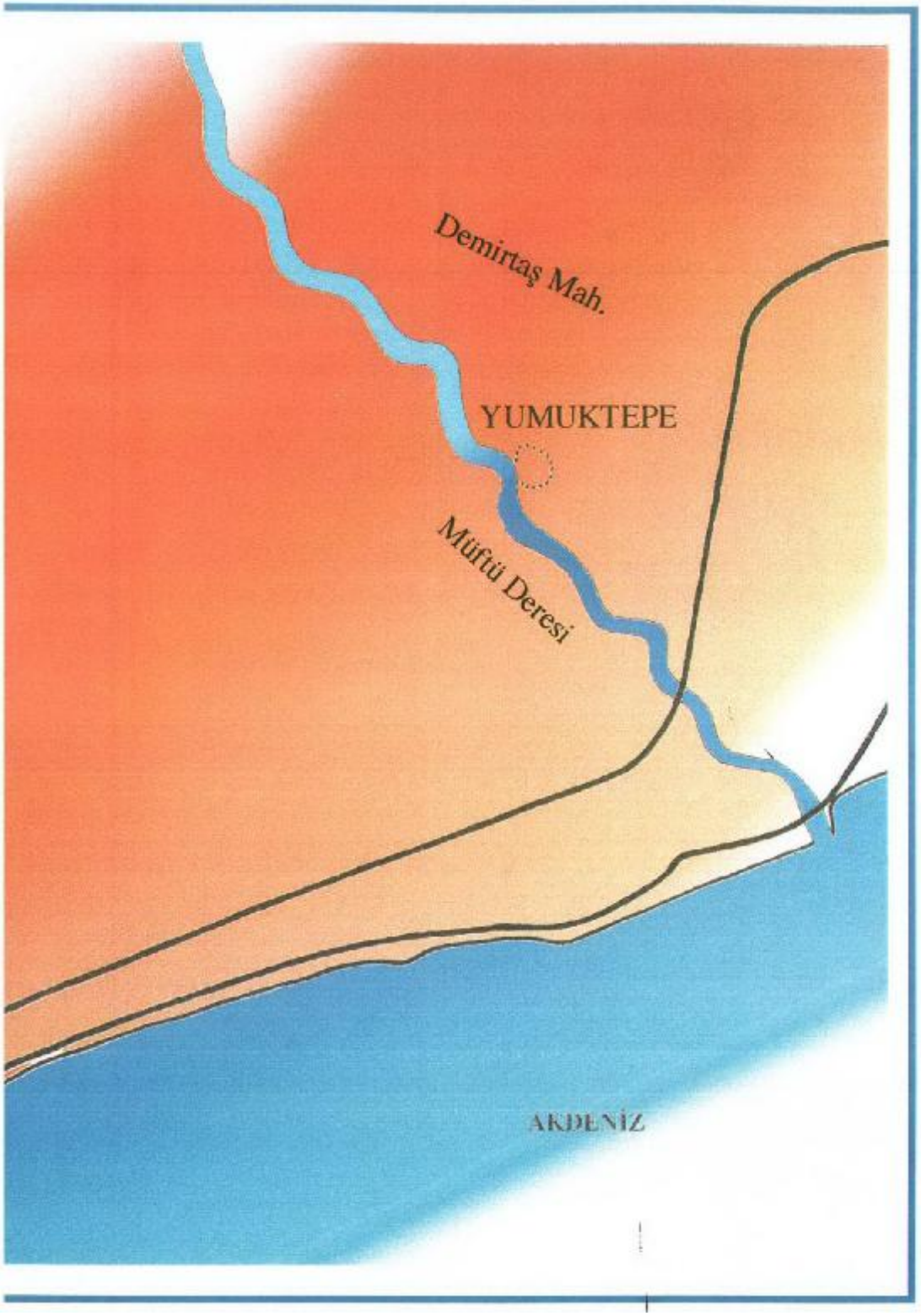
Ek 3-Harita 3

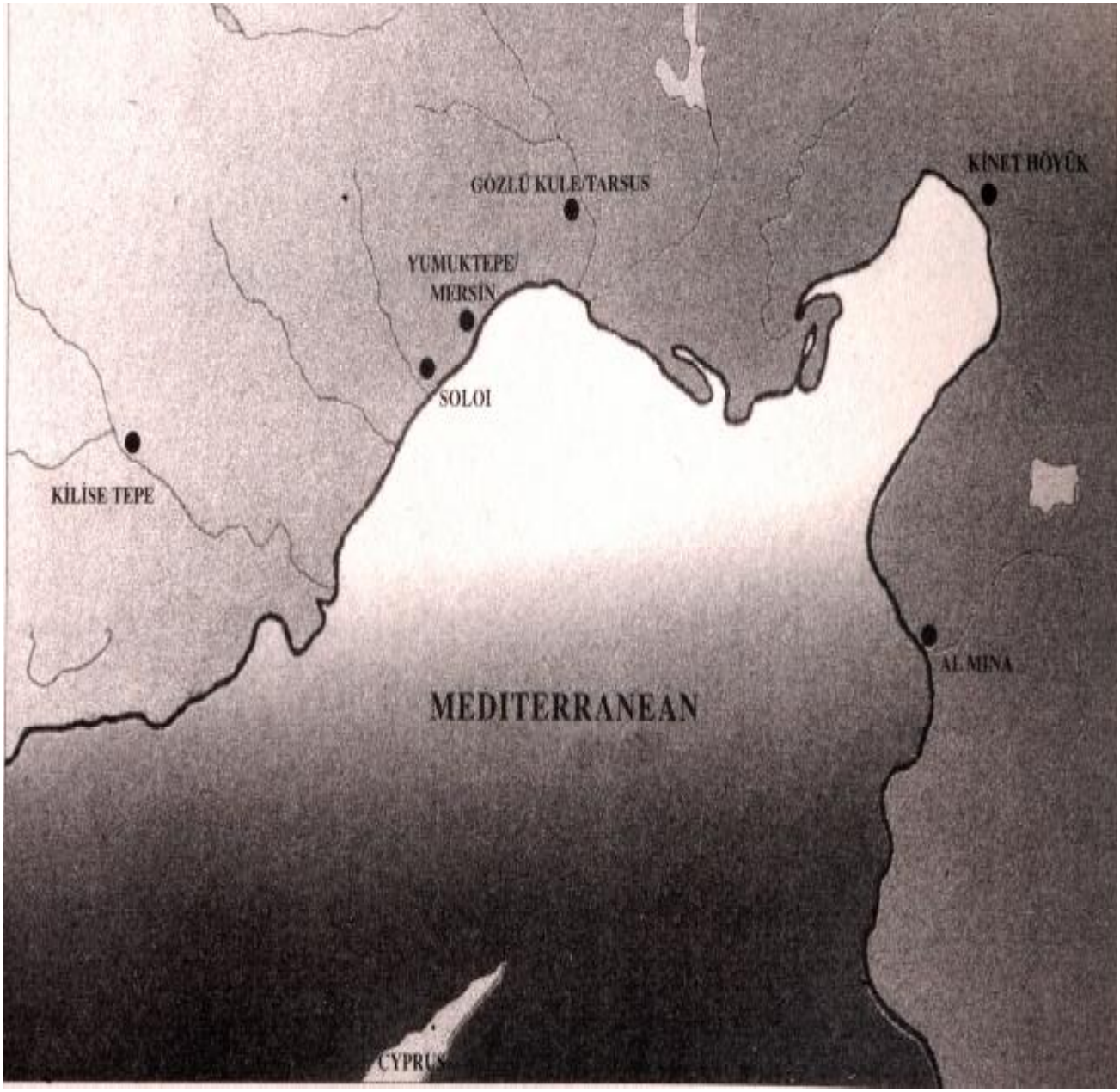
Ek 4 –Harita 4

Salamis
Enkomi
Pyla-Kokkinokremos
Ayios Iakovos
Sinda
Kition
Arpera
Idalion
Akhera
Myrtou
Ayia Irini
Kourion
Palaeokastro Maa
Kouklia

Ek 5 -Harita 5

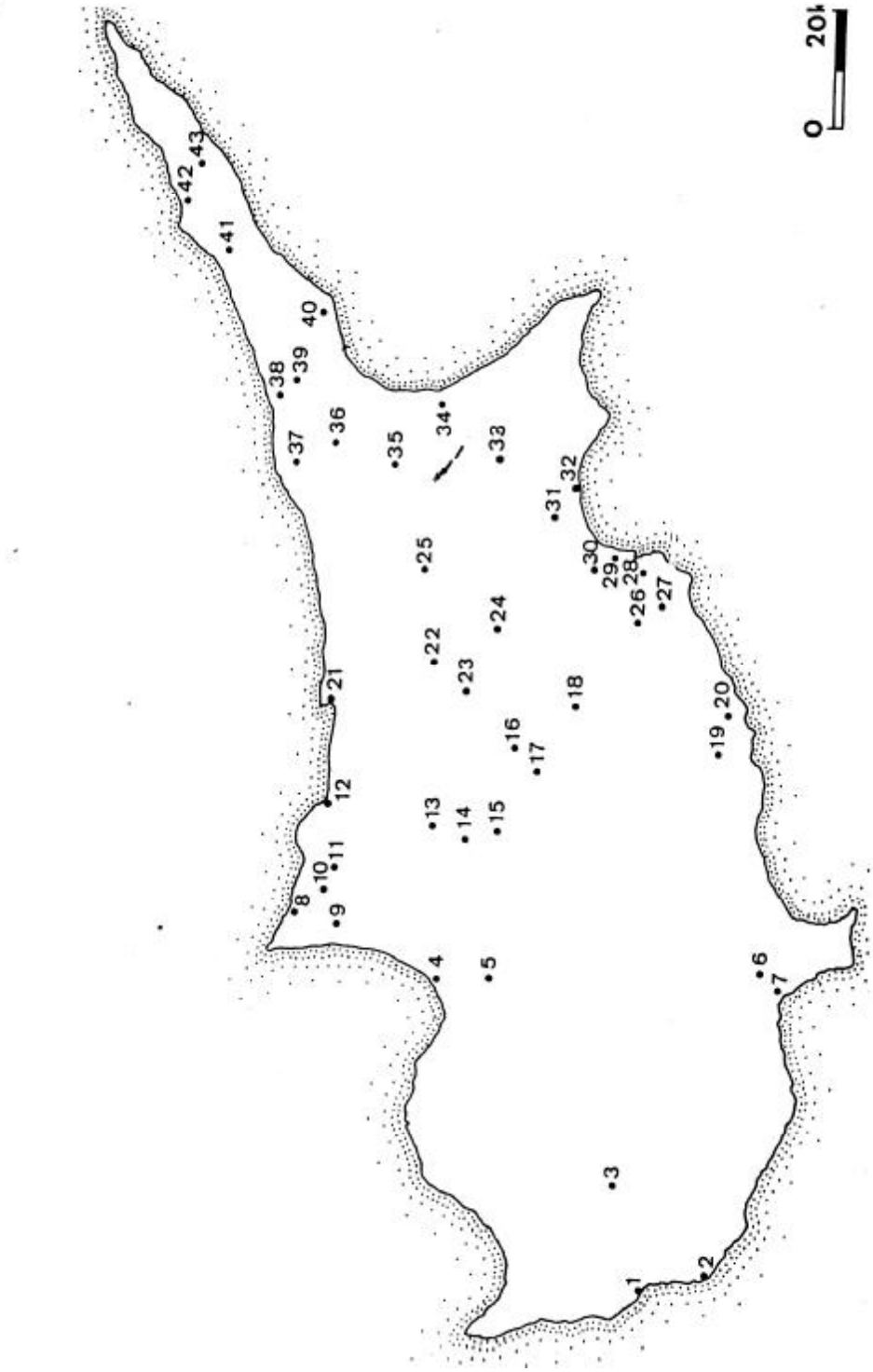
Ek 6 –Harita 6

KİNET HÖYÜK
GÖZLÜ KULE/TARSUS
YUMUKTEPE/
MERSİN
SOLOI
KİLİSE TEPE
AL MINA
MEDITERRANEAN
CYPRUS

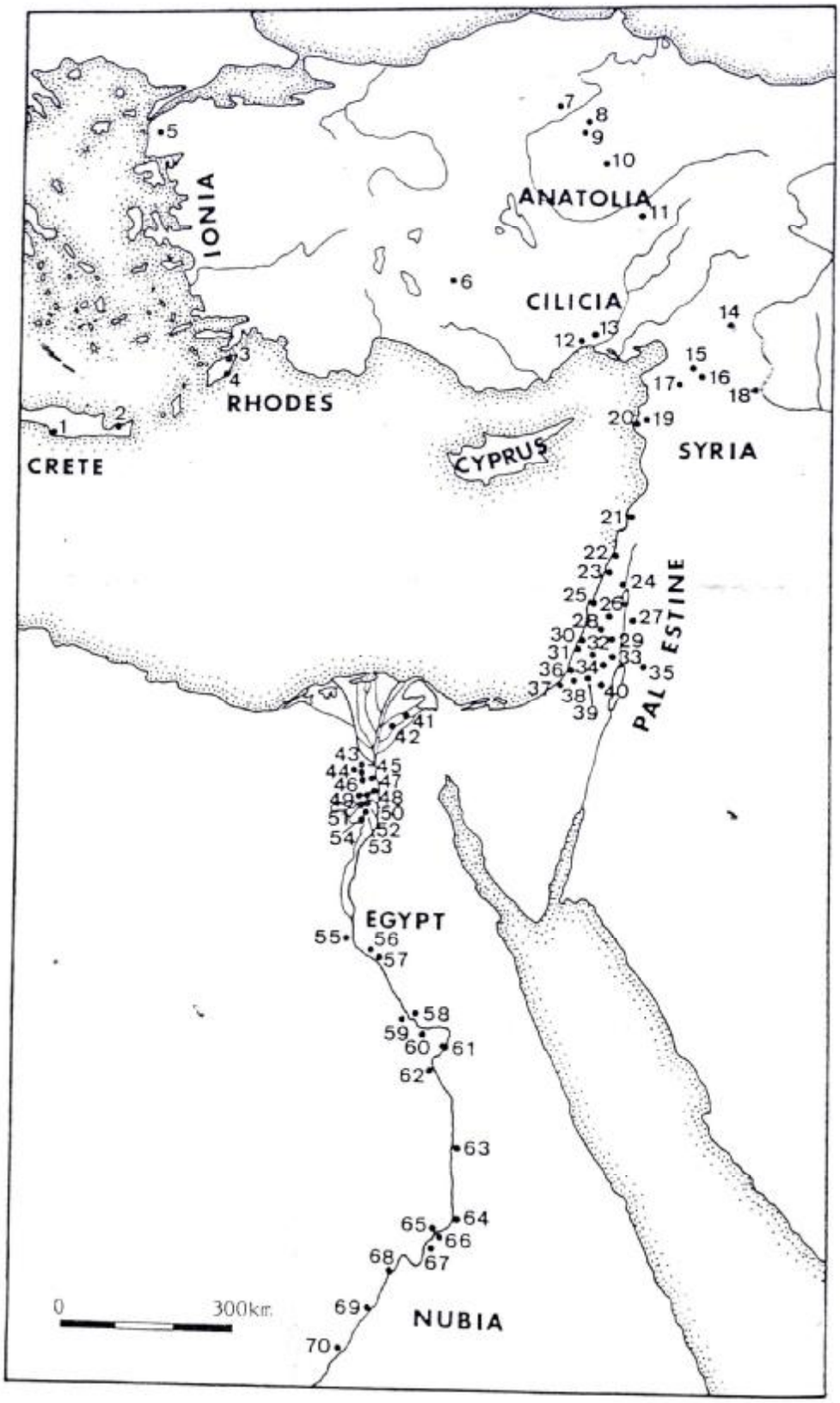
Ek 7-Harita 7

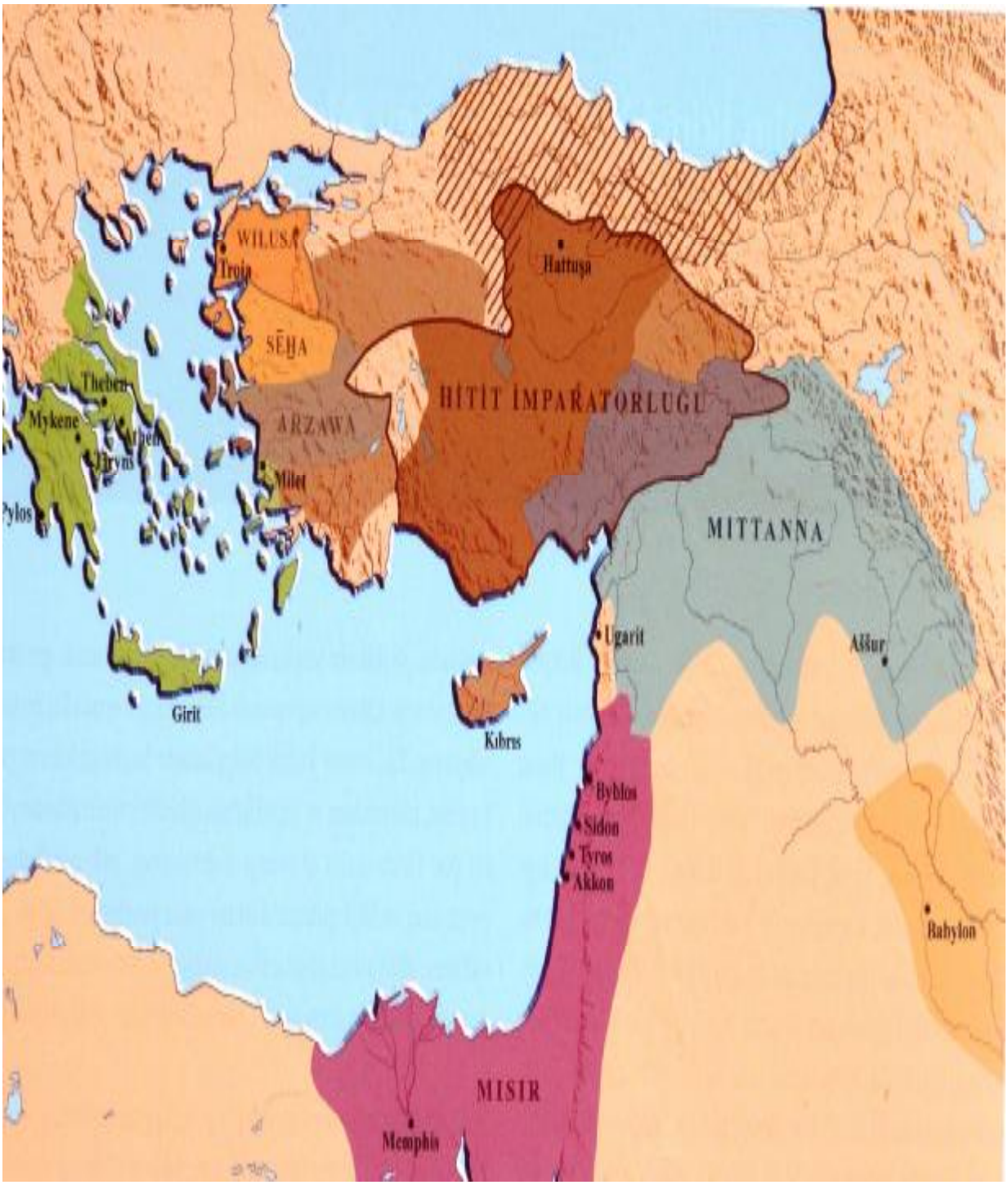
Ek 8-Harita 8

0
20
43
42
41
40
39
38
37
36
35
34
33
32
31
30
29
28
27
26
25
24
22
23
21
18
16
17
20
19
12
13
14
15
11
10
9
8
4
5
6
7
3
2
1

Ek 9-Harita 9

IONIA
ANATOLIA
CILICIA
RHODES
CRETE
CYPRUS
SYRIA
PAL ESTINE
EGYPT
NUBIA
0
300km

Ek 10-Harita 10

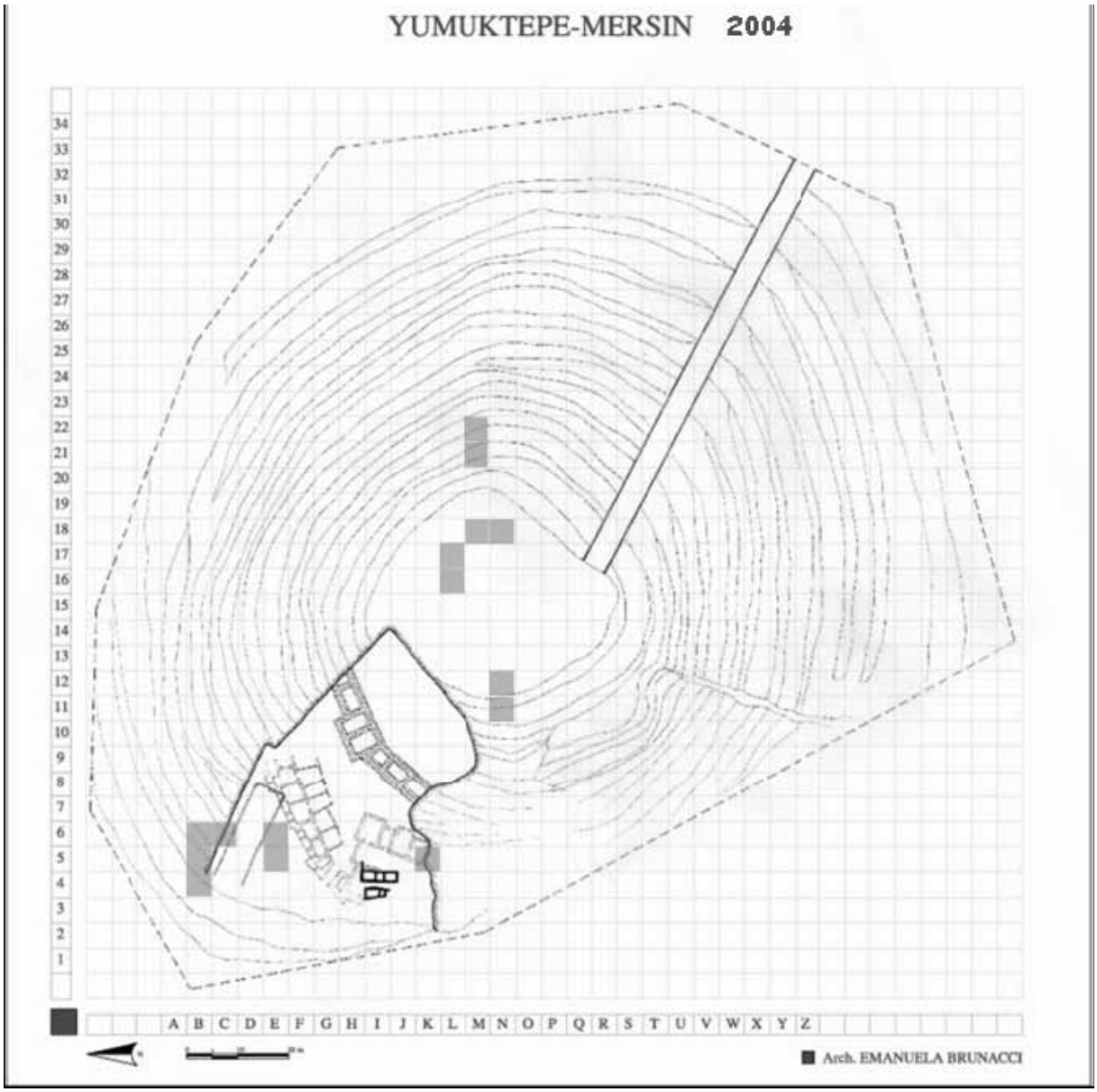
Ek11-Harita 11

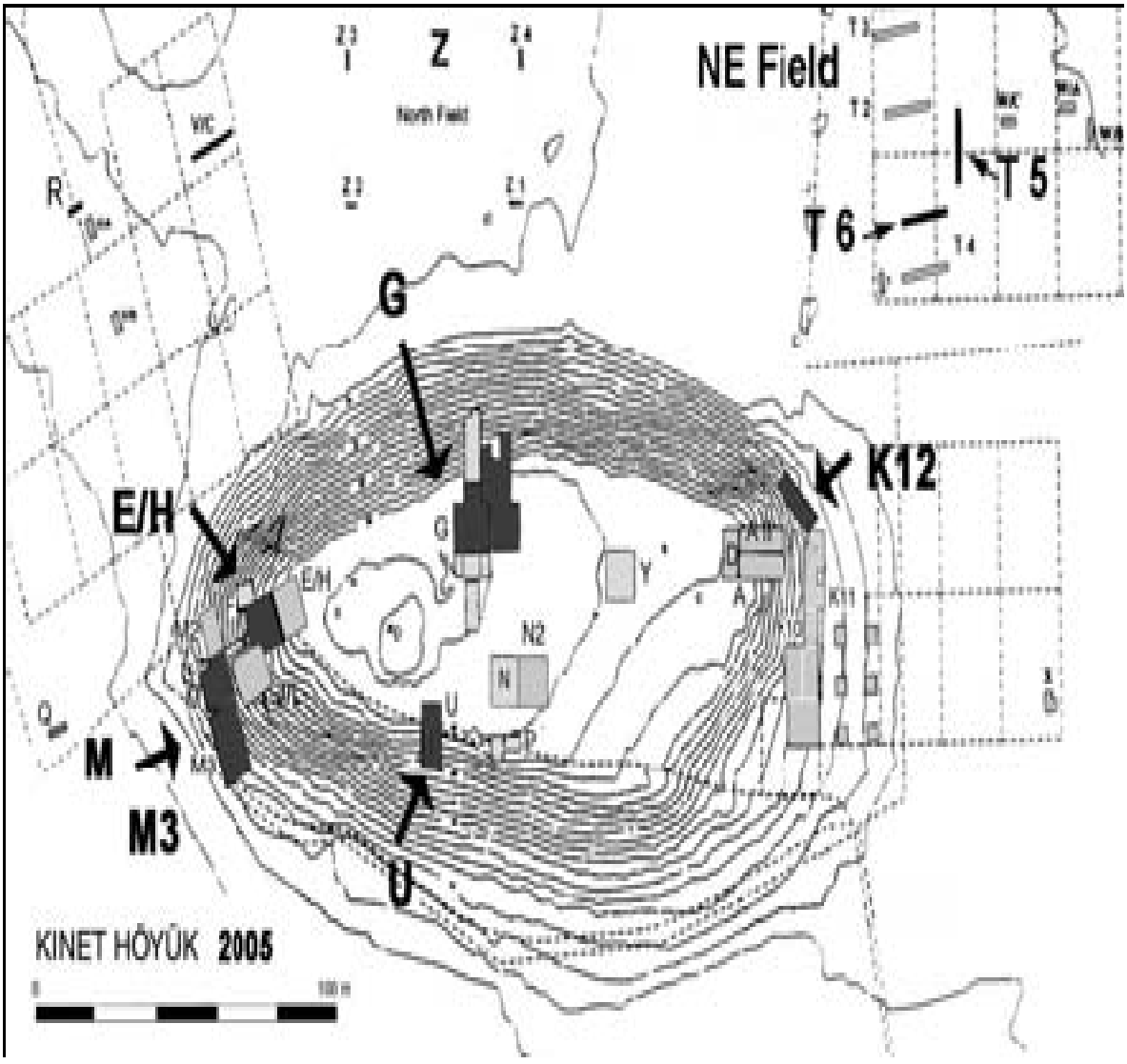
Ek 12-Harita 12

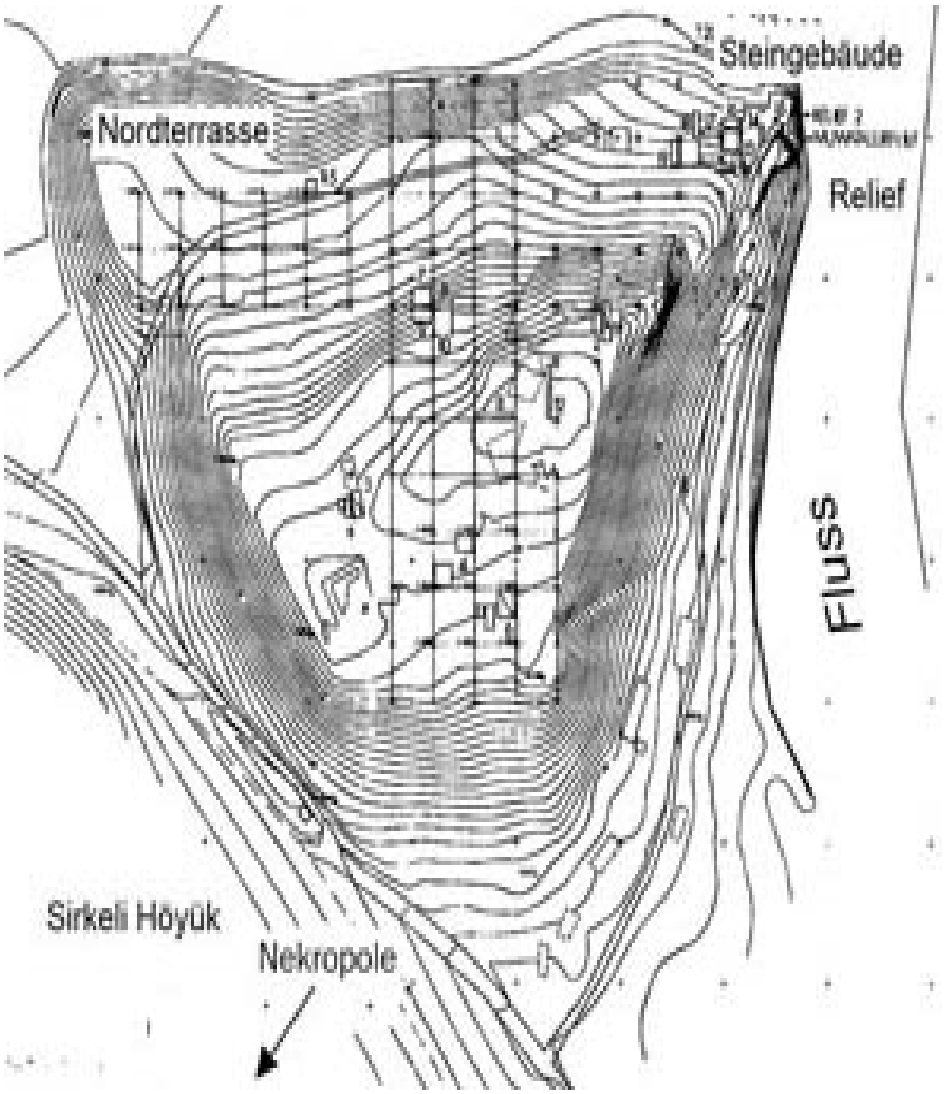
Ek 13-Plan 1

YUMUKTEPE-MERSIN 2004
34 33 32 31 30 29 28 27 26 25 24 23 22 21 20 19 18 17 16 15 14 13 12 11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1
A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z
Arch. EMANUELA BRUNACCI

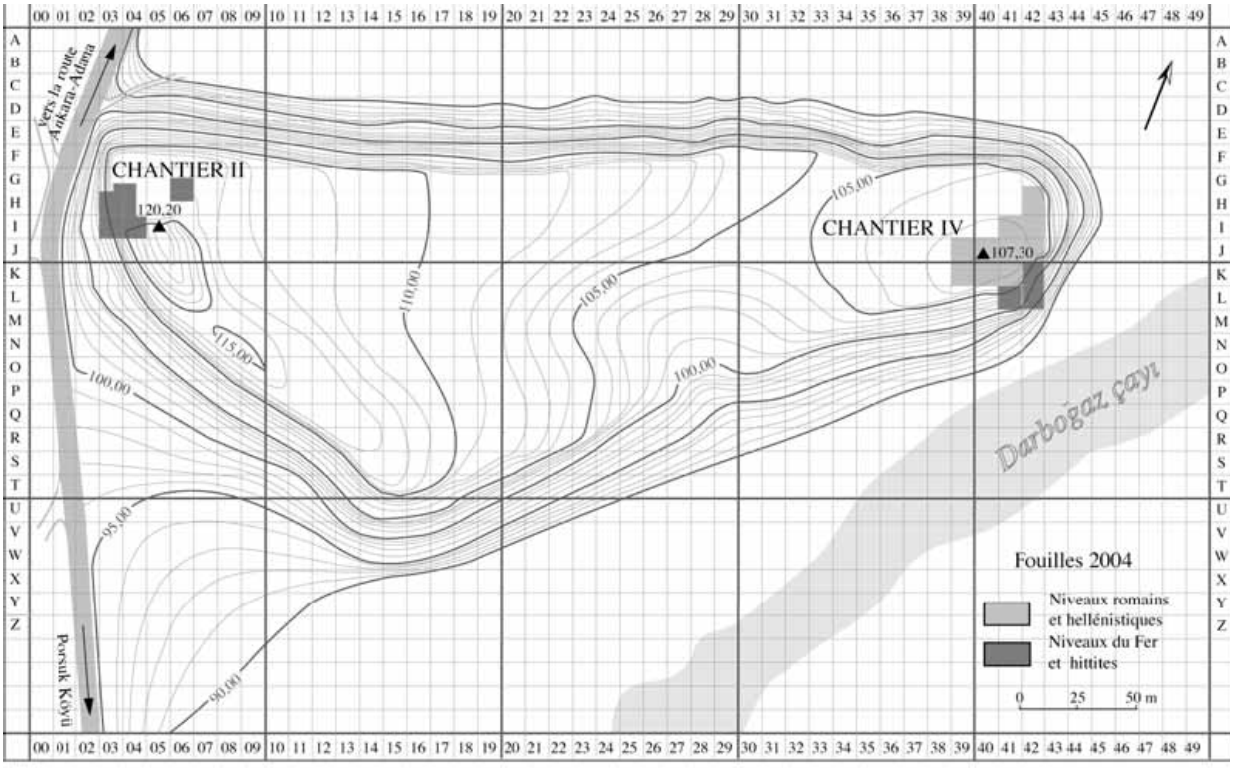
Ek 14-Plan 2

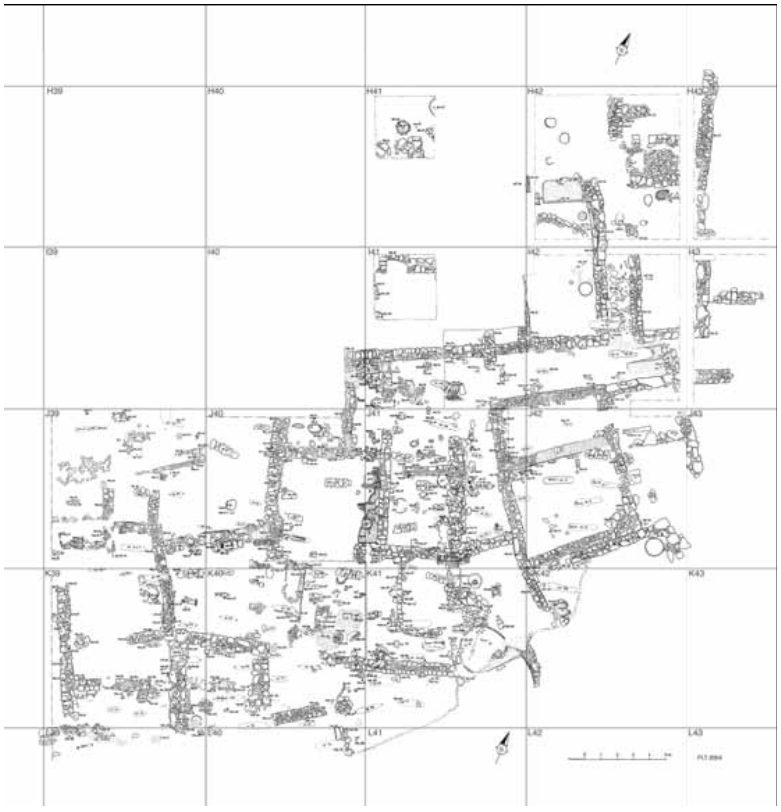

Ek 15-Plan 3

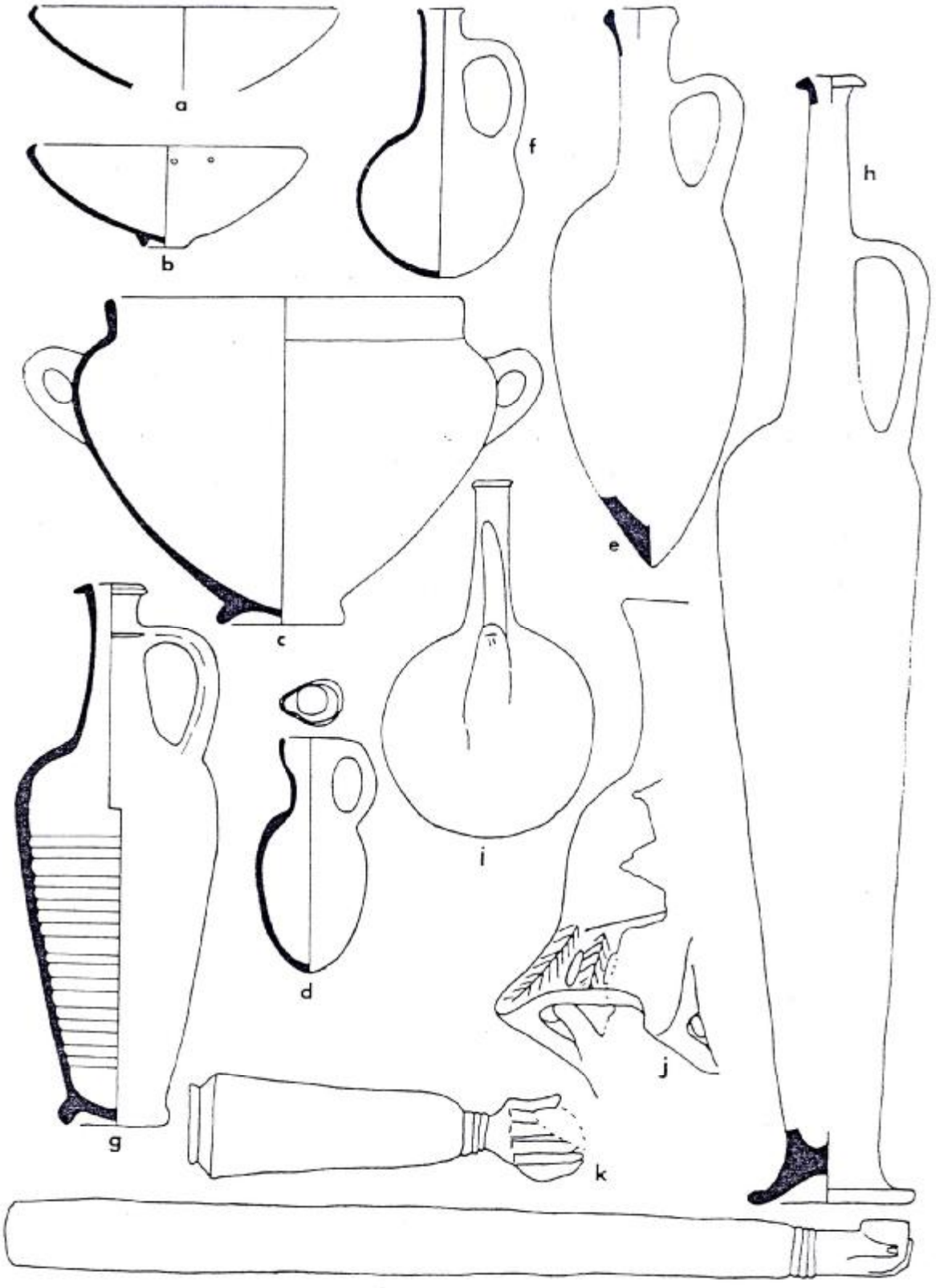

Steingebäude
Nordterrasse
Relief
Fluss
Sirkeli Höyük
Nekropole

Ek 16-Plan 4

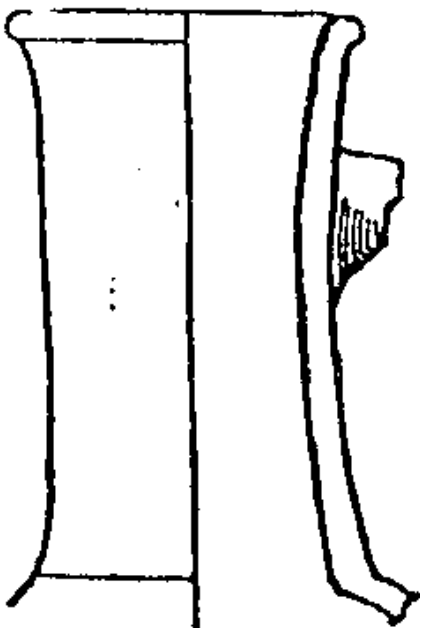

Vers la route Ankara-Adana
CHANTIER II
120,20
CHANTIER IV
107,30
110,00
115,00
100,00
105,00
95,00
90,00
Darbogaz çayı
Porsuk Kövü
Fouilles 2004
Niveaux romains et hellénistiques
Niveaux du Fer et hittites
0 25 50 m

Ek 17- Lev 1

Ek 18-Lev 2

a

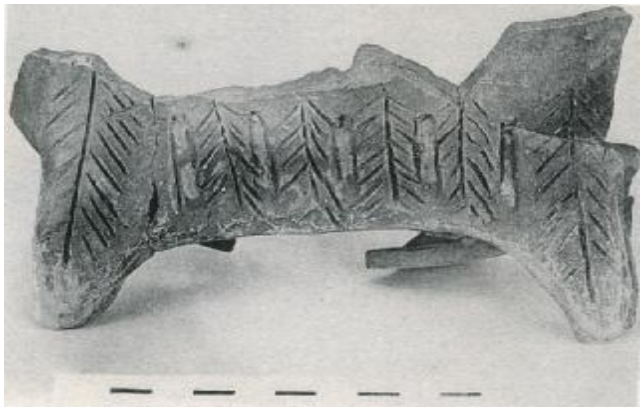

b

c

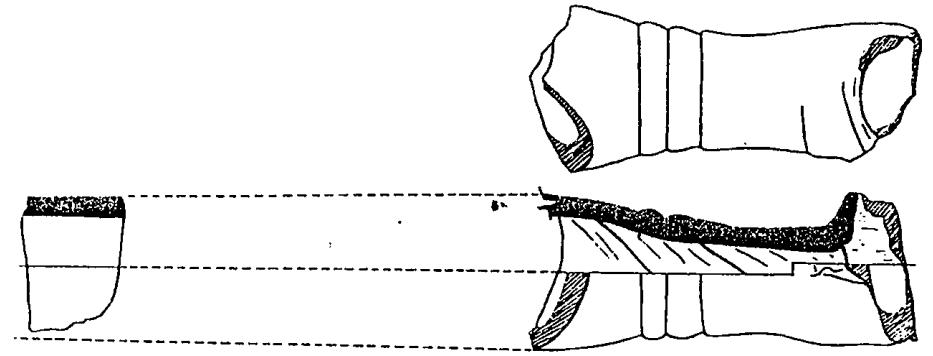
Ek 19-Lev 3

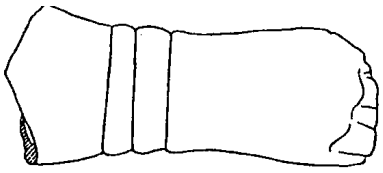
a

b

c d

e

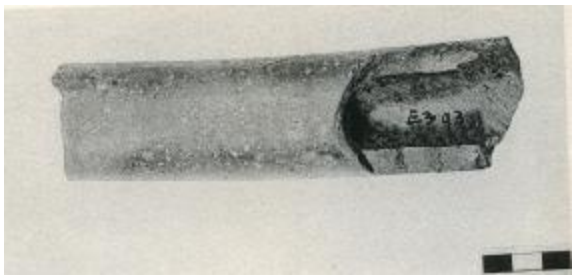

f

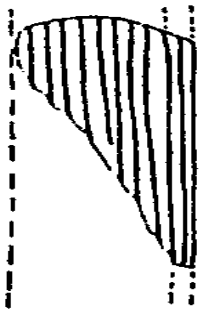
Ek 20 - Lev 4

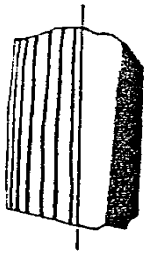
a

b

c

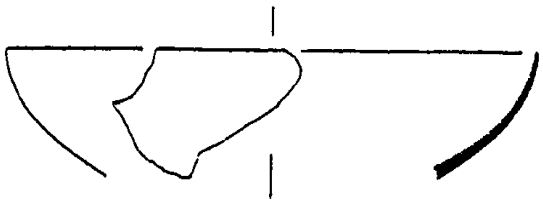

d

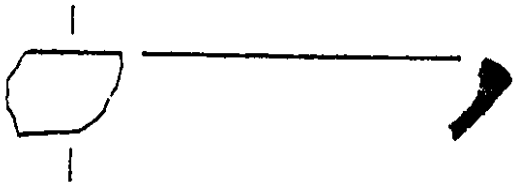
Ek 21- Lev 5

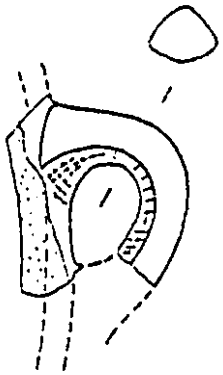
a

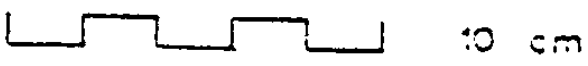

b

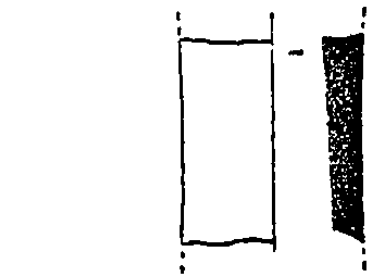
c

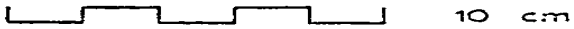

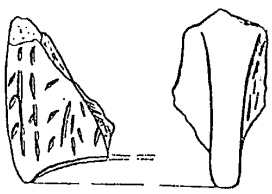
d

Ek 22- Lev 6

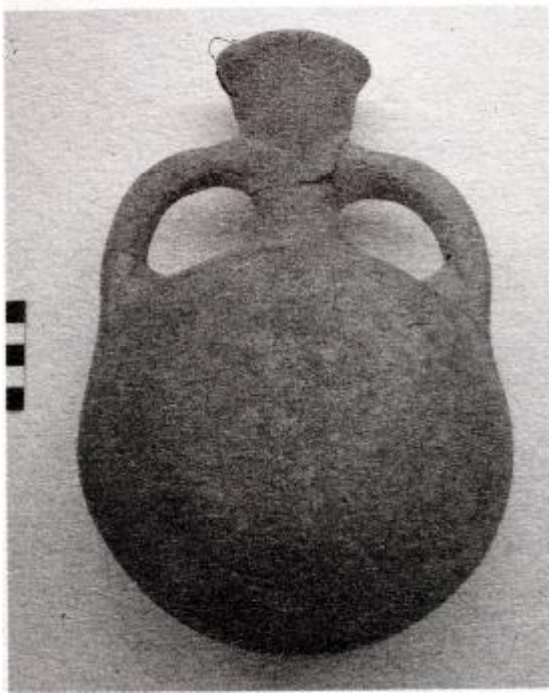

a

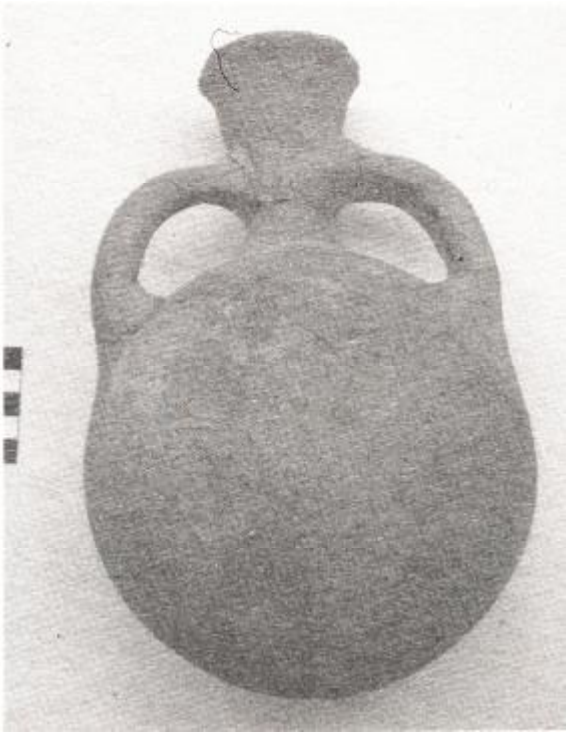

b

Ek 23- Lev 7

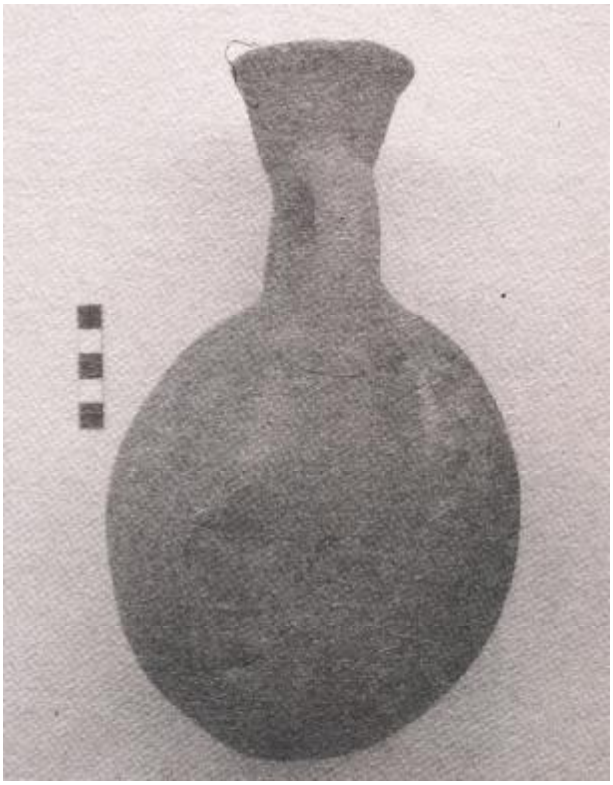

a

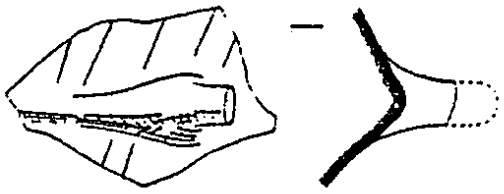

b

Ek 24-Lev 8

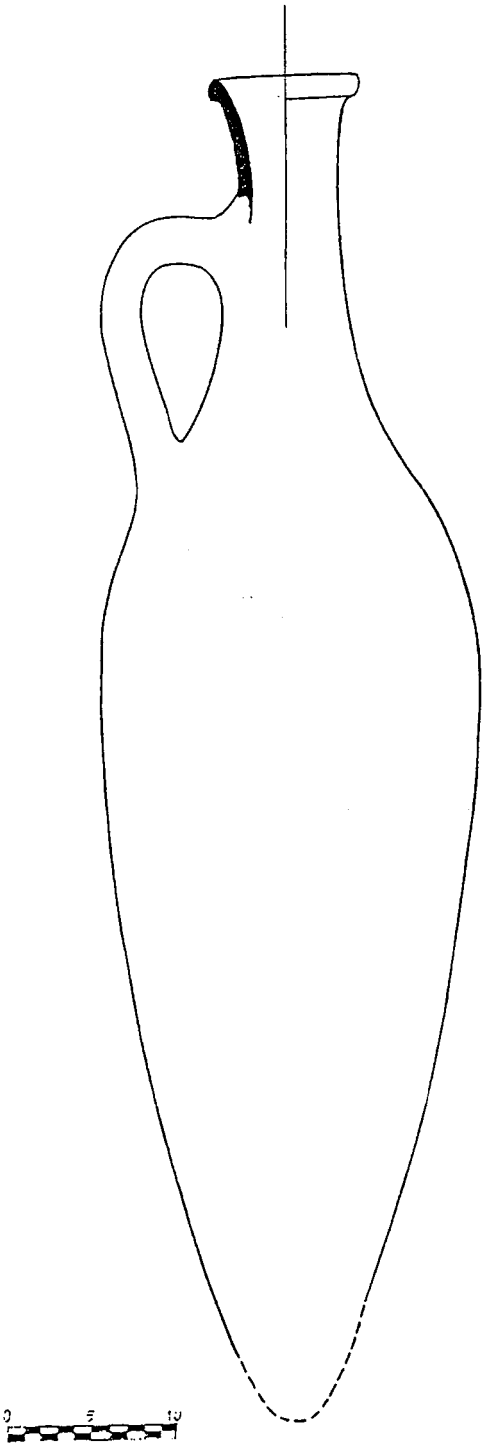

a

b

Ek 25- Lev 9

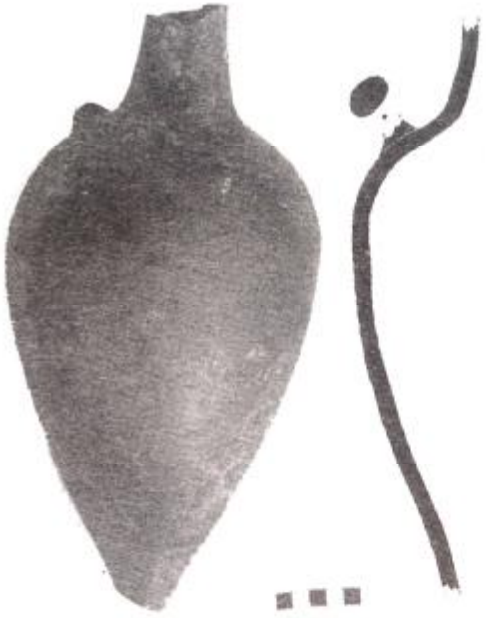

Ek 26-Lev 10

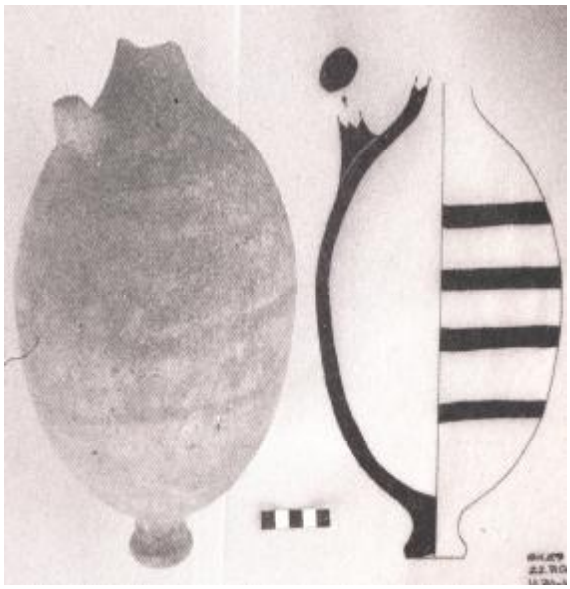
a

b

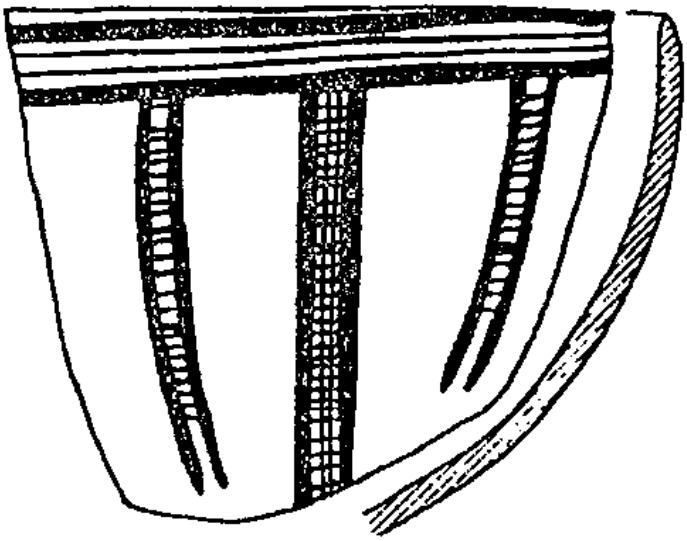

b

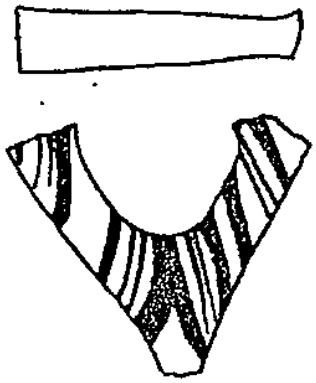

c

Ek 27- Lev 11

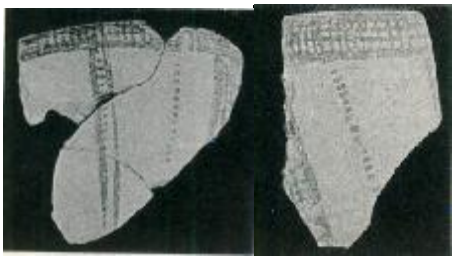

a

b

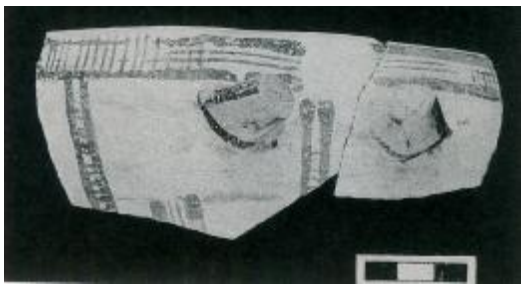
Ek 28- Levha 12

a b

c d

e

f

g

Ek 29- Lev13

a

b

c

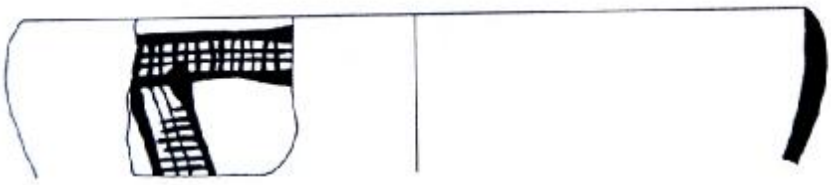
Ek 30- Lev 14

d

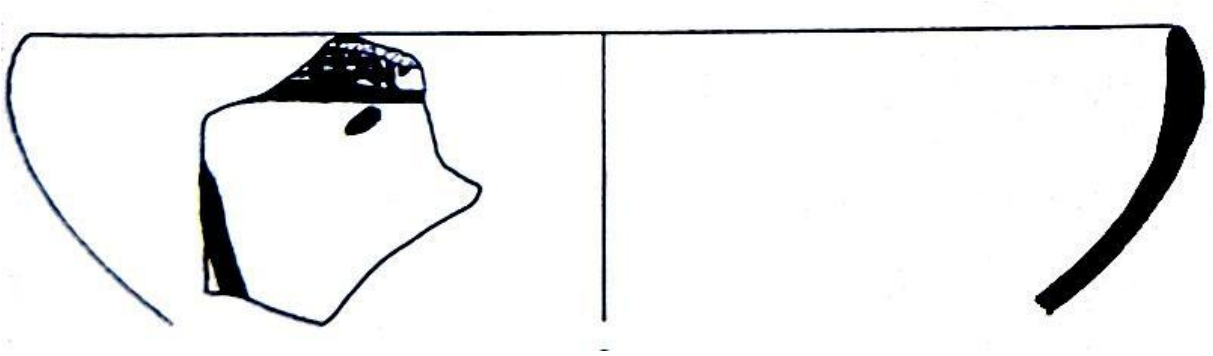

e

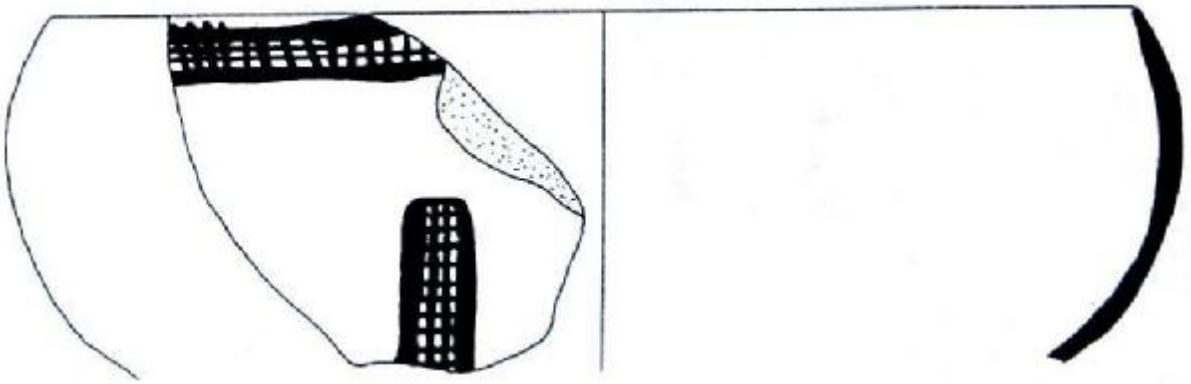

f

Ek 31-Lev 15

g

h

Ek 32- Lev 16

1

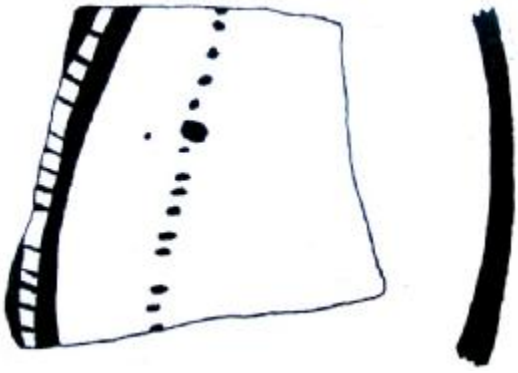

i

Ek 33- Lev 17

j

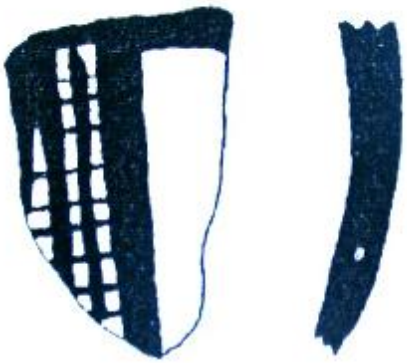
k

l

m

n

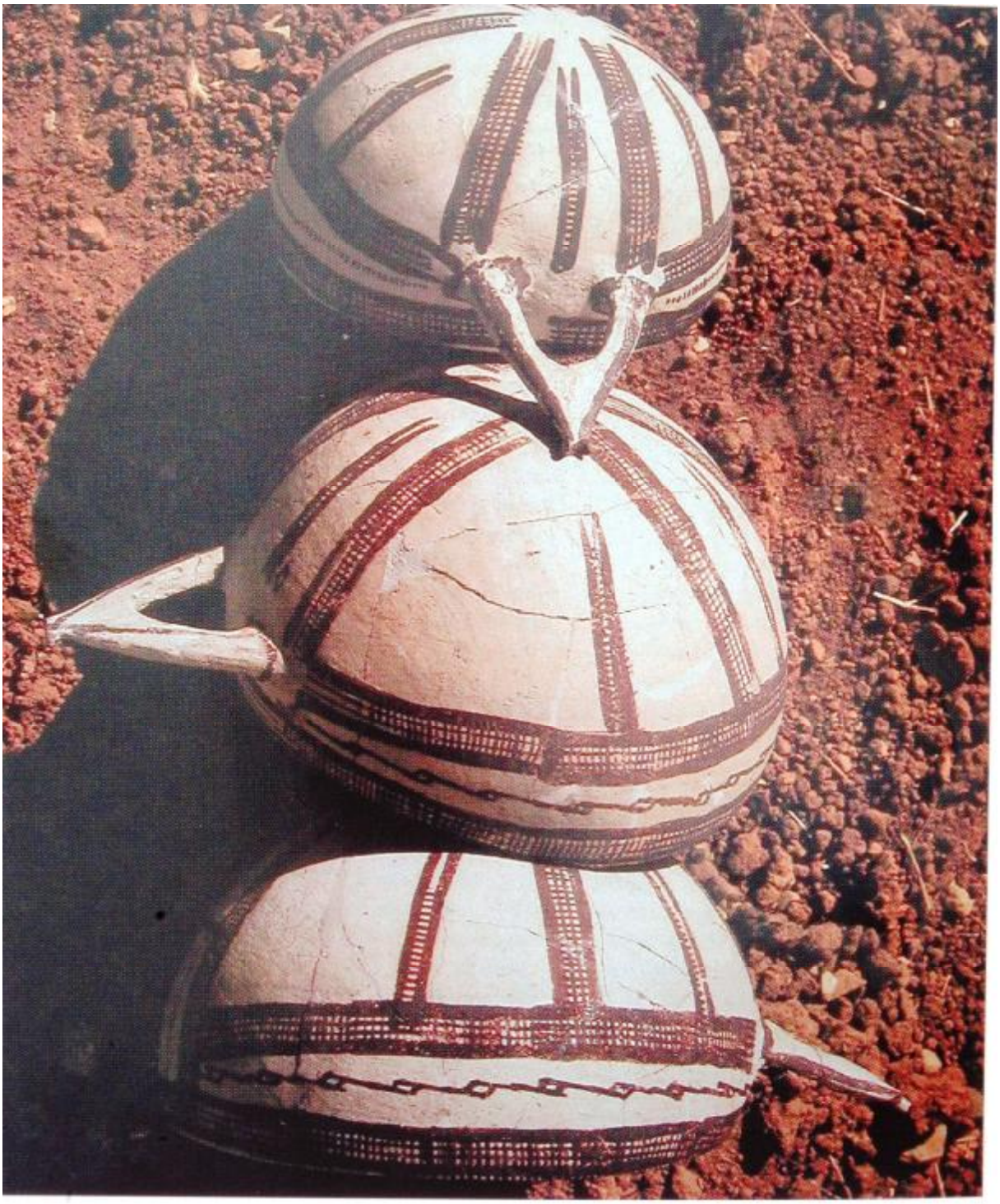
Ek 35-Lev 19

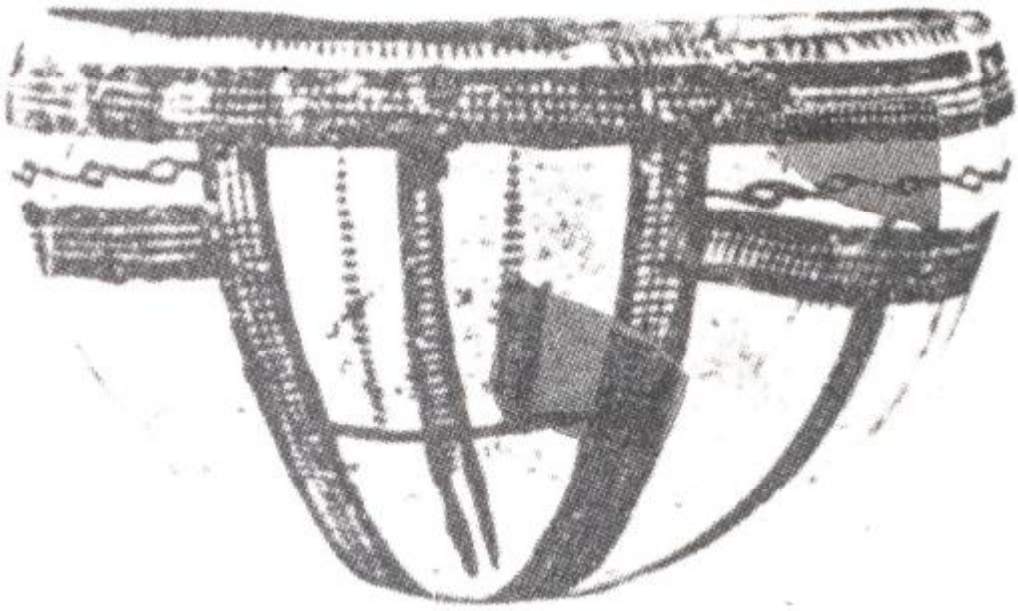
Ek 36-Lev 20

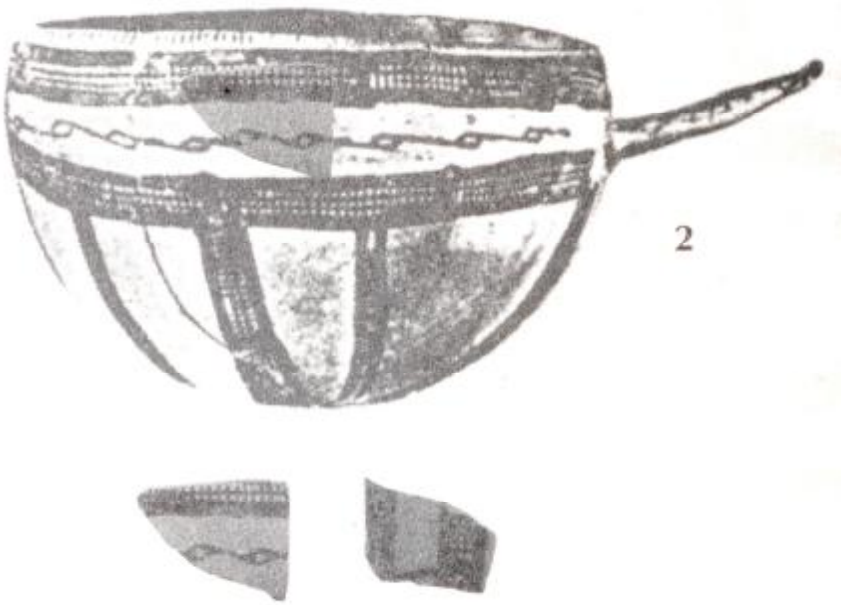
Ek 37-Lev 21

Ek 38-Lev 22

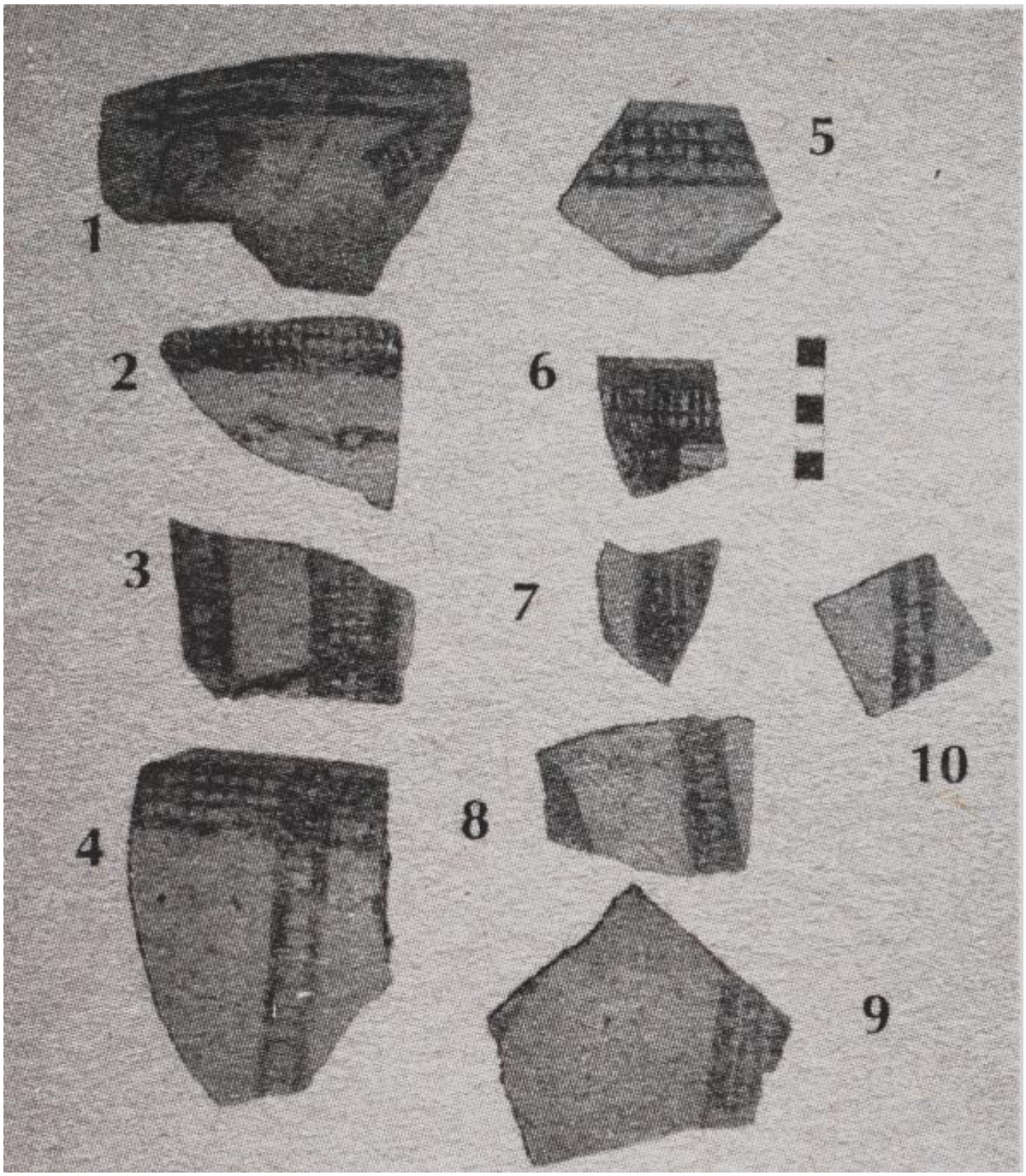

a

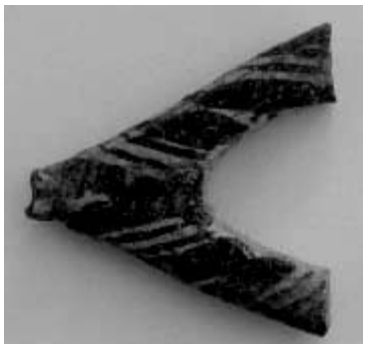

b

Ek 39-Lev 23

Ek 40-Lev 24

a

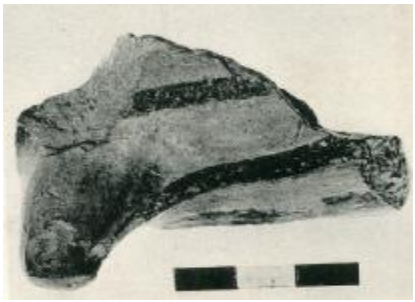

b

Ek 41-Levha 25

a

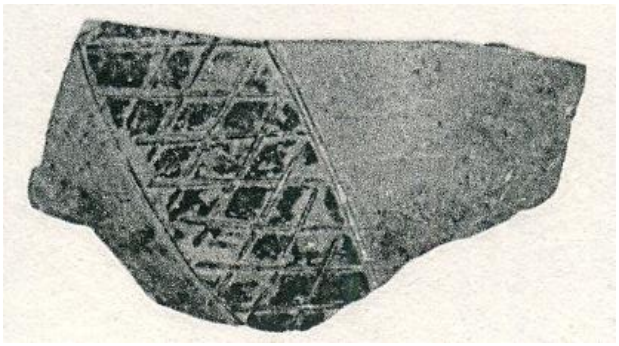

b

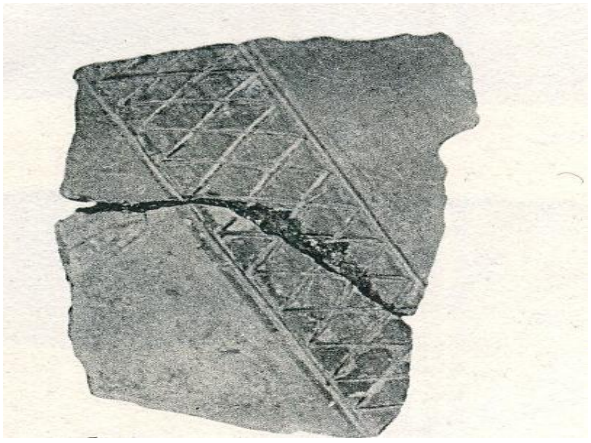

c

Ek 42-Levha 26

a

b

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER:

Adı: Nihal Hanım

Soyadı: ERHAN

Doğum Tarihi: 08.08.1977

Doğum Yeri: Kayseri

Medeni Hali: Evli

Adres: İstanbul Arkeoloji Müzeleri Marmaray Projesi Sirkeci Kazı Şantiyesi, Gar Arkası Sokak. Eminönü/ İSTANBUL

Tel: 0535 855 44 31

E-Posta: nihalerhan_38@hotmail.com

EĞİTİM DURUMU:

Yüksek Lisans: Adana Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı 2005-2009

Lisans: Erzurum- Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 1996-2000

Lise: Behice Yazgan Kız Lisesi 1995-Kayseri

İlköğretim: Cevdet Sunay İlköğretim Okulu-Kayseri

İŞ DENEYİMİ:

Arkeolog/Müze

Bitlis Ahlat Arkeoloji Müzesi

Bitlis Etnografya Müzesi

Osmaniye Karatepe Aslantaş Açık Hava Müzesi

İstanbul Hisarlar Müzeleri Müdürlüğü

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü

BİLİMSEL PROJELER/ KAZILAR:

-Bitlis Kalesi Kazısı 2007

-Demiryolu Boğaz Tüp Geçişi İnşaatı (Marmaray) Projesi Sirkeci Arkeolojik Kazıları 2007-2009 İstanbul.